ZPRAVODAJ

ČESKÉ
HERALDICKÉ A GENEALOGICKÉ SPOLEČNOSTI
PŘI

OKRESNÍM MUZEU PRAHA - ZÁPAD V JÍLOVÉM U PRAHY

číslo 1 a 2/1981

ZPRAVODAJ
ČESKÉ
HERALDICKÉ A GENEALOGICKÉ SPOLEČNOSTI
při
OKRESNÍM MUZEU PRAHA - ZÁPAD V JÍLOVÉM U PRAHY

Číslo 1 a 2/1981

VZNIK PRESBYTÁŘE KOSTELA sv. MARTINA V TŘEŠTI A NÁLEZ ZNAKU PÁNŮ Z TŘEŠTĚ V TOMTO KOSTELE

Alois Přibyl

V několika historických a populárně vědeckých publikacích, které se zabývají historickým vývojem města Třeště na Moravě, je většinou uvedeno, že ves Třešť se rozkládala v polovině 14. století na břehu potoka Třeštice spolu s farním kostelem sv. Martina.[1], [2], [3] Byl to především prof. V. Richter, který v několika svých publikacích zabývajících se vznikem a vývojem města Třeště i stářím gotického kostela sv. Martina napsal, že tento farní kostel je nejstarší středověkou stavební památkou v Třešti. Doslova píše[4]: "Vznik kostela spadá ještě do doby, kdy Třešť byla pouhou vsí.... Nejstarší část kostela je gotické jádro lodi a věže, jež však jsou nyní na vnějšku barokisované. Loď původně byla zakryta plochým stropem a neměla dnešní nepravidelně rozestavěné opěrné pilíře. Zvonicové patro na věži bylo dřevěné. Loď s věží, z lomového zdiva postavené, stávaly věrohodně již v době, kdy se kostel poprvé připomíná /1349/. Pro přesnější určení stáří těchto obou částí chrámu však chybějí výraznější slohové znaky. Jen podle prostého lomového portálu ve věži, profilovaného výžlábkem, můžeme soudit, že byly vystavěny v 1. polovině 14. století. Neznamená to ovšem nutně, že teprve tehdy v Třešti byl vůbec založen kostel, neboť ten mohl existovat již dříve z jiného materiálu". Dále týž autor uvádí: "Do druhého stavebního údobí patří stavba kněžiště, která půdorysně, výškově i slohově se jeví jako přístavba ke starší lodi. Je provedeno ve tvarech vrcholné gotiky...S ohledem na venkovské poměry lze vznik presbyteria položit do doby kolem roku 1400.

V třetí stavební etapě byla ke kněžišti přistavěna na severní straně nynější kaple, původně sakristie. Pochází z pozdní gotiky /nikoli z přechodného údobí v XIII. století, jak soudil J. V. Šimák / a nemůže proto býti původním chrámem Třeště..... Stavba kaple-sakristie byla provedena asi až v druhé polovině XV. věku. Tím byl prostorový vývin kostela ukončen." Tolik V. Richter o stáří farního kostela sv. Martina v Třešti. Tento badatel zastává v podstatě shodné stanovisko o stáří tohoto kostela i v r. 1953.[5] O vsi Třešti se domnívá, že existovala již v první polovině 13. století.

I když nepochybuji o správnosti většiny názorů vyslovených tímto badatelem o stáří gotického kostela sv. Martina v Třešti, přece jen se musím zmínit o možnosti přesnějšího určení stáří kněžiště tohoto kostela. Při jeho posledních vnitřních opravách v roce 1969 jsem zjistil, že na svorníku klenby kněžiště /prvním od vlastní lodě/ je dobře vidět erbovní znamení střely. Dalším studiem bylo prokázáno, že zcela určitě patří rodovému znaku pánů z Třeště, bývalých držitelů původní vsi a třeštské tvrze ve 14. století.[6] Erbovní znamení Bavoroviců jasně dokazuje, že stavba presbytáře kostela musela být dokončena v době, kdy na Třešti vládli ještě nositelé tohoto znaku, páni z Třeště. Je zcela nelogické domnívat se, že by toto znamení nechali vysekat do nosníku klenby kněžiště teprve někteří pozdější držitelé Třeště a patroni zmíněného farního kostela.

Rod pánů z Třeště držel Třešť a třešťské panství v poměrně krátkém časovém období, zhruba mezi lety 1338 /?/ až 1355. V roce 1355 ji i celé panství ztratil Záviš z Třeště, neboť v pozdějších letech /1356 - 1358/ je uváděn jako její majitel Štěpán z Březnice; tento šlechtic ji koupil za 1500 hřiven stříbra[7], ale již roku 1358 prodal celé třešťské panství i s Třeští moravskému markraběti Janu Jindřichovi. Markrabí Jan Jindřich ji držel jen velmi krátkou dobu a opět ji prodal Jaroslavovi ze Šternberka, rovněž za 1500 hřiven stříbra. Tento známý panský rod erbu hvězdy na Třešti vládl až do roku 1493.[8]

Na základě výše zmíněných skutečností můžeme usuzovat, že

stavba presbytáře kostela sv. Martina v Třešti musela vzniknout v době vlády pánů z Třeště na třešťské tvrzi, patrně v období před rokem 1349. V tomto roce už byl ve zdejším kostele farářem Bernard z Urbanče /u Dačic/, snad člen zemanského rodu, který se v Třešti připomíná ještě roku 1353. V r. 1361 však již byl farářem v Naši měřicích u Moravského Krumlova. Farář Bernard se svým bratrem Vlkem z Urbanče darovali farnímu kostelu sv. Martina v Třešti 2 1/2 lánu ve vsi Peči jako věno na oltáře. Lze tedy souhlasit s V. Richtrem[9/], že kostel sv. Martina byl vystavěn v 1. polovině 14. století, jak dokazuje mimo jiné, právě svorník se znamením střely na klenbě kněžiště. V tomto bodě bude třeba opravit Richterův názor, že vznik kněžiště třešťského kostela je třeba položit do doby kolem roku 1400.

Nyní přistupme k vlastnímu erbovnímu znamení pánů z Třeště, k němuž bych chtěl dodat několik poznámek: Převážná většina českých heraldiků, kteří se zabývali studiem znaku střely[10/ až 13/] uvádějí, že nositelé tohoto znamení byli rozšířeni hlavně v jižních Čechách a jen vzácně na Moravě. Byli to především korouhevní páni Bavorové ze Strakonic, starý panský rod spřízněný dokonce s českým králem Přemyslem Otokarem II., jehož nemanželskou dceru Anežku měl za ženu Bavor II. ze Strakonic. Tento rod nosil na zlatém štítě střelu s modrým hrotem, červeným šípištěm a bílým, resp. stříbrným peřím.[14/] Klenotem byl pár zlatých složených orlích křídel nesoucích obvykle stejně zbarvenou střelu jako na štítě. Přikrývadla byla modrozlatá. Pokud je známo, zmíněný rod pánů ze Strakonic vymřel již v 15. století.[15/]

Je velmi pravděpodobné, že páni z Třeště byli s nimi příbuzní. Pro to mluví nejen erbovní znamení střely, ale též to, že zemský kmet Bavor /doložený v letech 1139 - 1169/ seděl původně na moravských statcích a teprve později přešel do Strakonic. Byl otcem, nebo strýcem Bavora I. ze Strakonic, který byl zakladatelem rodu Bavorů ze Strakonic. Posledním výhonkem tohoto mocného šlechtického rozrodu Bavoroviců byli Benedové z Nečtin, kteří se připomínají ve stavu baronském ještě v 1. polovině 19. století. Jejich původní znak byl barevně poněkud odlišný od znaku Bavorů

ze Strakonic, neboť byl modrý se zlatou střelou se stříbrnou špicí směřující pokosem do pravého horního rohu štítu. Tomu odpovídá znak na náhrobní desce Žofie Benedky z Nečtin z r. 1608, manželky Václava Boryně ze Lhoty, majitele Roztok a Levého Hradce u Prahy. Jako klenot je zde uveden pár složených orlích křídel prostřelených střelou směřující pokosem doprava[16]. Shodné znaky Benedů z Neštin jsou uvedeny též na pečetích Bavora Benedy /ze 14.století/, Viléma Benedy z r. 1440 a Václava Benedy z Nečtin z r.1591.[17] Naproti tomu Sedláček[18] uvádí kresbu, ve které Benedové z Nečtin měli v modrém štítě zlatý pruh pokosem se střelou, jejíž peří na konci šípu bylo červené. Klenotem měl být pár složených modrých křídel se zlatým pruhem pokosem, podobně jako ve štítu. Přikryvadla byla zlatomodrá.

O znaku pánů z Třeště a z Hrádku u Nové Říše na Moravě uvádí, že měli ve znaku opeřenou střelu položenou pokosem, jejíž hrot byl srdcovitý[19], [20]; jako klenot je uvedena paví kyta prostřelená šípem[21]. Ale na svorníku klenby kněžiště kostela sv. Martina v Třešti je vytesaná normální střela s rovnou nerozšířenou špicí, stejnou jako nosili ve svém znaku např. Bavorové ze Strakonic. Shodná střela je vytesaná na náhrobním kameni, který je připevněn na vnější straně kaple téhož třešťského kostela. Na této náhrobní desce je lineárně vytesán kříž, pod jehož /heraldicky/ pravým ramenem je kalich s hostií, kdežto pod levým je výše zmíněná střela. Čí hrobku tato deska kryla zatím nevíme. Přesto se lze domnívat, že patřila osobě stavu kněžského, snad některému třešťskému faráři z rodu pánů z Třeště.

Jaké barvy měl ve svém znaku tento starobylý rod není zatím známo. Moravští heraldici H. von Kadich a C. Blažek[22] rovněž neznají blason znaku tohoto rodu. Na jejich vyobrazení je uvedena běžná střela Bavoroviců s přímou, dopředu se zužující špicí, směřující k hornímu pravému rohu štítu. Lze proto právem předpokládat, že blason znaku pánů z Třeště byl více méně shodný s blasonem erbu Bavorů ze Strakonic [23], jaký známe u valné většiny různých odnoží Bavoroviců, tj. patrně zlatý štít s různě barevnou střelou. Stejného původu jako byli páni z Třeště a jejich potomci vladykové z Hrádku u Nové Říše, byly též další moravské rody, např.

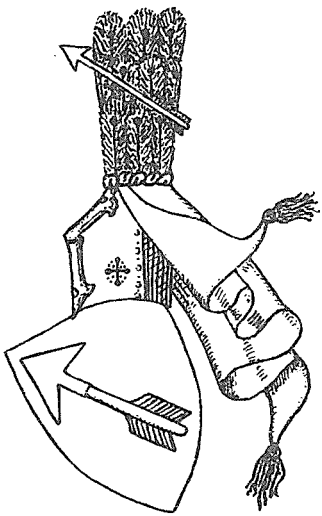

1

2

Obr. 1. Znak pánů z Třeště.

Obr. 2. Znak pánů ze Strakonic.

p. z Panenské Rosíčky, p. ze Stralenberka /např. Kašpar ze Stralenberka, který seděl ve 14. století ve vsi Mokré u Brna/ [24] a snad i zemané z Pavlovic.

Závěr:

Na základě nově zjištěných skutečností lze usuzovat, že presbytář gotického kostela sv. Martina v Třešti byl vystavěn za vlády pánů z Třeště /snad? Závišem z Třeště/, ještě před rokem 1349.[25] Dokazuje to nejen erbovní znamení tohoto rodu vytesané na prvním svorníku /ve směru od lodi/ klenby kněžiště, ale i celkový tvar žeber klenby a původní kružba okna v ose závěru. Dále pro to mluví i přítomnost faráře Bernarda z Urbanče, který tehdy se svým bratrem Vlkem daroval věno 2 1/2 lánu ve vsi Peči na oltáře tohoto kostela. Z toho lze soudit, že již v r. 1349 byly v tomto kostele, resp. kněžišti, slouženy mše.

Ve znaku moravského rodu pánů z Třeště byla opeřená střela s rovnou, dopředu se sbíhající špicí, jak vyplývá z vytesané střely na prvním svorníku kněžiště a na náhrobním kameni připevněném dnes na vnější straně kaple třešťského kostela. Není zcela vyloučeno, že na některé pečeti užíval Záviš z Třeště srdcovitý tvar hrotu střely, jak uvádějí Sedláček[26] a Pilnáček.[27] Zřejmě záleželo jen na libovůli rytce pečeti, zda-li vyryl ozdobný srdcovitý nebo rovný, dopředu se sbíhající hrot střely, nebo na práci kameníka, který do svorníku či náhrobní desky vytesal takovou špici střely, jaká se v tehdejší době běžně používala.

Poznámky:

1/ V. Richter, Město Třešť a jeho památky. Poklady umění v Čechách a na Moravě, sv. 60. Praha 1943.

2/ V. Richter. K nejstarším dějinám Třeště. Časopis Společnosti přátel starožitností českých, roč. LXI /1953/, Praha 1953/ Nakl. Vyšehrad/.

3/ A. Hrudička, Topografie diecese Brněnské. Knihtisk. Benediktinů Rajhradských, 1908.

4/ V. Richter, c. l. 1.

5/ V. Richter, s. l. 2, str. 7 a další + obr. 3.

6/ A. Sedláček, Rozletité kapitoly ze starého místopisu a dějin rodův. Časopis Matice Moravské, roč. 19., str. 124-125, odst. 19. Brno 1895.

7/ Zápis v zemských deskách - ZDB III, č. 116.

8/ A. Přibyl, Městské pečetě a erby na Jihlavsku, II. Vlastivědný sborník Vysočiny, odd. věd společenských, str. 49 - 50/III. Město Třešť/. Jihlava 1961.

9/ Srovnej V. Richter, c. l. l.

10/ A. Sedláček, c. l. 6, str. 124 - 125.

11/ M. Kolář, Českomoravská Heraldika, I. Část všeobecná, str. 218 /Red. A. Sedláček/.

12/ A. Sedláček, Českomoravská heraldika, II. Část zvláštní, str. 35, resp. 33 - 35; dále Sedláček, Hrady, zámky a tvrze království Českého, sv. I. tab. I; týž, sv. IV. obr. na str. 64; týž sv. IX. str. 67 a sv. XI. tab. I. 8 /znak/.

13/ V. Král, Heraldika, str. 145 a 200 /obr. 362/, 361 a tab. XVIII. Praha 1900.

14/ Opačné barvy střely uvádí R. Bačkovský ve své práci "Bývalá česká šlechta....", str. 333. M. Kolář, c. l. 11, str. 218, uvádí, že Bavorové ze Strakonic měli střelu s modrou špicí, bílým šípištěm a červeným peřím na konci. Je prokázáno, že Jan ze Strakonic, resp. ze "Strahlenburgu" nebo ze "Strolenburhu", měl ve zlatém štítě střelu s modrou špicí, červeným šípištěm a bílým peřím. Srovn. též-Strohl, Heraldischer Atlas, 1899, obr. 7, vysvětlivky k tab. XXVI; Král, list 12, Pánové ze Strakonic, příl. k 1. číslu roč. III - Časopisu Společnosti přátel starožitností českých v Praze.

15/ V. Král, Znaky Rodů Českých, příloha k Časopisu spol. přátel starožit. českých, r.č. III, list 12 + text. Praha 1898.

16/ A. Sedláček, Hrady, zámky a tvrze...., sv. VIII, obr. na str. 304.

17/ A. Masák, Pečeti šlechty české, moravské a slezské. Příloha k Čas. Spol. přátel starožit. českých, roč. XIII - XIX, str. 3, 4, 5, tab. I, obr. 3 a 8. str. 52, tab. XXI, obr. 4 a 5. Praha 1911.

18/ A. Sedláček, Hrady.... I, l. obrázek na tab. I; dále c. l. 12, str. 35.

19/ Stejný blason znaku uvádí R. Meravigli-Crivelli, "Der Böhmische Adel", Nürnberg, 1886, str. 1, tab. I.

20/ J. Pilnáček, Staromoravští rodové, str. 307. Brno-Vídeň 1926--1930. Podle Pilnáčka měl Záviš z Třeště v r. 1358 na štítě střelu pokosem a hrot střely byl srdcovitý.

21/ J. Pilnáček, c. l. 19, str. 480. Zde opět Pilnáček píše, že "Mladší rod z Třeště měl na štítě a co klenot pošikem polo - ženou střelu či šipku, tak u Záviše z Třeště - 1358. U Záviše má střela opeření a hrot je srdcovitý".

22/ H. von Kadich a C. Blažek, Siebmacher's grosses und allgem. Wappenbuch, IV. B. X. Der Mährische Adel, str. 249, tab.176, obr. 2. Nürnberg. Zde se píše doslova: "Wappen: Schrägrecht gelegter Pfeil, mit der Spitze aufwärts gekehrt."

23/ H. von Kadich a C. Blažek, c. l. 22; str. 195, tab. 134, obr. 6 a zvláště 7. Na obr 6 je ve znaku Bavorů uveden zlatý štít s černou, kolmo na osu štítu postavenou střelou, špicí smě - řující vzhůru. Na obr. 7 je vyobrazen rovněž zlatý štít, ale se střelou letící pokosem doprava, s červenou špicí a modrou násadou a peřím. Klenotem je zlatý čtverec, takzv."Schirm - brett", ze kterého vystupuje paví kyta s 9 pery ve dvou řa- dách nad sebou. Přikryvadla byla zlatomodrá. Tento popis a vyobrazení nesouhlasí zcela s popisem znaku Bavorů ze Stra- konic, jak jej uvádějí M. Kolář, c. l. 11, A. Sedláček, c.l. 12, Král, c. l. 13 a další autoři. Zdá se, že údaje těchto autorů jsou správnější než-li Kadicha a Blažka, neboť se opírali o staré vyobrazení znaku těchto korouhevních pánů, především Jana, uvedené v knize bratrstva Arlsperského z kon- ce 14. století, nanejvýše z roku 1400.

24/ Kadich a Blažek, c. l. 21, str. 276, tab. 197, obr. 11/dole/. Podle těchto heraldiků byl štít moravských pánů ze Stralen - berka zlatý s červenou střelou, jejíž špice byla modrá a pe- ří stříbrné. Na kbelíkové přilbě byla složená modrá orlí kří- dla s červenými přikryvadly.

25/ Po roce 1355 nemohlo být, neboť v tomto roce odchází rod pánů z Třeště definitivně z třešťského panství a nikdy se zde již neobjevuje.

26/ A. Sedláček, c. l. 12 /Českomoravská heraldika, II/, str. 35.

27/ J. Pilnáček, c. l. 19, str. 480.

RODOVÉ SPŘÍZNĚNÍ ČESKÝCH KAPŘÍKŮ - LESONICKÝCH, DÁNSKÝCH BRAHŮ A VESTFÁLSKÝCH GANSNEB - TENGNAGLŮ V LETECH 1460 - 1695

Vojtěch Losenický, Jaroslav Honc

/1. Genealogická literatura a problematika rodu rytířů Kapříků z Lesonic, 2. První dvě generace českých Kapříků na Jičínsku 1460 - 1522, 3. Rozpad majetku a rodiny Jana Kapříka 1522 - 1600, 4. Tři vrstevníci z Hořicka a Náchodska a jejich osudy 1585 - 1647, 5. Návrat Kapříků do řad české šlechty 1620 - 46, 6. Tragedie posledních Kapříků-Lesonických 1650 - 1681, 7. Dvě generace dánských Brahů v Čechách 1599 - 1654, 8. Poslední Brahe v Čechách 1647 - 81, 9. Pokračování Brahů po přeslici v rodu Gansneb-Tengnaglů a hrabat z Lisova 1601 - 1695./

Česká šlechtická genealogie, vytvářená od r. 1860 až do naší paměti stručnými monografiemi Antonína Rybičky, L. M. Svobody, Martina Koláře, Augusta Sedláčka a jiných spolupracovníků Riegrova a Ottova slovníku naučného a výjimečně i samostatnými odbornými pracemi o některých rodech, byla budována na pramenné základně zemských desk a jiných majetkoprávních dokumentů, protože v nich byly rodinné a rodové vztahy dokumentovány přesně, jasně a bohatě. Pokud šlo o bohaté rody pánů, rytířů i svobodníků s početnými statky a deskovými zápisy či dokonce s vlastními rodinnými archivy, vznikly za uplynulých 100 let dokonalé monografie, ke kterým by další sebeintenzivnější studium nepřineslo podstatné změny či doplňky. Zcela jiná je situace u malých nezámožných rytířských rodů, u zchudlých panských rodů a u rodů erbovníků a svobodníků, které si nevytvořily v 15. - 19. století trvalou či větší majetkovou základnu, jejichž členové nezastávali úřady a funkce ve feudálním státě a které se nezpříznily sňatky se zámožnými šlechtickými rody. Takových rodů si česká genealogie nevšímala ve stejné šíři a hloubce, publikovala o nich jen neúplně své pramenné rešerše nedostačující k sestavení rodokmenů a rozrodů nebo je někdy vůbec nezaregistrovala. Přitom mezi těmito opomíjenými rody českého genealogického "zákampí" jsou často rody zajímavé a při troše trpělivosti a heuristické zdatnosti

i završitelné slušnými genealogickými monografiemi, jak na půdě býv. GHSP dosvědčují publikované práce o Bořanovských /K.Vyšín/, Svitkovských /J. Bernaru' či Bryslech /J. Honc/ i další. Také předkládaná stať má zaplnit jednu takovou genealogickou mezeru o rodovém vývoji a konci tří šlechtických rodů v Čechách, zcela od sebe původem odlišných, ale vymírajících v době optimální pro populační rozvoj české šlechty a navzájem zpřízněných.[1/]

1. Genealogická literatura a problematika rodu rytířů Kapříků z Lesonic.

Literatura o Kapřících z Lesonic začíná r. 1873 v dodatcích Riegrova slovníku otištěním několika nesouvislých zpráv o jednotlivých členech rodu z let 1511 - 1677 s důležitým, ale nezpřesněným dovětkem, že "rodina Kapříků kvetla prý nedávno ještě na Moravě a v Slezsku".[2/] Tato Rybičkova stať byla vítaným pramenem pro M. Koláře pro Ottův slovník r. 1898.[3/] M. Kolář tu otiskl i znak Kapříků, předeslal soupis moravských rytířů z Lesonic, které ztotožnil s českými Kapříky, časově na sebe navazující 1412 - 75 a vytěžil z Sedláčkových dějin Konecchlumí a Chyjic údaje o Kapřících, pokud je A. Sedláček z desk zemských, z půhonných knih a z register komorního soudu vypsal : nestačily mu však pro samostatnou stať pro slovník a přenechal její vypracování M. Kolářovi. Doplňující nepočetné zmínky o Kapřících byly získány z dějin měst Náchoda a Jičína[4/] a z publikovaných archivních pramenů. České soupisy zdaněných velkostatků a jejich majitelů z let 1505, 1544 - 1757 poskytují nejlepší představu o rozšíření a o bohatství všech českých šlechtických rodů i svobodníků. Výskyt Kapříků v jednotlivých berních rejstřících jednak určí jejich sociálně majetkové zařazení a pomůže orientovat další archivní průzkum .

Kapříci z Lesonic v berních rejstřících 1505, 1544 - 1757

rok	jméno	velkostatek	charakteristika
1505	Jan Kapřík		1 pěší
1544	žádný		
1557	Zikmund	Konecchlumí	cena 1200 kop
	Johana,roz.Vojická	Podhorní Újezd	kapitál 100 kop
1603	žádný		
1615	žádný		
1620	Anna	Horní Branná	svob. dvůr
1629	Albrecht	žádný	konfisk. výrok
1629	Jan	poplatný dvorec	konfisk. výrok

1654	Jindřich	Radostov	12 poddaných
	Kateřina provd.Brahová	Těchlovice	9 poddaných
	Salomena roz. Bubnová	Staré Město	hamř. dvůr
1757	žádný		

Majetkový profil Kapříků z Lesonic je s jedinou výjimkou bohatého velkostatku Konecchlumí buď nízký, nebo zcela nulový a údaj z Bílkových konfiskačních spisů o držbě poplatného,tedy poddanského dvorce r. 1629 nám naznačuje, že Kapříky nutno předpokládat a hledat i mezi šlechtou usedlou mezi poddanými a do berních rejstříků proto nepatřících. Složitost rodového vývoje Kapříků tím jen vzrůstá.

Za současného stavu našich znalostí o rodu rytířů Kapříků - Lesonických z Lesonic tedy lze jejich rod charakterizovat jako soubor 14 dospělých mužů a 4 dospělých žen a jejich 8 manželek a 4 manželů.

Čeští Kapříkové z Lesonic[5/]

1. Jan
1430†1480
Chyjice

2. Jan
1460†1520
Konecchlumí
oo Konecchlumská

3. Jiří
1490
†1525

4. Jan
1495
†1550
Podh.Újezd
oo Vojická

6. Aleš
1500
†1560
Konec.

7. Zikmund
1505†1560
Konecchlumí

8. Mikuláš
1510†1570
Chyjice

Kateřina
1503†1550
oo Liška

5. Jan
1520
†1580

9. Albrecht
1540†1590

11. Mikuláš
1545†1600
oo Hamzová

10. Albrecht
1585†1647
oo Buchlovecká
Pravětická
Staré Město

12. Jan Jindřich
1590†1646
Rosnice,Těchlovice
oo Zásmucká

Johana
Benigna
1639†1667
oo z Bubna

14. Jan
Jindřich
1622†1681
Radostov
oo Vlková

13. Albrecht
1625†1650

Kateřina
Lidm.
1630†1680
Těchlovice
oo Brahe

Alžběta
Eufrosina
1645†1680
oo Kotvice

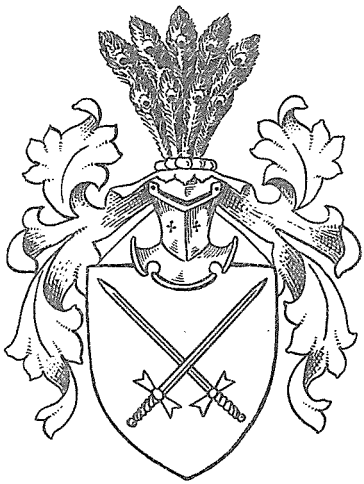

Kapříkové Lesoničtí z Lesonic

Rodokmen Kapříků z Lesonic je třeba předeslat pro snazší sdělování a pochopení osudů jednotlivých členů rodu v dalších řádcích a kapitolách. Má však pro první čtyři generace jen platnost pracovní hypotézy a ke každému označení otců a synů by tu patřilo připojit otazníky, protože výslovné doklady o otcích Kapříků označených čísly 2, 5, 9, 10, 11 a 12 chybí. Až v V, VI a VII generaci je filiace a rodokmen Kapříků zcela jistá a spočívá na výslovné a bohaté dokumentaci jednotlivých členů rodu. Ještě spornější by bylo byť i jen hypotetické připojení moravských rytířů z Lesonic do rodokmenu českých Kapříků. Ve snaze nekomplikovat i tak dost problematický rodový vývoj Kapříků proto zde není řešena otázka, zda první Kapřík rodokmenu je moravský rodák. Pro tuto imigraci Kapříků do Čech z Moravy chybí průkazné doklady, i když řada analogií tento směr migrace v době válek českomoravských mezi straníky Matyáše Korvína a Jiříka Poděbradského potvrzuje[6/]. Závažnějším problémem dějin rodu Kapříků je totiž jejich zpříznění s tak významnými rody, jakým byl rod dánského astronoma a matematika Braha a probavorského diplomata a politika Gansneb-Tengnagla. Toto zpříznění připadá naštěstí do doby s bohatší dokumentací kapříkovskou i brahovskou a je možno je prokázat bez nutnosti doplňovat prameny spekulací a domněnkami. Afilační schema je předesíláno ze stejných důvodů pro objasnění sledované genealogické problematiky.

Zpříznění Kapříků, Brahů a Tengnagelů

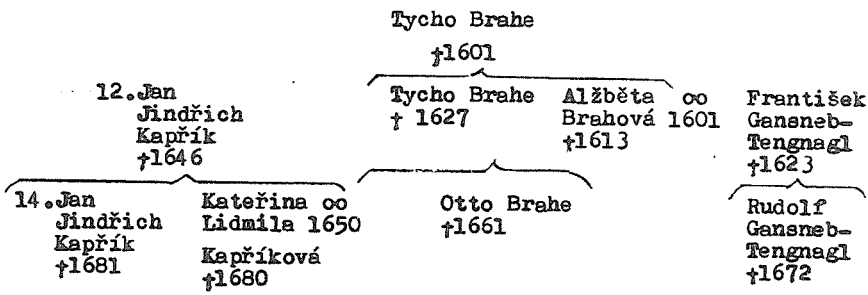

2. První dvě generace českých Kapříků na Jičínsku 1460 - 1522

Po Karlovi IV. byl Jiří Poděbradský druhým českým králem, kterého donutila zahraničně politická konstelace i vnitřní šlechtické rozbroje, aby si vytvořil a protežoval vlastní novou, věrnou a jeho trůnu oddanou šlechtu. Vybíral proto z řad svobodného obyvatelstva, měšťanů, svobodníků a panošů vojensky zdatné jedince a svěřoval jim důležité vojenské i správní funkce, jaké dosud zastávali rytíři. Se vší pravděpodobností byl jedním z takových spolehlivých nových mužů i panoše Jan Kapřík. Jako oblíbenec Jiříka Poděbradského dostal do vlastnictví darem jako léno statek Chyjice na Jičínsku, který připadl králi odúmrtím po rytíři Markvartovi Chyjičkovi z Chyjic.[7] Je to nepochybně akt státnické moudrosti, když panoše Jan Kapřík v téže době /výslovně je tak připomínán v letech 1461 - 66/ se stává purkrabím na blízkém strategicky významném hradu Veliši, chránícím Prahu a střední Čechy před napadením ze severovýchodu. Purkrabí Kapřík byl ze své funkce jednak ve válce velitelem velišské hradní posádky a jednak v letech míru správcem početných vsí, poddaných a jičínských měšťanů z králova pověření. Navíc spolu s písařem jako králův úředník pečoval o peněžní důchody z lesů, rybníků a dvorů patřících k hradu Veliši. A. Sedláček a Menšík nalezl i v jičínských městských knihách doklady o úřední činnosti Jana Kapříka v městě Jičíně : r. 1461 sázel městskou radu a písemně kárał radu jičínskou ".... slyším, že formani přijeli z některých měst a nic nepřivezli. Kažtež provolati a vopovězte je, že by s prázdnými vozy vyjeli a pojedou-li, že se jim nic kupovati nedá".[8] K rozsáhlým pravomocem velišského purkrabího Jana Kapříka patřilo i provádění závažných majetkových operací v zastoupení krále. Takovou bylo na příklad roku 1466 předání původně vrchnostenského dvora na Holínském předměstí města Jičína sestrám Žofce a Barboře z Bošína. Jan Kapřík se tu ocitl jako předávající uprostřed složitých rodových vztahů a jeden z možných výkladů uvádí Žofku a Barboru jako jeho sestry.[9] Rodina l. Jana Kapříka, z níž k roku 1464 je výslovně připomenuta jen manželka Machna, snad získala také majetek v městě Jičíně. Mlčení pramenů o dalším působení ve funkci purkrabího naznačuje, že l. Jan Kapřík brzo někdy okolo

1480 zemřel. Podařilo se mu uvést svůj rod do skromných, ale pevných poměrů nižší české šlechty Jičínska. K tomu patřilo i získání erbu, který pak Kapříkové trvale užívali : na červeném štítě dva křížem přeložené meče přirozené barvy, směřující špicemi vzhůru, se zlatými rukojetmi, na přílbě jako klenot paví kyta a přikrývadla barvy červené a bílé.[10/]

Celé dlouhé období 1466 - 1501 nejsou žádné pramenné zmínky o Kapřících na Jičínsku, ani kde jinde. Do tohoto období připadlo jistě dožití 1. Jana Kapříka a generační střídání na Chyjicích a dalším kapříkovském majetku.

Mužem druhé kapříkovské generace byl 2. Jan Kapřík, připomínaný v letech 1501 - 1520, o němž nelze pochybovat, že byl synem někdejšího veliškého purkrabího 1. Jana Kapříka. Jeho velkým životním zážitkem byla účast v hotovosti českých pánů a rytířů, kteří se na výzvu sněmu roku 1505 vypravili vojensky se svými lidmi donutit Loketské pány Šliky k poslušnosti ke koruně české. V soupisu těchto vojenských účastníků je za četou pánů Křineckých z Ronova / 20 pěších, 2 jezdci a 2 vozy kromě pana Krušiny z Ronova, majitele nedalekého Miletína na Jičínsku/ 9 pěších a 1 vůz / také stručně zapsán jako osobní účastník Kapřík a 1 pěší.[11/] V nomenklatuře a usenci pozdější to znamenalo, že měl majetek v hodnotě 250 kop grošů a byl povinen z něho v případě vyhlášené zemské hotovosti vypravit jednoho pěšího zbrojnoše nebo se vypravit osobně sám. V roce 1505 tedy růst Kapříkovského majetku nepokročil a 2. Kapřík se svými Chyjicemi tedy patřil k nejnižší majetkové kategorii české šlechty. Přesto tento 2. Jan Kapřík požíval v sousední šlechtě vážnost a r. 1501 byl vybrán za poručníka a správce pozůstalosti, když zemřel zámožný zeman Václav z Jičíněvsi. Když dospělá dědička, Kateřina dcera Václavova, požadovala od poručníka účty za dvouleté hospodaření na Jičíněvsi. Kapřík účty neskládal, byl proto Kateřinou u komorního soudu v Praze obžalován a soud samozřejmě 1.5.1503 Kapříkovi toto vyúčtování nařídil.[12/]

Z dalších soudních spisů tohoto tehdy jediného soudu pro běžné šlechtické spory je pro rodopis Kapříků nejdůležitější vzájemné obvinění znešvařených sourozenců z rytířského rodu Konecchlumských z Konecchlumí;Johany Konecchlumské,která byla manžel-

kou 2. Jana Kapříka a jejího bratra Jindřicha z Konecchlumí r. 1510.[13] Po smrti jejich matky se oba sourozenci doslova vrhli na matčinu pozůstalost, především na její šperky a cennější oděvní součásti. Bratr se sestrou se při soudu vzájemně obviňovali z přisvojení 27 prstenů, vrácené hotovosti 100 kop míš. od matčina dlužníka Malamy, kuní šuby, harasového pláště, beránčí šuby, králíkového kožíšku, dvou sukní, šlojíže, roušky a jiného majetku zemřelé a ještě nepohřbené Kateřiny vdovy Konecchlumské. Komorní soud proto vyslechl k tomuto nepěknému střetnutí řadu svědků a zachoval tak doklad sobectví a nesvornosti, ale i zámožnosti v řadách nižší šlechty na začátku 16. století. S rodinou Konechlumských z Konechlumí 2. Jan Kapřík proto však styky nepřerušil. Zášť mezi manželkou a švagrem patrně byla zásadní a trvalá a jak se zdá, chytrý 2. Jan Kapřík ji využil v manželčině zastoupení k útoku na majetkovou základnu rodu Konecchlumských tím, že uplatnil nároky na vyvěnění či na věno manželčiny zemřelé matky Kateřiny, které insolventní manželčin bratr Jindřich nemohl uhradit. V roce 1511, ale tímto způsobem či smírnou dohodou odkoupil za 500 kop míšenských rytířský statek Konecchlumí s tvrzí, dvorem, kostelem, asi 18 poddanskými usedlostmi /tolik jich v Konecchlumí bylo r. 1654/ a s panskými lukami na Choticku a dosáhl jeho vložení do desk zemských.[14] Proti otcovým Chyjicím získaným r. 1450 šlo o zisk daleko významnější a především lépe zajišťující početnou rodinu 2. Jana Kapříka. Přesto ze statku Konecchlumí vypravil r. 1505 jeho tehdejší držitel Aleš, manželčin otec, také jen jednoho pěšího, nejspíše díky praxi, že od ceny statku se odečítaly hypotéky : zato trhová cena r. 1511 přesně odpovídá /500 kop míš/ usanci pro vypravení jednoho pěšího.

Sebevědomí a i rozhodnost ve vystupování, osvědčená ostatně i u otce v případě jičínských liknavých formanů r. 1461, stojí za postupem 2. Jana Kapříka s jeho panským sousedem Janem Lickem z Ryzmburka. Kapříkovi poddaní z Konecchlumí a Lickovi poddaní z Lužan a Kovače se utkali ve rvačce a Kapřík ji pacifikoval zcela prostě a krátce : dal do primitivního vězení - velkého pivního sudu - vsadit Lickova poddaného Václava Holoubka z Lužan. Překročil sice tak svou kompetenci a byl proto Lickem u komorního soudu

stíhán za zákrok proti cizímu poddanému, ale dosáhl svého. Soud zaznamenal i varovná slova 2. Jana Kapříka adresovaná rváčům: "Nemněte, byste sobě tak počínali jako za jiných pánuov". Syn velišského purkrabího tedy nezůstal za otcem.[15] Z ostatních soudních sporů stojí za zmínku soud o rukojemství s Haškem Kulou z Chotče z r. 1509, zaregistrovaný již M. Kolářem, protože je dokladem o jeho dobré finanční situaci. R. 1511 se 2. Jan Kapřík pustil do sporu s královským prokurátorem Matyášem Libákem z Radovesnic, aby si pojistil nespornou držbu Konecchlumí.[16] Okolnosti sporu, projednávaného také na komorním soudě sice nejsou zcela jasné, ale osobou Alše z Konecchlumí a statkem Kovačem jasně souvisí s Konecchlumím.

Dobré finanční výsledky prokázal 2. Jan Kapřík koupí Konecchlumí dvěma menšími majetkovými zisky v letech 1518 - 1520. Koupil tehdy v Černíně blíže neurčené pozemky od Petra z Trojanovic a pak od Adama Sadovského ze Sloupna jeden poddanský statek za 48 1/2 kop gr. čs poslední koupě měla soudní dohru, protože prodávající otálel s intabulací Kapříkovi.[17] Krátce potom 2. Jan Kapřík zemřel a v majetkoprávním řízení r. 1522 vystupují již jeho zletilí i nezletilí synové-dědici.[18]

3. Rozpad majetku a rodiny Jana Kapříka 1522 - 1600.

Pět synů 2. Jana Kapříka, 3. Jiří, 4. Jan, 6. Aleš, 7. Zikmund a 8. Mikuláš a jedna dcera Kateřina podle šlechtického dědického práva přikročilo bezprostředně po otcově smrti k rozdělení majetku a k vyvěnění dcery. Dcera se totiž někdy před rokem 1527 vyvdala za zemana Lišku.[19] Ještě před tím, než dospěl nejmladší syn, snížil se jejich počet o 3. Jiříka, který zemřel mezi lety 1522 a 1524. Způsob a výsledky tvorby dědických dílů zbylých čtyř synů nejsou doloženy, protože dílčí cedule na majetek jejich otce se nezachovaly a je třeba je jen logicky z pozdějšího vývoje rekonstruovat, patrně takto :

I. díl Chyjice pro nejmladšího syna 8. Mikuláše;
II. půl Konecchlumí pro 6. Aleše;
III. díl půl Konecchlumí pro 7. Zikmunda;
IV. díl peněžní na zakoupení v Podhorním Újezdě pro 4. Jana.

Rozdělení zřejmě proběhlo hladce; později se vyskytly spory mezi oběma podílníky Konecchlumí a A. Sedláček proto označil bratry Kapříky paušálně jako nesvorné. Ve skutečnosti jak r. 1524, tak i ještě r. 1568 vystupují čtyři a pak již jen tři bratři Kapříkové společně jako nedílní partneři a v soudních sporech proti Petrovi z Trojanovic, který je pohnal r. 1524 a Voříškem z Turnova.[20] Zřejmě i po rozdělení majetku a rozchodu bratří Kapříků zůstaly některé společné zájmy a závazky ze starší doby. Pozdější vývoj ukázal, že se však rodové povědomí Kapříků nevytvořilo s majetkovými důsledky, že bezdětní členové rodiny neodkazovali své majetky přežívajícím bratrům a synovcům a že se majetkový komplex vytvořený 2. Janem Kapříkem rozpadl definitivně a že tedy od 1524 zde fakticky existují čtyři rodové linie a rodiny synů: odhad dat jejich narození je ryze hypotetický a vychází ze skutečnosti, že poslední syn byl 1522 - 24 nezletilý a tedy narozený okolo r.1510. Zajímavý je bohatý výběr křestních jmen synů /Jiří, Zikmund, Mikuláš/ po vyčerpání jmen po dědečcích /Jan Kapřík, Aleš Konecchlumský/.

Přes rozpad majetku a rodiny Kapříků se udržel v dobrém stavu jejich miniaturní archiv. Patrně díky tomu nespěchali hned r. 1541 s obnovením zápisů do nově založeného kvaternu 1 a 250 desek zemských, protože všechny právní listiny měli pečlivě uchovány. Teprve č. 1544 4. Jan Kapřík i za bratry přinesl do desk zemských nejen smlouvu o koupi Konecchlumí z r. 1511, ale i starou smlouvu z 6. 10. 1479 zapsanou v I. kvaternu Ondřejově o odprodeji kmetcího dvora Lhota nad Kováčem Bernartem z Konecchlumí, i když zde spojitost s Konecchlumím není jasná.[21]

Není však vyloučeno, že otálení s intabulací statku Konecchlumí souvisí se záhadou konecchlumského statku v berních registrech hradeckého kraje roku 1544. Statek Konecchlumí je tu správně uveden s odhadní cenou 950 ko gr. českých a statky konecchlumských poddaných v ceně 201 kop, ale jako jeho držitelé nejsou uvedeni Kapříkové, ale jejich švagr Jindřich z Konecchlumí.[22] Buď tedy kupní smlouva z r. 1511 dovolovala určitou formu spoluvlastnictví prodávajícímu, nebo zatím došlo mezi rodinou Kapříků

a Konecchlumských k jiné dohodě a teprve právě r. 1544 bylo Konecchlumí převedeno až po sestavení berních přiznání do plného vlastnictví zatím již zde řadu let sídlících bratrů 6. Aleše a 7. Zikmunda.

Nejasnosti v rodovém vývoji Kapříků po smrti 2. Jana Kapříka pokračují v kapříkovské primogenituře. Nejstarší syn 4. Jan reprezentoval rod 1524 v soudním řízení s Petrem z Trojanovic a v jednání v úřadu desk zemských 1544. Při jiné zmínce roku 1549 je jmenován jako Jan starší a majitel jednoho statku v Podhorním /Hořením/ Újezdě u Hořic a snad i podílu v Konecchlumí: měl tedy on či některý jeho bratr již stejnojmenného dospělého syna Jana mladšího. Tento 5. Jan Kapřík, nejspíše syn 4. Jana Kapříka, se zakoupil v Třtěnici na Jičínsku, kde 1558 jej z pramenů zjistil M. Kolář,[23] ale mechanicky jej spojil se stejnojmenným otcem. Lepší pohled do složitých rodinných poměrů Kapříků r. 1557 nabízí daňový rejstřík šlechty hradeckého kraje z roku 1557. Tehdy podle sněmovního usnesení přiznala ke zdanění částku 100 kop kapitálu rozpůjčeného na úrok Johana Kapříková rozená Vojická z Nové Vsi na Podhorním Újezdě.[24] O jejím manželovi a synovi tu není nejmenší zmínky, jednak proto, že nežil, jednak proto, že majetky v Podhorním Újezdě a v Třtěnici nebyly deskové, ale jen svobodnické či poddanské. Ze čtyř nepříliš výmluvných pramenných zmínek pochopitelně rodový vývoj dvou generací přesvědčivě sestavit nelze. Do rodokmenu Kapříků je proto hypoteticky a předběžně zabudována jako linie na Podhorním Újezdě, aklimatizovaná sňatkem s dcerou rytířského rodu Vojických z Nové vsi na Hořicku.

Daleko nejjednodušší je genealogické zařazení 6. Aleše Kapříka, pána na polovici statku Konecchlumí. A. Sedláček jej s bratrem 7. Zikmundem jednoznačně odsoudil jako nesvorné a svárlivé, protože v nepublikovaných registrech komorního soudu nalezl jejich spory a vzájemné osočování z krádeží slepic a týrání poddaných.[25] Ve skutečnosti 6. Aleš se asi nakonec s bratrem shodl a ten pak patrně podle dohod o vzájemném dědění se po Alšově smrti stal majitelem celého Konecchlumí: 6. Aleš dožil jistě dlouho před r. 1568.

Že na odsudku Sedláčkově něco pravdy bylo a že 7. Zikmund Kapřík neměl naprosto dobrou pověst, dosvědčuje jeho žaloba proti Burjanovi Stranovskému ze Sovojovic r. 1539: požadoval od Burjana odvolání jeho slov označujících Zikmunda Kapříka " že jest zvyjebený šibal".[26/] Jak komorní soud o rehabilitaci rozhodl, nebo jak své tvrzení Stranovský doložil, záznamy chybí. Pro Zikmundovo vážené společenské postavení naopak svědčí rozhodnutí zemského soudu 2. 3. 1543, kterým byl ustanoven za poručníka bohatého nezletilého sirotka Prokopa Otmara z Holohlav spolu s Janem Rašínem z Rýzmburka.[27/]

Především však bylo v rozporu s rodovou etikou rozhodnutí 7. Zikmunda Kapříka, prodat r. 1557 zcelené rodové sídlo Konecchlumí do cizích rukou a nedat je 5. Janovi mladšímu Kapříkovi nebo 8. Mikulášovi Kapříkovi. Cenovým vývojem bylo Konecchlumí zhodnoceno na nejméně 1200 kop a s touto cenou bylo přiznáno ke zdanění Zikmundem r. 1557: asi 18 poddaných v Konecchlumí mělo své velké statky oceněno na 201 kop gr.č.[28/] Ve srovnání s oběma bratry, kteří neměli deskové statky žádné a vlastnili jen velké poddanské či svobodné dvorce, byl Zikmund boháčem a jeho dědictví při bezdětné smrti by rodiny jeho bratrů vymanilo z nezáviděníhodné situace. Ale roku 1559 proti všemu očekávání prodal 7. Zikmund Kapřík celý statek Konecchlumí do rodiny Vojických z Nové Vsi Martě Vojické rozené z Kokovic za 1250 kop gr.č.[29/] Není třeba pokládat tomuto odprodeji zlovolné úmysly, daleko nejjednodušším vysvětlením jsou zlé finanční poměry všech Kapříků, včetně 7. Zikmunda, který musel hledat kupce s volným peněžním kapitálem, kterým by byly uhrazeny Zikmundovy závazky. Ostatně s rodinou Vojických byli Kapříkové zpřízněni někdy od r. 1530 sňatkem 4. Jana Kapříka s Johanou Vojickou. Po svém odchodu z rodné tvrze žil 7. Zikmund Kapřík na svobodném dvorci v Podhorním Újezdě. Dávno před tím r. 1546 jiný svobodný dvůr v Soběrazi na statku hradu Pecky postoupil Václavovi Karlíkovi z Nežetic a jeho sestrám Elišce a Markétě. Poslední doklad o 7. Zikmundovi Kapříkovi je z r. 1568.

Nejtěžší úlohu má kapříkovská genealogie u osoby 8. Mikuláše Kapříka. Byl nejmladším z pěti bratrů Kapříků /nar. asi 1510/

a za díl dostal snad Chyjice a jeden poddanský dvorec Pavlatovský v Konecchlumí. Obě situace a právní jednání r. 1524 a 1568, kdy se 8. Mikuláš se svými bratry připomíná, neříkají nic o jeho osobě a majetku či rodině. Po r. 1568 však v genealogii Kapříků zeje v pramenech pro její vysledování obrovská propast na řadu desítiletí. V ní je skryt nejen konec 8. Mikuláše, ale i generace jeho synů a dvou vnuků, které pak prameny osvětlily až r. 1629, kdy v Praze byli s konečnou platností omilostněni za svou účast na protihabsburské stavovské revoltě: z formulace soudního výroku však vyplývá, že nebyli bratry. Propadliště dějin bylo pro 8. Mikuláše a pro oba otce obou bělohorských stavovských bojovníků zřejmě i propadlištěm ekonomickým a odmlka pramenů, protože 8. Mikuláš v rozmezí 1524 - 68 nezískal žádný deskový majetek a pokud něco z otcovského dědictví /patrně Chyjice a Pavlatovský dvůr/ vůbec neztratil, zdědili to předpokládaní jeho dva synové a ti to prodali zcela jistě. Mladší 11. Mikuláš stejnojmenný syn otce tak učinil r. 1593. Starším synem 8. Mikuláše byl nepochybně 9. Albrecht, doložený jen záznamem v šlechtickém tituláři, jmenovitém abecedním výčtu české panské a rytířské šlechty. Pak by překlenutí propasti v rodovém vývoji Kapříků s notnou dávkou odvahy bylo následující:

8. Mikuláš Kapřík
pp. 1524 a 1568

9. Albrecht
pp. 1589

11. Mikuláš
pp. 1593

10. Albrecht
Náchod-Staré
Město

12. Jan Jindřich
Rosnice, Těchlovice

Oba synové 8. Mikuláše tedy sice založili rodiny, ale nepodařilo se jim vymanit se z nuzných poměrů šlechticů - bezzemků a dožili jako držitelé některého z bohatších poddanských statků. Jejich synové tedy museli napnout mnoho sil, aby alespoň jim se podařilo tento majetkový ekonomický úpadek rodu Kapříků překonat a vrátit rodu někdejší prestiž a postavení.Cesta k tomu byla

dvojí: přízeň některého bohatého vlastníka velkostatků, nebo pomoc rodiny manželčiny lépe postavené.

4. Tři vrstevníci z Hořicka a Náchodska a jejich osudy 1585-1647.

Přesným opakem zchudlých Kapříků, vnuka velišského purkrabího 1. Jana Kapříka a obou pravnuků 9. Albrechta a 11. Mikuláše a jejich rodin v letech 1510 - 1647 jsou nepochybné, prameny bohatě doložené rodové rozrody desítek bohatých panských i rytířských rodin, jejichž osudy jsou známy do nejmenších podrobností, jejichž svatby a úmrtí i narození jsou registrovány v kronikách, nebo v rodinných písemnostech, oslavovány v pohřebních kázáních a upevňovány závětěmi a rodovými úmluvami. Pro srovnání s Kapříky a i pro pochopení osudů 10. Albrechta Kapříka je možno si připomenout vývoj rodu Smiřických v posledních čtyřech generacích před jejich vymřením r. 1630.

Zikmund Smiřický
1480†1548
Skály

- Jaroslav, 1513†1597, Kostelec n.Č.Lesy
- Albrecht, 1520†1567, Náchod, Skvorec
  - Václav, 1560†1593, Náchod, Skvorec
    - Albrecht Václav, 1589†1614, Náchod, Skvorec, bez potomků
    - Jaroslav, 1585†1611, bez potomků
    - Albrecht Jan, 1594†1618, bez potomků
    - Jindřich Jan, 1600†1630, bez potomků
  - Zikmund, 1558†1608, Skály, Hořice, Ulibice, Kumburk
- Jindřich, 1521†1568, Skály, Hořice, Ulibice

Poslední generace primogenitury a sekundogenitury pánů Smiřických, vrchnosti několika tisíc poddaných měly nejvýš starost, v jakém pořadí užívat bohatý fideikomisní statek Kostelec nad Černými lesy a kam umístit každoroční přebytky několika tisíc tolarů a dukátů ze svých velkostatků, tedy starosti zcela rozdílné než starosti jejich vrstevníků 10. Albrechta Kapříka /nar.

asi 1585/ a 12. Jana Jindřicha /nar. asi 1590/. A přesto se prolétly osudy staršího z obou Kapříků a jejich vrstevníků Albrechta Václava a Jaroslava Smiřických , i když v patřičně odlišných rovinách,

Ve čtyřech letech osiřel dědic náchodského panství Albrecht Václav Smiřický /nar. 1589/ a péči o jeho výchovu i majetek do své smrti převzal jeho prastrýc, hořický a skalský Zikmund Smiřický a pak jeho nejstarší syn Jaroslav /nar. 1585/. Panství Hořice tvořilo tehdy ideální spojnici mezi sirotčím velkostatkem Náchodem a jádrem Smiřických statků severočeských. Správa početných velkostatků rodu Smiřických a dvory pánů Smiřických vyžadovaly velký a trvalý přísun spolehlivých, oddaných a zkušených služebníků. Do funkcí písařů a ostatních administrativních funkcí přicházeli členové poddanských i svobodnických a měšťanských rodin ze smiřických panství a měst. Pro dvůr mladého dědice náchodského panství museli jeho poručníci však vybrat urozené služebníky, zvláště pro ty funkce, s nimiž mladý majitel přicházel osobně do styku. Důležitá byla funkce štolmistra, správce jezdeckých koníren, společníka a učitele jezdeckého umění pro cesty a lovy: vyžadovala se i fyzická zdatnost, i rytířský původ a oddanost. Volba osoby štolmistra pro náchodského dospívajícího dědice, formálně stále ještě stojícího do svých 24 let pod poručenstvím hořického a skalského prabratrance, padla na 10. Albrechta Kapříka Lesonického z Lesonic. Byl o málo starší než náchodský dědic Albrecht Václav Smiřický a za výhodné místo u dvora na Náchodě díky svým více než špatným majetkovým poměrům musel být jen vděčen: poprvé se v této funkci připomíná r. 1612.[30/]

Ze tří vrstevníků prožil nejchudší život nejdelší a nejkrásnější a oba nejbohatší naopak životy sice pohádkově krásné, ale krátké. R. 1611 zemřel Jaroslav Smiřický, který patrně se svým otcem vybral 10. Albrechta Kapříka pro službu štolmistra na Náchodě ve věku 26 let náhle, snad v souvislosti s válečným řešením nesvárů bratrů Rudolfa a Matyáše pomocí vojska Pasovského biskupa. Krátce po dosažení dospělosti zemřel r. 1614 také náhle neženatý pán na Náchodě a zaměstnavatel štolmistra Kapříka Albrecht Václav Smi -

řický mlád 24 let. Sotva 30 letý štolmistr 10. Albrecht Kapřík se ocitl náhle opět po několika málo slunných letech v životní krizi: osiřelý zámek Náchod jeho služeb nepotřeboval a dědic všech Smiřických statků, dvacetiletý Albrecht Jan Smiřický ve vzdáleném Kostelci nad Černými lesy o Náchod a štolmistra neměl zájem. Naštěstí Kapřík v Náchodě nepromarnil zlatá léta svého života a ještě r. 1612 tu výhodným sňatkem s dědičkou velkého hamfestního dvorce ve Starém Městě u Náchoda založil vlastní domácnost a stal se váženým členem náchodské společenské elity. Jeho manželka Kateřina pocházela ze stejně nemajetného rodu Holcarů /Holických/ z Holic a ovdověla po nedlouhém manželství s Hanušem Buchloveckým z Křížkovic, jehož dědičkou se stala. Manželé Kapříkovi, přibližně stejného věku, měli dva syny, kteří mladí zemřeli. R. 1633 ovdověl 10. Albrecht Kapřík a zdědil manželčin hamfestní dvůr. Do té doby, jak správně soudní omilostňovací rozhodnutí z r. 1629 konstatovalo,[31] byl bez majetku. Případy, kdy šlechtic se usadil ne na obyčejném poddanském statku, ale na statku výsadním - hamfestním, byly časté. Téměř vždy docházelo k pokusům, získat pro takový výsadní dvůr naprosté osvobození a jeho přeměnu na zemskodeskový svobodný dvůr. V případě dvorce ve Starém Městě se to 10. Albrechtovi Kapříkovi nepodařilo a městská rada náchodská, vrchnost obce Staré Město a kapříkovského dvorce, jeho pokusy o vyčlenění dvorce z šosovní a poddanské městské závislosti odrazila. Kapřík zřejmě přecenil své postavení. Stal se podle výzvy vítězného katolického habsburského státu katolíkem, vstoupil dokonce do císařského vojska jako rytmistr r. 1630[32] a dokázal i po návratu do Náchoda svou oddanost a bojeschopnost ještě jako padesátník. V době švédských válečných úspěchů, kdy však Náchod zůstal mimo švédskou obsazenou zonu, velel 10. Albrecht Kapřík 26. září 1639 ozbrojené jednotce, která z Náchoda vyrazila dobýt zámek Nové Město nad Metují z rukou švédské posádky. Ozbrojený přepad se nepodařil; Banérova švédská posádka výpad z Náchoda odrazila.[33]

Zkušený válečník Kapřík v té době byl již /od r. 1636/ podruhé ženat. Jeho mladistvá manželka Salomena / asi 21 letá/

byla vdovou po rytíři Pravětickém, ožebračeném pobělohorskými konfiskacemi, ale přesto zůstávajícím v zemi ; rodina Pravětických byla vyhraněně českobratrská a vlastnila u Hradce Králové statek Stěžery. Salomena pocházela z chudé linie rytířů z Bubna, jen již vzdáleně příbuzná panské rodině z Bubna a Litic. Z prvního manželství sice děti neměla, ale r. 1639 se jí narodila dcera Johana Benigna, jediné dítě 10. Albrechta Kapříka z Lesonic. Manžel jí odkázal na smrtelné posteli všechen svůj majetek a vyhradil si toliko 300 kop na zaplacení různých dluhů. Zemřel r. 1647 a byl pochován vedle první manželky Kateřiny Buchlovské rozené Holcarové v kostele sv. Jana Křtitele v Náchodě, kde se připomínají i jiné náhrobky rodiny Kapříků. Vdova Salomena Kapříková na zděděném hamřestním dvorci ve Starém Městě hospodařila s dorůstající dcerou, byla r.1651 zapsána v seznamu obyvatel jako 37 letá a dcera jako 12 letá a v berní rule r. 1654 jako majitelka 75 korcového dvorce s dvěma podružskými chalupami u dvora.

Rod náchodského 10. Albrechta Kapříka pokračoval po přeslici, když jeho dcera Johana Benigna Kapříková se jako dědička hamřestního dvora provdala do rodu své matky za rytíře Albrechta Šťastného z Bubna, majitele svobodného dvora v Čermné na panství Nové Město nad Metují a v letech 1655 - 69 hejtmana piccolominiovského panství Náchod. Z manželství se narodil syn František Hendrych a dcera Marie Benigna z Bubna, ale r. 1667 jejich matka zemřela. Vnuk i vnučka udatného válečníka a někdejšího štolmistra dospěli, ale jimi tato kapříkovská linie vymřela : asi dvacetiletý syn podlehl zranění jako důstojník vojska dobývajícího v Uhrách turecký Budín r. 1680 a jeho dědičkou se stala jeho sestra, která však r. 1688 prodala hamřestní dvůr zděděný po bratrovi, matce a dědečkovi za 1700 zl. Janovi Albrechtovi Litickému z Šonova.

S různou tvrdostí, ale stejně nelítostně byly tedy naplněny životy tří vrstevníků, dvou pánů Smiřických a jejich štolmistra v Náchodě. Přežívající 10. Albrecht Kapřík ve zlepšených, ale stále velmi skromných životních podmínkách sice nezaložil náchodskou primogenituru Kapříků, ale stal se jedním ze šlechticů, kteří zůstali věrni zemi a svému hamřestnímu dvoru u Ná-

choda i v nejtěžších dobách třicetileté války a rekatoliza - ce.

5. Návrat Kapříků do řad české šlechty 1620 - 46.

Hypotetický most přes temnou propast let 1568 - 1620 bez vytěžitelných zpráv o rodové souvislosti tehdy žijících Kapříků předpokládá existenci 11. Mikuláše Kapříka z Lesonic / nar. asi 1545 + asi 1600/, který po otci 8. Mikulášovi zdědil jeho poddanský poplatný dvorec Pavlatovský v Konecchlumí. Do titulářů r. 1589 zachycujícího tehdejší šlechtu nebyl pojat snad právě pro svou nemajetnost. Dvorec Pavlatovský, na němž bez jakékoliv pramenné odezvy někdy od 1524 hospodařil jeho otec a pak on sám, prodal však r. 1593.[34] Tento krok byl dokladem zásadního odklonu rodu Kapříků, který zatím patřil regionu jičínskému po více než století a přemístění Kapříků blíž k Hradci Králové. O tom, co 11. Mikuláš Kapřík koupil po r. 1593 a kde se s rodinou usadil, nebyla nalezena žádná výslovná zpráva. Jedinou oporou pro představu jeho další životní dráhy je zpráva o jeho manželce a životní dráha jeho předpokládaného syna 12. Jana Jindřicha Kapříka, pána velkého poddanského dvorce ve vsi Rosnicích, ležící již v dohledu města Hradec Králové.

Cenným doplňkem heuristickým pro dějiny Kapříků bylo zjištění náhrobku Veroniky Bořkové Hamzové ze Zábědovic z r. 1600 ve farním kostele v Nechanicích u Hradce Králové.[35] Tím se nejen určuje přibližně místo, kam se Kapříkové z Konecchlumí odstěhovali, ale současně i společenské zařazení manžela Veroniky Hamzové, 11. Mikuláše Kapříka. Lze předpokládat, že se 11. Mikuláš Kapřík opět zakoupil pouze na některém velkém poddanském dvorci ve vsi nedaleko odbytiště obilí a ostatních zemědělských výrobků Hradce Králové a nedaleko rodiny své manželky Hamzové, kde by potom sídlel i jeho syn 12. Jan Jindřich Kapřík a kde měl zajištěnou blahovolnou vrchnost, která by vůbec dovolila zakoupení šlechtice na svém panství. Toto vše mluví pro Rosnice, kde dožil r. 1681 i poslední známý 14. Jan Jindřich Kapřík - Lesonický z Lesonic. Rosnice leží v přímém sousedství vsi Světí, kde na jednom velkém svobodném dvoře dlouho sídleli Hamzové

Bořkové ze Zábědovic, rod manželky 11. Mikuláše Kapříka. Rosnice leží těsně za hranicemi šosovního mílového pásma města Hradce Králové a již v předhusitské době se tu hradečtí měšťané zakupovali. Rosnickou vrchností byl v té době zbohatlý rytíř a pak příslušník panského stavu Václav Záruba z Hustiřan /nar. ok. 1550,† 1610/. Byl nejúspěšnějším členem rodu, který měl jen izolované statky v oblasti severozápadně od Hradce Králové a ke kterým právě mladý Václav dvěma sňatky připojil daleko větší a bohatší velkostatky Žumberk, Nasavrky a dědictvím po sestře statek Banín, vzniklý jako oddělenost od panství hradu Svojanova a Bystré. Završil pak své úspěšné vybudování majetkového komplexu s několika sty poddanými v krajích hradeckém a chrudimském, sňatkem s Lidmilou z Lobkovic, jejíž osobnost vedle bohatství jej kvalifikovala na sklonku života pro přijetí do panského stavu Českého království. Protože přenesl své sídlo daleko od rodného statku Dolní Přím u Hradce Králové, k němuž patřila i poddanská ves Rosnice, byl přístupný žádosti manželů Kapříkových a dovolil jim zakoupit si na jeho panství ve vsi Rosnicích poddanský dvůr. Stejně blahovolný přístup a přátelský vztah k rodině rosnického Kapříka bylo možno očekávat i u jeho syna Ctibora Záruby, dědice jeho statku Přím a Banín, i u jeho vnuků Jana Václava Záruby a Viléma Šťastného Záruby, jimiž přímská linie Zárubů pokračovala, ale i skončila.

Patrně ještě než se 11. Mikuláš Kapřík odstěhoval z prodaného dvorce v Konecchlumí podle předpokladu na dvorec v Rosnicích, se narodil jeho jediný syn 12. Jan Jindřich /někdy jen Jan/ Kapřík. Jeho životní osudy a osobní profil se podle genealogických pramenů jeví daleko jasněji než u jeho hypotetického otce 11. Mikuláše a děda 10. Mikuláše Kapříka, i když ani u jeho osoby hypotézy chybět nemohou. Podivný je už jeho výběr manželky, Anny Zásmucké ze Zásmuk. Jejím otcem byl Matyáš Zásmucký ze Zásmuk, r. 1603 uvedený v berním rejstříku hradeckého kraje jako držitel svobodného dvorce v Horní Branné. V následujícím rejstříku k roku 1615 však má dvůr již jeho zatím

podruhé provdaná vdova Anna Šípařová Zásmucká.[36] V té době však patrně dospívala dcera - dědička M. Zásmuckého a při dalším berním rejstříku z roku 1620 platí z hornobranského dvora berně tato dcera provdaná Kapříková.[37] Její matka nepochybně i nadále své věnné právo a určitou formu spoluvlastnictví branského dvora udržela a byla natolik v dobré shodě se svou dcerou Kapříkovou, že investovala r. 1623 částku 9900 kop míšeňských do nákupu konfiskátu statku Radostova, nejbližšího jaký vůbec mohl být získán v sousedství Rosnic a Nechanic. Statek Radostov, konfiskovaný zpronevěřilému císařskému truksasovi Kryštofovi Radeckému z Radče, měl ve skutečnosti daleko vyšší cenu /r.1602 stál 6200 kop a ceny rytířských velkostatků do r. 1618 velmi stouply/, ale byl především ideálním sídlem pro rodinu mladých manželů a jejich dvou či tří dětí, dosud hospodařících na Kapříkově Rosnicích a na manželčině Horní Branné. Kateřina Šípařová, vdova Matyáše Zásmuckého, rozená Pitkovská z Pitkovic, dlouho statek Radostov neudržela a zemřela. Císařská rezoluce z 1. prosince 1629 uvádí jako majitelku Radostova již její dceru Marii Kapříkovou Lesonickou z Lesonic, rozenou Zásmuckou a uznává jako konečnou platnou cenu konfiskátu Radostova ne 9900 kop /tj. 1155 zl./,ale sníženou cenu 6316 zl., kterou paní Kapříková měla do české komory zaplatit : rezoluce byla dodatkem k zápisu do desk zemských.[38] I když smrtí Kateřiny Šípařové se statek Radostov stal majetkem paní Kapříkové a ne Jana Jindřicha Kapříka z Lesonic, tento formální právní stav nebránil tomu, aby se jménem manželky neúčastňoval sněmů a nevystupoval jako spoluvlastník zemskodeskového statku a plnoprávný příslušník rytířského stavu. Z hlediska přísně právního byl ovšem 12. Jan Jindřich Kapřík r. 1629 ještě bezzemkem. Tak jej také 21. července 1629 označila konečná omilostňovací rozhodnutí konfiskační komise : tímto právním aktem totiž bylo Janovi Kapříkovi odpuštěno, že spolu s 10. Albrechtem Kapříkem bojoval proti císaři ve stavovském vojsku, že za udělenou milost - pardon nemusí pro šlechtický dům u kláštera sv. Jakuba v Praze žádou peněžitou pokutu a především mu nebude konfiskován jeho jediný majetek, poplatný poddanský dvůr v jmenovitě neuvedené vsi, i když komora již připravila pro případ konfiskace

odhad kapříkovského dvorce : měl podle komory cenu značenou 700 kop gr. míš.[39] Že byl Kapřík současně spolumajitelem statku své manželky, dvora Horní Branná a statku Radostov, konfiskační komise buď nevěděla nebo nemohla použít.

První skutečně vlastní životní úspěch a majetek 12. Jana Jindřicha Kapříka, i když ani ten by nebyl možný bez vlivu jeho matky Veroniky Hamzové ze Zábědovic, byla koupě vsi Těchlovic a vytvoření nového velkostatku stejného jména roku 1633. Ani A.Rybička, který doklad o koupi Těchlovic od Jana Václava Záruby uvedl r. 1873 do genealogické literatury, ani M. Kolář, který jeho údaj převzal, tuto skutečnost nedocenili a nevysvětlili. Jde vskutku o ojedinělý derivační případ období po 1620, kdy napro sto převládají opačné procesy integrační a po desítkách jsou skupovány malé statky šlechty a připojovány k velkým komplexům. Vznik statku Těchlovice vykoupením izolované vesnice od zárubovského velkostatku Chlumu měl patrně velmi pregnantní podmínky a výjimečnou situaci. Nepochybně sňatek Kapříka s členkou rodu Hamzů ze Zábědovic někdy okolo roku 1580 vytvořil genealogický vztah a most mezi Kapříky a Hamzy, ale asi i mezi Kapříky a Záruby linie přímské, a to nejspíše tím, že některý s posledních přímských Zárubů, Ctibor a jeho dva synové Jan Václav a Vilém Šťastný, měli za manželky také některou Hamzovou ze Zábědovic. Takové spřízněni a sešvagření mezi chudým schopným rytířským rodem a chudnoucím novopanským rodem v posledních desítiletích před Bílou Horou je dobře možné a zárubovská genealogie, která manželky těchto tří Zárubů nezná, tuto teorii časem potvrdí : nejpodrobnější zpracování vývoje rodu A. Sedláčkem vychází a jen málo doplňuje jeho rodokmen publikovaný při dějinách Žumberka.[40] Kromě výhodného a blahovolného odprodeje zárubovské vsi Těchlovic Kapříkovi r.1633 existuje daleko výmluvnější doklad o spříznění Kapříků s nástupnickým rodem Zárubů z r. 1677, kdy je tento vztah sice označen jako málo přesné "ujcovství", ale s právním dopadem vyšší a významem odkazu učiněného prasynovcem posledních Zárubů linie Přímské ve prospěch tehdy již posledního Kapříka 14. Jana Jindřicha Kapříka. I když v rozrodu Zárubů a Vinořů tedy jména Hamza a Kapřík zatím nejsou, k osvětlení kontaktů s Kapříky r. 1633 a 1677 je jeho zopakování nutné.

Mazancové, Zárubové a Vinořové 1545 - 1677

Ctibor Mazanec
z Újezdce †1560
Žumberk

Marketa Mazancová
Žumberk

oo Václav Záruba
†1610, Přím, Žumberk, Nasavrky, Banín

Ctibor Záruba
†1616
Přím, Banín

Vilém z Vinoře
†1624
Popovice

Jan Václav Chlum odprodej Těchlovic Kapříkům 1633

Vilém Šťastný
Přím

Lidmila Magdalena Zárubová

oo Oldřich Linhart z Vinoře †1661
Popovice

Rudolf Ferdinand †1677
Přím, Popovice odkaz J. J. Kapříkovi 1677

Tváří v tvář jistotě, že rod nebude již pokračovat vlastními syny a dcerami, bylo pochopitelné, že bezdětný Jan Václav Záruba dopustil jinak nepředstavitelný krok, zmenšení po celé generace tvořeného a děděného velkostatku ve výhodné příměstské poloze. Stejné psychoze podlehl Petr Vok z Rožmberka od r. 1594, kdy začal odprodávat jako poslední svého rodu statek po statku, než se dostal do rukou Švamberkům - předurčeným dědicům. Nepochybně šlo přitom ne o čistý akt příbuzenské sentimentality, ale o oboustranně výhodný akt. 12. Jan Jindřich Kapřík byl finančně silným partnerem stejně jako jihočeský Hrzán, Kolovrat, Španovský a další kupci rožmberských statků. Uprostřed třicetileté války tedy vznikl nový statek Těchlovice s 9 poddanými za okolností vysvětlitelných jen genealogicky spřízněním Kapříků a Zárubů.

Jako plnoprávný vlastník zemskodeskového statku byl 12. Jan Jindřich Kapřík opět od r. 1633 řádným členem rytířského stavu a

využil svého práva dát si sepsat a intabulovat závěť, a to již r. 1646.[41] Ke svému zděděnému dvorci v Rosnicích společně s manželkou získal dva malé rytířské statky Radostov a Těchlovice i dvorec v Horní Branné a znásobil tak svůj majetek asi na 20- ná - sobek. Do jaké míry k tomu přispěla jeho ekonomická zdatnost, pe - níze manželky a tchyně a jeho plat rytmistra císařské armády /připomenut je tak r. 1630/, nelze rozlišit. Zanechal r.1646 své vdově a 4 dětem čtyři slušné majetkové celky, které do dospělos - ti všech zatím spravovala vdova : nejstaršímu synovi 14. Janovi Jindřichovi bylo r. 1646 již 24 let, o málo mladší byl syn 13. Albrecht a dvě dcery Sabina a Kateřina Lidmila. Celou rodinu 12. Jana Jindřicha Kapříka a jeho manželky Marie Magdaleny rozené Zásmucké udržoval ještě celá desítiletí pohromadě dědický spor s M. A. Kotulínskou, kdy společně jako "ubohý kapříkovský dědi - ci a vdova" ještě roku 1670 suplikují.[42] Tyto dědické spisy jsou jedinou zmínkou o existenci Sabiny Kapříkové.

Tak se rodina 12. Jana Jindřicha Kapříka - Lesonického z Lesonic na Těchlovicích, Radostově a v Rosnicích stala příkladem resignující české chudší rodiny, která sice se stala katolickou, ale nevytěžila z příležitostí pobělohorských konfiskací nic a zajistila svým členům jen ten nejskromnější start do života v období 30. leté války. Rod Kapříků by oběma syny, 14. Janem Jindřichem a 13. Albrechtem měl přes hospodářskou poválečnou depresi dobré vyhlídky pro svůj společenský, ekonomický a biologický rozvoj. Nejbližší léta však přinesla obrat, jaký nikdo neočeká - val.

6. Tragedie posledních Kapříků - Lesonických 1650 - 81

Dne 9. srpna roku 1650 došlo v Hradci Králové k události, která nemá ve šlechtické české genealogii obdoby. Dva synové těchlovického zemana 12. Jana Jindřicha Kapříka z Lesonic, 28 letý, ženatý 14. Jan Jindřich a jeho svobodný asi 25 letý bratr 13. Albrecht se účastnili přátelské pitky u Zemana Albrechta Jestřibského z Rýzmburka v Homoli či Puchlovicích : důvodem byly buď zdárně probíhající žně či příjezd staršího z bratrů, rytmistra kompanie rejtarů v pluku pana Radeckého, od pluku

uvolněného ke žním na jeho vlastním statku Radostově. Oba bratři se v noci z pitky vraceli, každý ve svém vlastním kočáře - komorním voze do Hradce Králové, protože tam bydlela paní a rodina staršího bratra, rytmistra 14. Jana Jindřicha Kapříka. Cestou z pitky však nevystřízlivěli a do Hradce před " ložument" paní Kapříkové dorazili ve stavu vysoké opilosti. Nikdo nevysvětlí, proč mladší Albrecht Kapřík se tu ještě vrátil k prázdnému bratrovu kočáru a vsedl si do něj. Toho si všiml starší Kapřík, odcházející zatím domů, vrátil se ke kočáru a něco s bratrem skrz kočárové okno hovořil. Nebyl to rozhovor patrně klidný a přátelský a mírný, snad se týkal toho, že mladší Albrecht si sedl do kočáru, který mu nepatřil. Následky nočního rozhovoru u kočárů před bytem paní Kapříkové byly však katastrofální. Objektivní zápis uvádí, že ".... pan Albrecht z toho vozu vyskočil a oba zbraně své pobočné dobyli. Pan Jan Jindřich zbraní svou smrtelnou ránu panu Albrechtovi bratru svému učinil, takže jako v okamžení na tom místě k vozu padlý jistě svou duši vypustil." Noční spor a bratrovražda před obydlím paní Kapříkové v Hradci Králové byla i na posádkové militarizované město velká a závažná událost. Vraha Jana Jindřicha dal velitel posádky hr. Colloredo zatknout a uvěznit. Nejvyšší představitel státní správy, císařský rychtář Jan Uhlíř neponechal věc v rukou armády, vyšetřil celé okolnosti tragické noci a 11. srpna napsal královským místodržícím do Prahy dopis s vylíčením celé události a požádal je o radu, jak vůči vrahovi, šlechtici a důstojníkovi nadále pokračovat. Jeho přípis se zachoval a je jedinečným dokumentem o počátcích konce rodu Kapříků - Lesonických v Čechách.[43/]

Královéhradecký císařský rychtář Uhlíř ve své zprávě o bratrovraždě neopomenul zdůraznit, že vraždící bratr je rváč a opilec ".... věda dobře o pranicích téhož pana Kapříka, zvláště času opilého". Opatrnosti v postupu a trestu vůči nespornému viníkovi - vrahovi bylo podle jeho zdání třeba proto, že šlo o vyššího důstojníka, velitele kumpanie z posádky ve Slezsku. Na tyto okolnosti nakonec jak vojenský, tak hrdelní soud vzaly zřetel, další průběh vyšetřování a soudu i rozsudek však doku -

mentovány nejsou. Rozhodně soud vážil, že šlo o zabití ne - úmyslné, v opilosti, a že osoba oprávněná k soudnímu stíhání do důsledku, matka zavražděného 13. Albrechta Kapříka, potrestání nežádala. Soud nejspíše tedy se spokojil s projevem účinné lítosti a přenesl vlastní výkon trestu na život zá - hrobní hříšníka Kapříka.

Co však noční souboj dvou opilých bratrů Kapříků změnilo v genealogickou tragedii a co ze srpnové noci vyvedlo rod Kapříků k vymření po meči, bylo rozhodnutí a stanovisko manželky rytmistra Kapříka. Je dokumentováno ne stejně přesně a výstižně, jako vražda jejího švagra, chybí tu bezprostřední dokument uvádějící věc Kapříková kontra Kapřík do pohybu, ale zato se zachovala úřední závazná doporučení českých královských místodržících o tom, jak manžely Kapříkovy smířit. Paní Eliška Ludmila rozená Vlková, manželka rytmistra 14. Jana Jindřicha Kapříka někdy ještě během srpna 1650 krátce po zabití svého švagra Albrechta Kapříka požádala krajské hejtmany kraje hradeckého, aby jí vymohli zaplacení částky 400 zl. od jejího vlastního manžela, protože mezi ní a manželem nastal rozkol. Hejtmani hradečtí si ve věci nevěděli rady a požádali 30. srpna pražské místodržitelství o rozhodnutí či radu. Již 1. září 1650 odpovídají místodržitelé do Hradce Králové, že hejtmané se ještě jednou mají pokusit o smír mezi manžely Kapříkovými, projevili však pesimismus v účinnost smírného řešení, aby"... mezi manžely svornost a láska zachována byla" a přikázali hejtmanům, aby oprávněný požadavek manželky na částku 400 zl. za vydání na životní potřeby realizovali a nařídili J. J. Kapříkovi jeho uhrazení.[44/] Fantazie má neomezené pole pro výklad této situace, od prosté vypočítavosti paní rytmistrové Kapříkové, až po románo - vou zápletku manželského trojúhelníku a mstu za zabití milence, který za noci 9. srpna 1650 bratrovi naznačil, že jeho kočár i jeho ložnice jsou mu k dispozici. Manželka 14. Jana Jindřicha Kapříka Eliška Ludmila rozená Vlková v žádném případě nehodlala od svého nenávistného vztahu vůči vlastnímu manželovi, vrahovi Albrechta Kapříka, ustoupit a tak manželství v srpnu 1650 fak - ticky zaniklo : oba manželé žili odděleně, Kapřík na svém stat-

ku Radostově nebo na dvorci v Rosnicích či u své posádky, Kapříková nejspíše v Hradci Králové. Manželovi zůstala povinnost uhrazovat manželčiny životní náklady na ni samotnou i na malou dceru z jejich manželství asi okolo r. 1645 narozenou. Manželský rozvrat 14. Jana Jindřicha Kapříka a Elišky Ludmily Kapříkové by mohla změnit jen smrt paní Kapříkové a nový sňatek rytmistra Kapříka, což by umožnilo druhý sňatek J. J. Kapříkovi a založení rodiny. Nic takového se nestalo a po několika letech od zabití 13. Albrechta Kapříka bylo jasné, že Kapříkovský rod trvající jen na dvou očích, jak zněl genealogický termín pro vyhasínající rod po meči vymře 14. Janem Jindřichem Kapříkem, když primogenitura v Náchodě vymřela hned r. 1647.

Zbývaly tak pro vdovu a další dceru dvorce Rosnice a Horní Branná, ale o jejich majetkových dispozicích nejsou doklady a byly nepochybně odprodány po dožití matky a po naplnění jistoty, že dcera Sabina se neprovdá. Rodina J. J. Kapříka a M. M. Kapříkové rozené Zásmucké ze Zásmuk však patrně získala cestou dědictví majetkové nároky vůči Magdaleně Andělíně Grodecké z Grodce, provdané sv. paní Kotulínské, bohaté jediné vnučce Václava Záruby z Hustiřan, která se svým manželem Kryštofem Ferdinandem Kotulínským vlastnila velké a bohaté statky v Hradecku. Soudní akta, jimiž dědici Kapříkové od paní Kotulínské vymáhají svá práva, jsou však příliš nevýmluvná. Byla navíc vedena se střídavým úspěchem a r. 1660 na příklad se zdálo, že sourozenci 14. Jan Jindřich Kapřík a sestra Kateřina Lidmila získali soudním výrokem sporný statek Studenec se Lhotou Zahájskou[47/] nedaleko Nové Paky a Jičína. Je docela možné, že ve sporu šlo o maličký statek Líšno Hoření, r. 1664 koupený právě M. A. /Engelburkou/ Kotulínskou k jejímu Studenci. Na tomto "statečku", jak jej označují komisaři v berní rule /měl jen 5 poddanských chalup/ patrně skončil vymřením rod Zásmuckých ze Zásmuk, když vdova po Zdenkovi Zásmuckém Alena Johana rozená Dohalská z Dohalic r. 1664 pominula nároky ostatních členů rodiny Zásmuckých a prodala statek zmíněné paní Kotulínské, na níž jej snad pak vymáhaly děti Marie Magdaleny Zásmucké, provdané v Radostově a v Těchlovicích za J. J.

Kapříka a vnučka Alžběta Eufrosina. Soudní spis dědici Kapří - kovští kontra paní Kotulínská z let 1658 - 1670 je výtečný pramen pro poznání tehdejších žijících členů rodiny Kapříků:[48/]

1. Jan Jindřich Kapřík z Lesonic,
2. Sabina Kapříková z Lesonic,
3. Lidmila Brahová rozená Kapříková z Lesonic,
4. Alžběta Eufrosina Kapříková z Lesonic.

Aby tragika rodu Kapříků byla naplněna, přežil 14. Jan Jindřich Kapřík obě své sestry a prohospodařil i kapříkovský statek Radostov. Z dragounského pluku pana Radeckého patrně brzo po 1650 při snižování stavů armády odešel a hospodařil na Radostově. V téže době však navíc po smrti spoludědiců získal ještě původní sídlo Kapříků - Rosnický dvůr. Ekonomickou jiskru v sobě neměl asi ani v stáří, když už pitky a vojenské způsoby snad opustil. Jeho rozhodnutí odprodat zemskodeskový statek před 40 lety babičkou, matkou a otcem získaný však není třeba vysvětlovat jen finančními důvody a úpadkem hospodářským. Jan Jindřich mohl být r. 1673 k prodeji přiveden úvahou, že nemá dědice a že není pro koho udržovat těžko zvládnutelné majetky : při volbě zda odprodat velký poddanský dvorec v Rosnici nebo šlechtické sídlo Radostov, ale jistě padla v úvahu vyšší docílitelná prodejní cena Radostova. Měl o něj zájem a skutečně jej koupil hrabě Harrach, který v blízkosti z někdejšího zemanského statku vyhnaných českobratrských a vyhroceně antihabsburských rytířů Pravětických ve Stěžerách u Hradce Králové budoval střed velkého panství a skupoval tu všechny statky v sousedství. V jiné rodině se opakovala situace z r. 1633, kdy rezignující Jan Václav Záruba z Hustiřan také od svého statku Chlumu odprodal Kapříkovu otci ves Těchlovice. Pro Zárubu ovšem zmenšení statku neznamenalo odchod ze skupiny pánů deskových statků, zatímco 14. Jan Jindřich Kapřík klesl opět mezi šlechtické bezzemky a stěhoval se na vylepšený, velký a výnosný, ale přece jen pouhý poddanský grunt. Ke zvýšení závažnosti návratu Kapříka do Rosnic je třeba si uvědomit, že vrchností rytíře 14. Jana Jindřicha Kapříka - Lesonického z Lesonic se stala tatáž Magdalena Engelburka Kotulínská, rozená Grodecká, s níž od

r. 1658 celý zbytek rodu Kapříkova vedl spor o statek Horní Líšno a Studenec. Stejně jako dějiny rodu Kapříků osvětlily pozadí založení nového velkostatku Těchlovice r. 1633, tak i zánik velkostatku Radostova r. 1673 [49], včleněného do statku Stěžery, by nebyl dobře pochopitelný bez poznání bezvýchodnosti situace zestárlého rytmistra a bratrovraha J.J. Kapříka: pokud byl tento zánik dalšího samostatného statku motivován i dluhy prodávajícího, je třeba tento fakt vážit jako druhotný faktor.

Osamělost 14. Jana Jindřicha Kapříka v Rosnicích byla naprostá a tíživá. Odcizená dcera, daleko odstěhovaná sestra, nenávistně nesmiřitelná manželka a zemřelá druhá sestra byly stejně nenávratnou minulostí, jako spříznění Zárubové z Hustiřan, vymřelí za jeho mládí. Malou náhradou za rod bohatých pánů Zárubů na Dolním Přímě a vždy otevřený jejich pohostinný dům byl jejich nástupnický rod rytířů z Vinoře /Černí z Vinoře/, kteří tradici neporušili. Závěť synovce posledních Zárubů z r. 1677 svědčí o tom, že jezuitský řád mu byl přece jen bližší než vzdáleně příbuzný chudý rytíř Kapřík a že tedy universálním dědicem ustanovil ve známé závěti hradecké jezuity. Současně však ve prospěch svého neperspektivního potencionálního dědice 14. Jana Jindřicha Kapříka učinil jeho "ujec" Rudolf z Vinoře významný odkaz jistě velmi vděčně přijatý a oceněný. Kapřík měl doživotně dostávat z přímského pivovaru značné množství piva a z panských pozemků dostal několik polí ke svému dvorci v Rosnicích.[50] Užil toto dědictví víc, než dědictví po své sestře Kateřině Lidmile r. 1680, když dožila svůj neméně neúspěšný život snad kdesi ve Vídni a zanechala problematické kapitálové jistiny zatížené předem finančními závazky do výše a spletitosti, která z její pozůstalosti učinila několikaletou kauzu :[51] konce pozůstalostního řízení se již 14. Jan Jindřich Kapřík nedožil. Matriční záznam o jeho smrti a pohřbu 15. ledna 1681 jej uvádí jako "Jana Jindřicha Kapříka z Rosnice", tedy bez šlechtického predikátu, nahraženého jen místem pobytu jako u každého jiného zemřelého sedláka či obyvatele farnosti,[52] i když o jeho šlechtictví nebylo pochyby. Stejně tak

nebylo pochyby o tom, že jím vymírá celý rod a zhotovitel velké cínové křtitelnice kromě zápisu zdůrazňující zbožný a velký odkaz J. J. Kapříka tu umístil i znak Kapříků, obrácený o 180°. 53/ A tak i přes tragedii končící smrtí jeho bratra nakonec viník ve svých 59 letech všeho zlého, se ukázal zřejmě jako štědrý zůstavitel a dárce značné částky pro farní kostel v Nechanicích, kde tři generace Kapříků po odchodu z Konecchlumí na Jičínsku věrně ukládaly těla svých mrtvých.

Závěť 14. Jana Jindřicha Kapříka by byla cenný dokument o konci českého šlechtického rodu, ale nebyla patrně snad ani sepsána : umírající neměl ani zemskodeskový majetek, ani příbuzné, zato musel učinit dispozice o svém rosnickém dvoru a o neuzavřeném sporu o sestřinu pozůstalost. Navíc by se teprve touto závětí prokázalo, zda jím život rodu končil. Od svých 28 let nežil v manželství po jeho faktické rozluce r. 1650 a sotva lze u muže jeho vojenské a silácké povahy předpokládat pohlavní abstinenci a závěť by jistě jeho nelegitimní potomky připomněla, i když jistě by neměli dědickou legitimitu a patrně ani ne otcovo jméno : nejspíše by užívali jen rozšířené otcovo příjmení ve formě Lesonický či Losénický.54/

Koncem svého života dokumentovaného přesně matričním zápisem z roku 1681, se poslední Kapřík liší od své sestry Kateřiny Ludmily, s níž má společný jen bouřlivý, jasně a všestranně dekadentní, původně však slibný a šťastný a v mládí náhle zvrácený běh života. Vysledování jejího života patří však spíše než do genealogie kapříkovské do genealogie slavného dánského učence, astronoma, matematika a člena dvora císaře Rudolfa II. v Praze, Tychona Braheho, jehož pokračování rodu po meči právě s osobou Kateřiny Ludmily Kapříkové stálo a padalo.

7. Dvě generace dánských Brahů v Čechách 1599 - 1654

Tycho Brahe, slavný astronom císaře Rudolfa II., syn hraběte Otty Braha a Beaty šlechtičny Billeové, člen starého dánského šlechtického rodu, narozený na brahovském statku Knudstorpu r. 1546 patří posledními 2 1/2 lety svého života do českých

dějin a do české genealogie : zemřel v Praze 24. října 1601. Byl vyjímečnou osobností, známou a uznávanou obecně již ve své době přes zásadní konfesionelní rozdíly proti celému katolickému císařskému dvoru, pyšnilo se jím protestantské Dánsko i katolické Čechy a ostatní vzdělaný svět od 17. století.[55] Podle životopisné literatury cizí i domácí byl již zpracován i život Tychona Braheho r. 1863 v Riegrově naučném slovníku a nezávisle na něm r. 1852 publikované statě v numismatické příručce,[56] protože byla zaregistrována i Brahova medaile s jeho vyobrazením a znakem : numismatici k nám uvedli také přesné datum Brahova narození - 13. 12. 1546 v Knudstorpu, kraj Schonen. Velmi brzo s rostoucím zájmem českých dějin techniky byl život a dílo matematika a astronoma Braha studován i českými matematiky v početných statích, které roku 1901 shrnul L. Peprný.[57] Spolehlivé a bohaté údaje genealogické o dánských a švédských členech rodu Brahů získal pochopitelně i Kneschův Adelslexikon, vycházející od r. 1858 a osvětlil především rodové vztahy slavného astronoma, ale i Eddy Brahové, švédské šlechtičny, manželky Jakuba de la Bardia a intimní přítelkyně krále Gustava Adolfa II. Tycho Brahe si samozřejmě vytvářel za svého života již obrazovou a heraldickou dokumentaci, dal se ve svých 40 letech portrétovat a doplnil svůj portrét znaky svého vývodu ze 16 předků jak pán na Knudstorpu a zakladatel Oranienburgu : portrét byl vydán r. 1586 jako Effigies Tychone Brahe aetatis suae 40 annorum mědirytem. Kromě zmíněné medaile z r. 1595 měl Tycho Brahe i vlastní supralibros.[58] Vždy je zdůrazňován jeho dlouhý knír a bradka, umělá část nosu useknutého v souboji r. 1566, otylost, úbytek vlasů a nakonec pleš a pohodlný tmavý oděv. Naproti tomu si autor jeho náhrobku v kostele P. Marie před Týnem jej představoval jako rytíře v tradičním brnění; škoda, že se nezachoval jeho epitaf v týnském kostele znázorňující obvykle celou rodinu. Ani při pohřbu nejslavnějších velmožů neviděla tehdy Praha takovou nádheru a takové množství účastníků všech stavů, jako když tělo astronomovo bylo tu 4. listopadu 1601 ukládáno k věčnému odpočinku.

Znaky vývodu

Tycho Brahe † 1601 z osmi předků " Octo gradus ex materna familia " ve Wunšvicově sbírce, odd.Tengnagel překreslil A. Sýkora.

1. Brahe :
   Štít černý, kůl stříbrný ; klenot : rohy černé, břevno stříbrné ; paví pera zelená ; přikrývadla černostříbrná.

2. Bille :
   Štít čtvrcený 1. a 3.pole dělené, horní půle stříbrná, dolní půle červená ; 2. a 4.pole dělené, horní půle červená, dolní půle stříbrná ; klenot : rohy odshora dolů stříbrnočerveně pruhované ; přikrývadla červenostříbrná.

3. Rude :
   Štít modrý, routa stříbrná ; klenot : rohy shoradolů modrostříbrné pruhované ; přikrývadla modrostříbrná.

4. Ullestand :
   Štít štípený špicemi, pravé pole stříbrné,levé pole černé ; klenot : rohy, pravý pruh stříbrný pruh černý, levý černý pruh stříbrný ; přikrývadla černostříbrná.

5. Long :
   Štít červený, tři stříbrné lilie ; klenot : pravý stříbrný pruh červený, levý červený pruh stříbrný ; přikrývadla černo stříbrná.

6. Ronnor :
   Štít štípený, pravé pole zlaté, levé pole červené ; klenot : rohy, pravý zlatý pruh červený, levý červený pruh zlatý ; přikrývadla červenozlatá.

7. Rosencrans :
   Štít čtvrcený 1. a 4.pole červené lev stříbrný ; 2. a 3.pole modré, přes štít šikmý pruh modrostříbrně kostkovaný ; klenot: rohy stříbrné ; přikrývadla pravé červenostříbrné, levé modrostříbrné.

8. Troll :
   Štít zlatý, tělo figury červené bez hlavy, ruce a boty černé; klenot : rohy červené, mezi nimi půl černé lilie ; přikrývadla červenozlatá.

Brahe

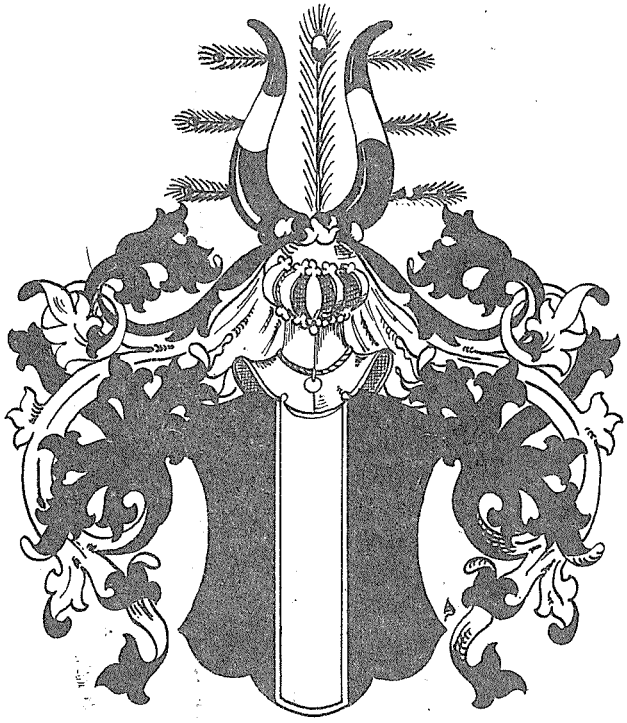

Bille

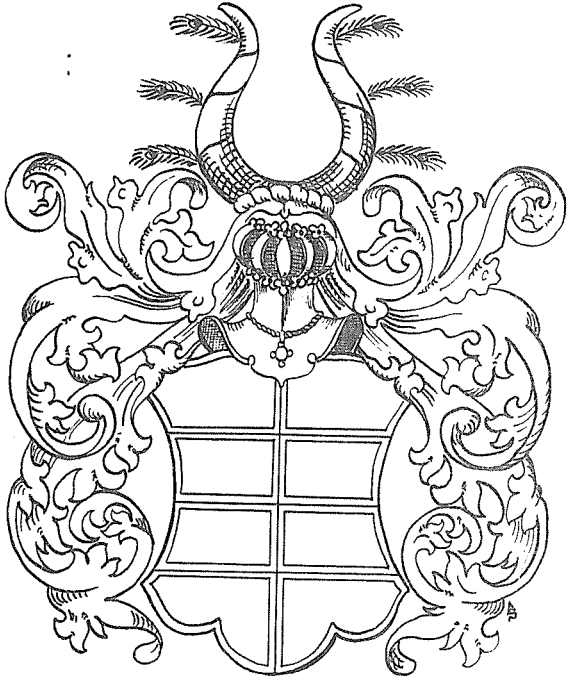

Rude

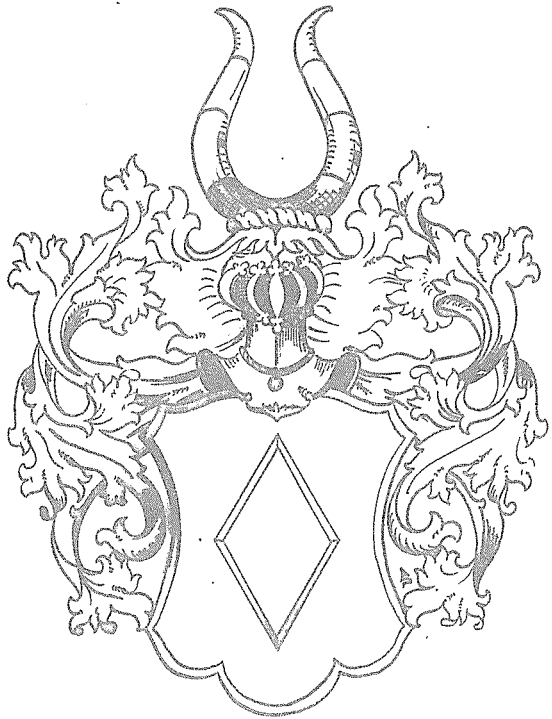

Ullestand

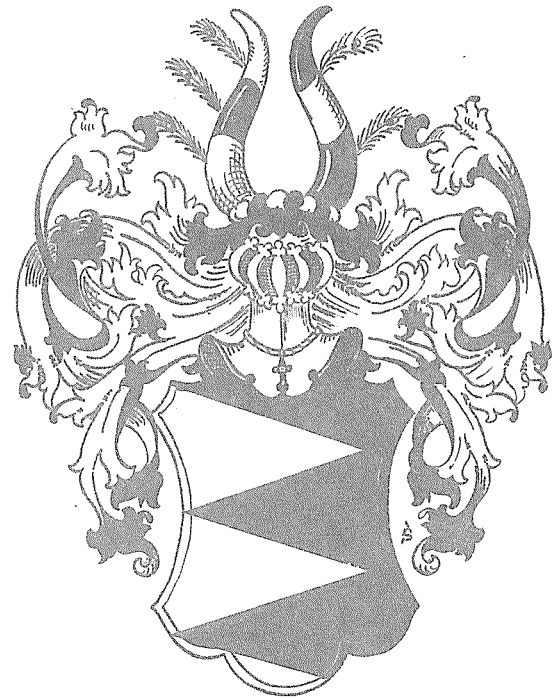

Long

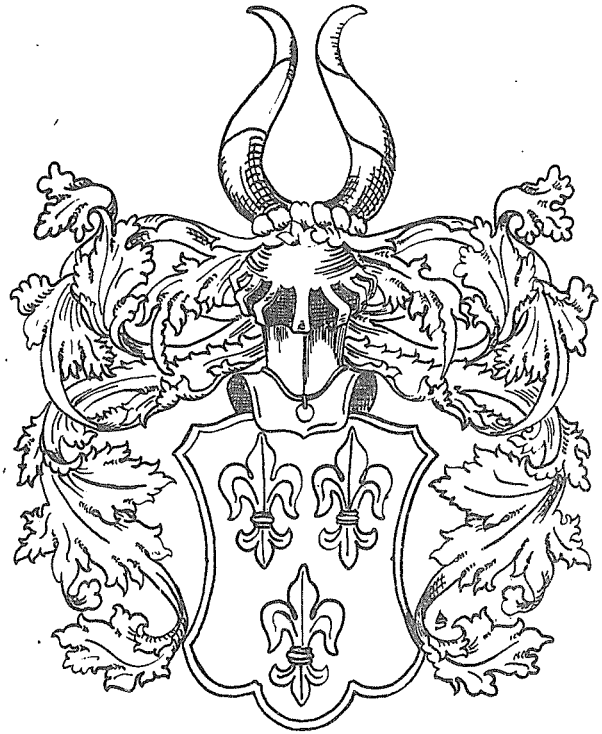

Ronnor

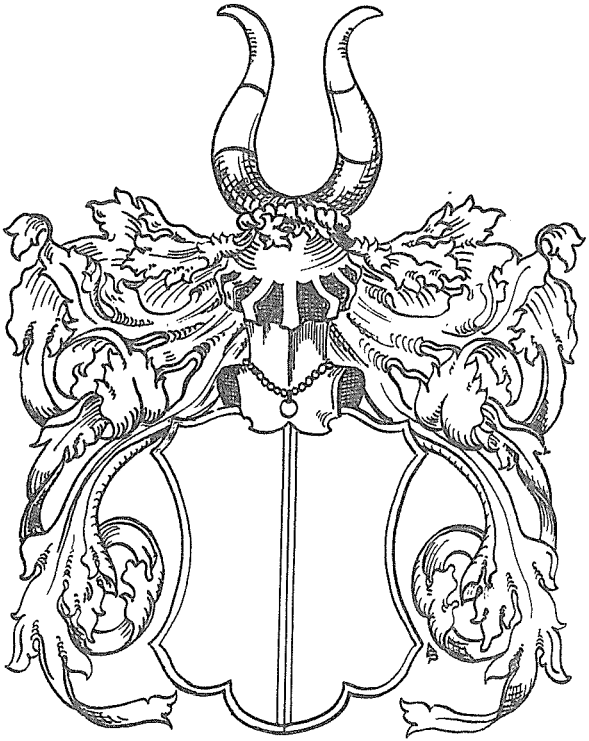

Rosencrans

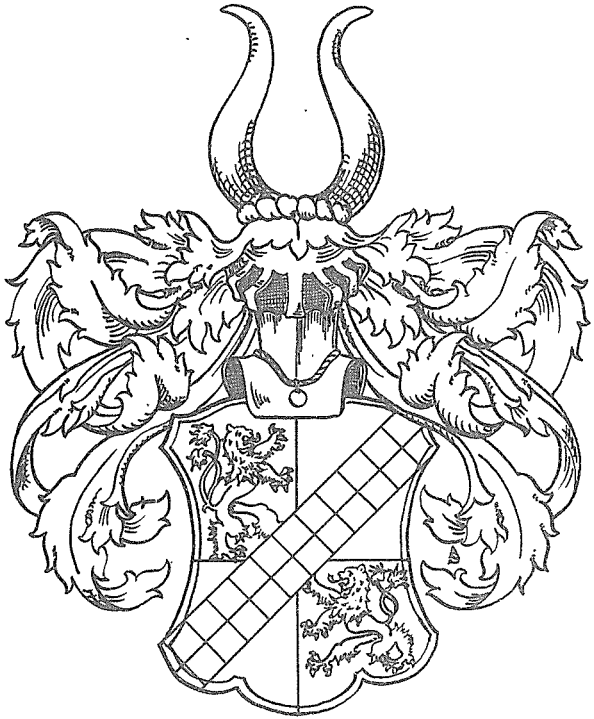

Troll

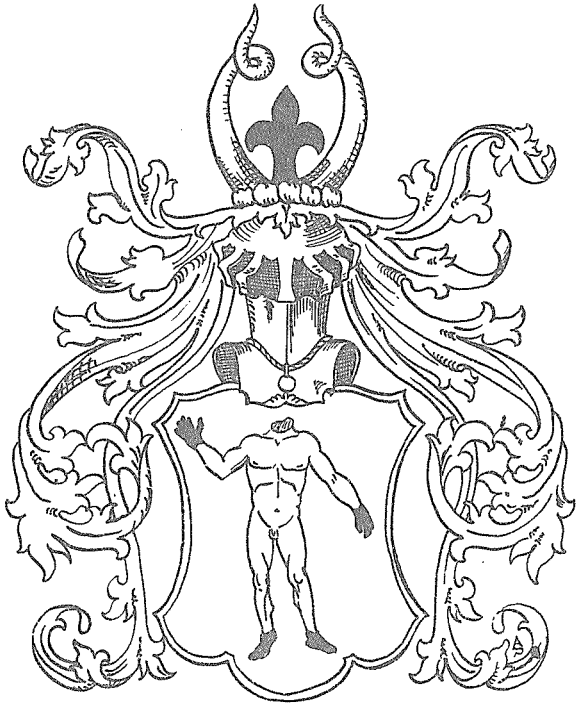

Heraldickou problematiku Tycho Braha a jeho rodu shrnul naposledy a nejzevrubněji J. Pokorný [59]. T. Brahe své šlechtictví a urozené předky i s jejich znaky zdůrazňoval patrně z prostého lidského vyrovnávacího komplexu: jeho manželkou byla od roku 1573 Kristina, dcera neurozeného sedláka ze vsi Knudstorp, patřící Brahům a prožila s ním celý život. Kromě mědirytiny z r. 1586 s vývodem ze 16 předků si v menších rozměrech pořídil vskutku originelní vývod ze čtyř předků u svého jiného portrétu : znaky 4 předků sdružil jako čtvrcený štít. Pro českou heraldiku a zvláště pro techniku vývodů je zajímavé srovnat jeho vývod z 8 předků, zamontovaný pro utajení osmi neurozených předků po selské dceři Kristině místo vývodu Alžběty Brahové, provdané Tengnagelové roku 1629 a překreslený do Wunšvicovy sbírky.[60] Znaky dánské šlechty brahovského vývodu jsou prosté i rafinované jako v české heraldice, nejzajímavější znak, bezhlavý lidský trup měli tu Trollové. Podle Brahova vývodu z 8 předků je tedy nutno přeskupit vývod z r. 1629 místo 1 až 8 v pořadí 1-5.3-7.2-6.4-8.

Vývoj T. Brahe /nar. 1546 † 1601/ z 8 předků

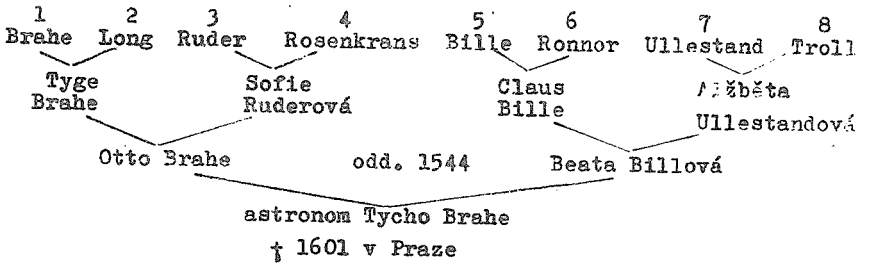

Dánská i česká genealogie se zasloužila o prohloubení základních genealogických znalostí o dánském a švédském rodu Brahů. Nepodařilo se sice dodnes přesně a přesvědčivě překonat více než století mezi svatořečenou Brigittou Brahe r. 1391 a mezi přímou linií předků astronomových před r. 1500 a vysvětlit útěk dánského Braha do Švédska, kde pak rodina jeho zetě přijala jméno Brahe v 15. století. Od konce 15. století se v šlechtickém rodě dánských Brahů pravidelně střídají křestní jména Tyge /Tycho/,

Jiří a Otto a u žen křestní jméno Žofie : připojování otcova jména bylo nutné, aby nedošlo při této malé variabilitě jmen k záměně /proto např. správně Tyge Brahe Ottonis/. Pozdější astronom a učenec Tycho Brahe byl patrně jeden z nedědících synů, který při existujícím rodovém nedílu měl přesto nárok na určité finanční zajištění z rodového jmění : i přitom patrně byla rozhodující, a to jako příčina či následek jeho selská manželka Kristina.

Česká linie rodu Brahů 1546 - 1661

1. Tycho Brahe
1546†1601
Kristina N.

3. Tycho 1581†1627 oo Razická	2. Jiří 1583†1640 neženatý	Magdalena 1574†nezn. oo snad Sacerides	Žofie 1578 †po1654 oo snad Felz	Alžběta 1580†1613 oo Frant. Gansneb- Tengnagel	Cecilie 1585†po1629 1. oo Sparr 2. oo Prossing

4. Otto Tycho 1605†1661 oo Kapříková	Barbora Kristina 1620†1675 oo Salhaus

Pro léta 1613 a 1629 lze správnost tohoto rodokmenu českých Brahů kontrolovat dvěma soupisy tehdy žijících Brahů. První z nich je právně nejpevnější, protože uvádí v úplnosti a ve správném pořadí podle věku syny a dcery astronoma T. Braha jako jeho dědice a prodávající otcovu knihovnu a astronomické přístroje:[61]

1. Tycho
2. Jiří
3. Magdalena
4. Žofie
5. Alžběta
6. Cecilie

Druhý soupis z r. 1629 uvádí i nežijící členy linie na základě dodaných informací nebo dokumentů, aby bylo podpořeno stanovisko a doporučení Rudolfa Gansneb-Tengnagela, vnuka astronoma T. Braha, žádajícího o udělení inkolátu v Království Českém.[62]

1. matka žadatele, t.j. Alžběta, roz. Brahová
2. sestra, provdaná a ovdovělá v. Sparrová a znovu provdaná v. Prossingová, t.j. Cecilie,
3. matčin bratr, ženatý v Čechách, manželka z rodu Fictum, t.j. Tycho Brahe,

4. sestry matčiny, jednak neprovdané a jednak již zemřelé, tj. Žofie a Magdaléna.63/

V tomto soupisu Brahů chybí však úmyslně Jiří Brahe, tehdy sloužící v saském kurfiřtském vojsku a z taktických důvodů proto vypuštěný. Také formulace o osudech obou dcer astronoma Braheho v osvědčení o inkolát jsou nejasné. V celku lze tedy v období 30-leté války pokládat rodinu Brahů za již domestikovanou českou šlechtickou rodinu, s perspektivou rozrodu v rodinách dvou synů. Skutečnost však byla jiná a v r. 1654 lze rodinu Brahovu v Čechách sestavit takto :

1. Otto Brahe s manželkou v Těchlovicích,
2. jeho sestra provd. a ovdovělá v. Salhausenová,
3. jeho teta Žofie v Kadani, neprovdaná.

Nejvíce zpráv o dějinách Brahů v Čechách snesl ve svých dvou obsáhlých pracech r. 1883 a 1903 archivář František Dvorský,64/ protože měl v obou tehdejších našich archivech, guberniálním a zemském k dispozici fondy Staré manipulace a Wunšvicovu sbírku. Shrnul proto své zprávy o přistěhování Braha do Čech r. 1599, o budování jeho hvězdárny v Benátkách a v letohrádku královny Anny, přerušené jeho smrtí a hlavně o splácení částky 20 000 kop míšenských dědicům do r. 1654 a doplnil je drobnými, ale z genealogického hlediska cennými zprávami o pobytu vnuka Otty a vnučky Barbory Kristiny v Těchlovicích r.1652, o památníku nejstaršího astronomova syna ze 28.2.1599, o dopisu T. Hájka T. Brahovi z 7.10.1598, o nabídce dědiců na odkoupení zařízení hvězdárny v ceně přes 100 000 tolarů, o osudech Braheova zetě Tengnagela r. 1611, o společném horoskopu lva a císaře Rudolfa II. sestaveném T. Brahem a o členech rodiny v elaborátu z r. 1629. Pilnou prací F. Dvorského je tak přesně znám začátek pobytu a působení Tycho Brahe v Čechách - květen 1599 /zpětně od 1.května 1599 začíslen k císařovu dvoru s platem císařského rady/, jeho potyčky se šetrnou správou komorních velkostatků Brandýse nad Labem a Benátek nad Jizerou, potížích při rozvíjení hvězdářské práce v letech moru r. 1599a o stycích slavného učence s českými odborníky. Pro poznání rodiny Tycho Braha zjistil F. Dvorský také datum jejího přistěhování do Prahy či Benátek

v srpnu či září 1599 /čekala na zprávu manžela a otce z Prahy zatím v universitním Vitemberku od května/ : s otcem hned v květnu do Čech přijeli jen oba synové a mistrův pomocník Tengnagel. Přesto Dvorského zprávy o rodině Tycho Braha je možno a nutno doplnit a zpřesnit z prací pozdějších genealogů a historiků : tak je třeba Brahovský rodokmen rozšířit o tři jeho děti zemřelé brzo po narození a o úmrtní rok jeho vdovy Kristiny r. 1604.

Rekonstrukce rodiny Tycho Braha

Tycho Brahe, nar. /?13.4./ 1546, † 24.10.1601
Kristina N., nar. asi 1555 † 1604, snatek 1573
děti:

1. Kristina	1573 † 1574	dítě
2. Magdalena	1574 † 1620?	neprovdána, oo ? Sacerides
3. Klaudius	1577 † 1577	dítě
4. Žofie	1578 † 1655?	neprovdána, oo? Pelz
5. Alžběta	1580 † 1613	oo 1601 Frant. Gansneb-Tengnagel
6. Tycho	1581 † 1627, 2.9.	oo 1604 Marketa Razická r.Fictum
7. Jiří	1583 † 1640	saský důstojník
8. Cecilie	1585 † 1640?	oo 1.v.Sparr, 2.Prossing

Biologicky byla rodina Tycha a Kristiny Brahových velmi kvalitní, dětská úmrtnost činila jen 25 %, po každém dítěti zemřelém v kojeneckém věku bezprostředně následovalo dítě náhradní a mezi přežívajícími dětmi byly meziporodové intervaly kratší než dva roky, takže průměrný meziporodový interval v Brahově rodině činil jen 1 rok 8,5 měsíců. Jen krátkost plodného období paní Kristiny Brahové, končící v jejich 30 letech, je překvapující. Přes tak zásadní rodové i povahové rozdíly bylo manželství šlechtice, bouřliváka typu bohéma, poznamenaného useknutým nosem dvacetiletého universitána, ale přesto citově přitažlivého a dobrého manžela, nelekajícího se nerovného sňatku, i když tu pravděpodobnost odmítnutí právě pro onen uťatý nos ztěžovala výběr partnerky v šlechtických dánských kruzích. Jeho manželka Kristina, z rodu poddaného Brahům, postava stvořená pro román, negující manželovo zohavení, věrná průvodkyně manžela a rodiny do

daleké Prahy a dobrá hospodyně /viz zakulacená postava T. Brahe/ přes své všechny krásné vlastnosti nedostala v týnském kostele náhrobek a zemřela včas, aby nezažila zchudnutí rodiny po náhlé smrti manželově a neslyšela výčitky o svém původu jako příčině odmítnutí Brahů českým šlechtickým prostředím. Rodina byla zřejmě vyhraněně protestantská a nebylo divu, že katoličtí hejtmani komorních statků a aparát české komory v čele s jejím presidentem, militantním katolíkem Vilémem Slavatou z Chlumu a Košumberku, nehodlali ani v nejmenším učinit cokoliv pro cizince-kacíře, i když za ním stál sám císař a císařův osobní sekretář dr. Barvitius. Pravá zkouška ohněm nastala pro rodinu Brahovu, když náhle zemřel Tycho Brahe právě když budování jeho hvězdářské observatoře bylo v prvním stadiu. Jeho smrt, tak náhlá, že byla připisována akutnímu zánětu močovodů, ale u povolání učenců a alchymistů, zanedbávajících životosprávu v zápalu řešených vědeckých problémů či v prostředí chemikálií alchymistických laboratoří nevylučující i vysvětlení méně dramatické a delikátní, byla v každém případě pro rodinu tragedií. Přízeň universitních kolegů nepřetrvala dlouho nepochybné zjištění, že z Tychonových dětí není žádný intelektuálně schopen pokračovat v otcově vědecké práci a že pomocník, učeň, tovaryš a někdy od léta 1601 již i zeť Tychonův je povahově problematická osobnost a v žádném případě ne nástupce dvorského astronoma císaře Rudolfa II. Rodina nejen že smrtí Tychonovou přišla o jediný zdroj příjmů a brzo zkonzumovala vyurgovaný zbytek deputátu a platu, ale měla před sebou i neodbytné věřitele z doby exilu z Dánska : 10.1.1603 musela rodina na sebe vystavit úpis měšťanovi z holštýnského Kielu Bernardu Fürstovi na obrovskou částku 2000 tolarů, i když beze vší pochyby šlo o osobní dluh Františka Gansneb-Tengnagela.

Existenční boj rodiny zemřelého astronoma v Praze podle nekonečných spisů mezi českou komorou, panovnickým dvorem a Brahovou rodinou v plné úděsnosti vylíčil již F. Dvorský. Teoreticky by částka 20 000 kop míšenských, cena několika pražských slušných domů nebo malého rytířského velkostatku, které rodina měla od cí-

saře a od české komory dostat za otcovo vlastní zařízení hvězdárny, odvezené z Uranienburgu do Prahy r. 1599, vystačit bohatě tím spíše, že císař Rudolf se v kupní smlouvě zavázal k vysokým 6 % úrokům a jen z těch by stačilo krýt základní životní potřeby rodiny i v drahém pražském prostředí. Rodina však musela splácet starší dluhy a své úroky 1200 kop ročně, přesahující svou výší roční plat i vysokého státního úředníka, či příjem feudála, ani pravidelně nedostávala, natož aby jí komora, pokračující vůči kacířské rodině v sabotážích administrativního charakteru, řádně vyplácela ve sjednaných lhůtách sám kapitál. Teprve v září 1603 dostala rodina od české komory 4000 kop a 1604 dalších 1000 kop a patrně nějakou část úroků, ale pak do r. 1613 přes všechny snahy nic. V tomto období patrně došlo k rozpadu brahovské rodiny, dvě dcery, Mandalena a Cecilie, patrně z Čech odešly, oba synové měli již své vyhraněné zájmy, jejich švagr přešel od astronomie do právních služeb v apelačním soudu a neprovdaná Žofie Brahová snad žila s bratry v Praze. Přesto rodina r. 1613 prosadila u nového panovníka Matyáše uznání svých nároků ve zbylé výši 15 000 kop míš. plus 6312 kop míš. nesplacených úroků z této částky ve formě oficielního císařova dluhopisu s pevně vyznačenými splátkami /7500 kop 23.4.1615 a zbytek o rok později, pro úroky bylo stanoveno pět splátkových termínů/. Ani řádka z tohoto císařova slibu nebyla splněna a ani archivář F. Dvorský ve svých dvou statích nezjistil, jak byli brahovští dědici vůbec splaceni. Stalo se tak nepochybně v jediném období, kdy česká komora za svou staletou existenci oplývala penězi, i když právě v době, která nebyla příznivá pro uznávání a splácení závazků vůči nekatolíkům : v době pobělohorských konfiskací statků a kapitálů poražených pánů, rytířů a měšťanů. Někdy tehdy tedy oba synové astronoma Braha, zeť a tři dcery dostali svých 15 000 kop míšenských za celé vybavení otcovy hvězdárny.

Jiná byla situace s nedoplatkem úroků, který dosáhl roku 1622 výše 3900 kop míš. a byl rozdělen na čtyři zvláštní účetní položky a dluhopisy chytrým manévrem komory, která přenášela na pokutovaná česká města ve formě pokut i splácení komorních dlu -

hů :na vrub brahovských úroků mělo Tychonu Brahovi vyplatit město Chomutov 950 kop, Jiřímu Brahovi město Rakovník 950 kop, Žofii Brahové město Kadaň 1000 kop a vdovci po Alžbětě Brahové-Tengnagelové město Žatec také 1000 kop míš.[64] Každý z držitelů těchto dílčích dlužních úpisů si pak již v příslušných městech osobně musel zařídit splacení kapitálu 1000 nebo 950 kop i úroků z nich. S poklesem platebních schopností českých měst rostly i nesnáze, jak prosadit rychle úplné proplacení svých pohledávek. V případě Jiřího a Žofie Brahových k tomu přistoupila po několika letech komplikující skutečnost další : jako nekatolíci museli opustit zemi již r. 1628 a jako cizinci měli stále horší možnosti exekuční vůči svým dlužníkům, městu Kadani a Rakovníku. Díky této nové situaci jejich emigrace je však doložen jejich další životní osud, protože spisy české dvorské kanceláře a českých místodržících proběhla složitá jednání o povolování pobytu obou Brahů, což zvláště při jejich dánském původu a při exponovaném postavení Jiřího Braheho jako saského důstojníka, byla politicko-náboženská ožehavá problematika,zvláště když Dánsko se postavilo do čela protihabsburské Evropy. Žofie Brahová nakonec někdy r. 1640 se do Čech vrátila, stala se katoličkou a své nevyinkasované částky kapitálu a úroků z 1000 kop v městě Kadani darovala z vymáhání jako odkaz či zbožný dar františkánskému klášteru v Kadani. Kapitál 950 kop pojištěný Jiřímu Brahovi v Městě Rakovníce byl trvale nevymahatelný a i samotné úroky z této částky musel osobně v Rakovníce urgovat a inkasovat. Především však s místodržícími a s protireformačními komisaři musel prosazovat prodloužení pasu a povolení pobytu v Čechách, vyvracet nevyřčené osočení ze špionáže a náboženského rozvracení v Čechách a odmítat výzvy k opuštění země. Jedna taková návštěva Rakovníka mu byla osudná, byl u Křivoklátu přepaden a zabit. Smutný konec Jiřího Braha patrně posledního člena rodiny slavného astronoma r. 1640[65] měl pak i složité právní důsledky, které chtělo město Rakovník využít k anulaci své platební povinnosti 950 kop vůči zemřelému Jiřímu Brahovi. Zpochybnilo ukvapenou přihlášku rádoby dědice a synovce Jiřího Braha, Rudolfa

Gansneb-Tengnagela a správně namítlo, že jediným dědicem by teoreticky mohla být jeho katolická sestra Žofie, ale že nejspíše suma 950 kop propadne státní pokladně, protože Jiří Brahe byl cizinec a jeho sestra není přijata dodnes za obyvatele království, i když tu bydlí. Při mocenském postavení Tengnagelově v Praze není divu, že Rakovničtí sice odolali jeho výhrůžkám kolektivního zatykače na rakovnické měšťany v Praze pro nesplacení dluhu a úroků Tengnagelovi, ale že přistoupili na kompromisní dohodu, podle níž dědicem částky po Jiřím Brahovi se stala jednak jeho sestra Žofie, ale také jeho synovci Otto Brahe a Rudolf Gansneb-Tengnagel : ti na př. r. 1647 a 1654 ještě úroky inkasovali.

Rozptýlení rodiny astronoma Braheho a rozptýlení jejich finančních prostředků po r. 1601 je smutným, ale pochopitelným důsledkem naprosté izolace Brahů v Čechách. Moudrý císař Rudolf II. osobní intervencí 9.2.1601 ještě za života svého oblíbeného stronoma žádal české stavy, aby astronom a jeho oba synové byli přijati za obyvatele království a mohli si tu zakoupiti feudální statek.[66] Této žádosti stavové shromáždění na sněmu v Praze nevyhověli. Stejně byla odmítnuta císařova opakovaná intervence za bratry Tycha a Jiřího Brahy z 19.1.1603 a do rytířského stavu přijati nebyli. Starší z nich přesto z této slepé uličky hledal východisko a oženil se s českou šlechtičnou Markytou vdovou Razickou z Vchynic, rozenou patrně Oplovou z Fictum. I když manželka neměla zemskodeskový statek, děti vzešlé z tohoto manželství byly v daleko výhodnějším postavení, když by opětovaly žádosti o přijetí do země. Odmítavé a až nepřátelské stanovisko české šlechty k Tycho Brahovi a jeho obě ma synům a znemožnění jejich zakoupení na některém sebemenším rytířském statku v předbělohorských Čechách byl nepochybně důsledek hned tří zásad platných v rámci české rytířské i panské obce : 1. nechuť k cizí šlechtě nespřízněné se žádným českým rodem a jen krátce v zemi žijící, 2. nechuť k vyhraněně militantnímu a extrémnímu protestantismu severního a německého typu a 3. nepřijatelnost dětí z morganatických sňatků I. genera-

ce mezi šlechtu otcovy úrovně. Proti těmto námitkám nesvedla nic ani menšina procísařské, germanofilské a poslušné šlechty na sněmu a nutně tedy byli Brahové jako nová krev v české rytířské šlechtě odmítnuti. Pozdější vývoj rodiny Brahovy ukázal, že děti astronoma Tychona Brahe a selské dívky Kristiny z této izolace a diskriminace vyvodily důsledky podle svých možností a schopností a buď se jako skuteční cizinci s Čechami nesrostlí projevili /Mandalena bez rodiny, Žofie bez rodiny, ale nakonec v Čechách dožívající i když v katolickém prostředí, Cecilie provdaná mimo Čechy a Jiří v Sasku/ či se nějakou formou tu v zemi udrželi /provdaná Alžběta za dvořana a exponenta Rudolfovy a Leopoldovy politiky, Tycho ženatý s chudou šlechtickou vdovou/. Při slávě a možnostech jejich otce, světové kapacity v astronomii a matematice a snad i alchymii, jsou to nepochybně konce naprosto neúměrné a neslavné. Jak došlo ke spříznění této rozptýlené rodiny někdejšího prvořadého evropského vědce s rodinou malého rytíře z východních Čech, je neméně zajímavá kapitola české genealogie.

8. Poslední Brahe v Čechách 1647 - 1681

Otto Tycho Brahe /nar. ok. 1605+1661/ byl jediným vnukem slavného astronoma, protože jeho strýc Jiří Brahe, druhý syn astronomův, zůstal jako důstojník armády kurfiřta saského neženatý. Ottův otec Tycho byl nadějí otcovou, který mu dopřál vzdělání na Vittemberské universitě a další příležitosti ke vzdělání a kontaktům : můžeme si je zrekonstruovat podle zápisů v jeho pamětní knize - štambuchu, darované od otce ve Vittemberku.[67] I ve výběru jmen pro své děti navazoval Tycho Brahe, třetí tohoto křestního jména, na dánskou tradici a pokřtil je po dědečkovi a matce. Otto Brahe byl po své matce českým šlechticem z rodu rytířů Oplů-Fictumů, kteří zchudli mezi šlechtou kraje žateckého a litoměřického, takže Marketa Oplová z Fictum se provdala za některého člena neméně chudé rytířské rodiny Razických z Vchynic v Slánském kraji.

Otto Brahe se sestrou v Čechách již zůstal, neměl však život lehký. Zemřel mu brzo otec /r. 1627/ a asi předtím i matka a tři sourozenci. Sourozenci Brahovi neměli tedy mnoho na vybranou, Otto se stal dragounem v císařských službách a Barbora Kristina se provdala za nejmladšího syna pána dosti rozsáhlého velkostatku Svádova u Labe ve vinorodém Litoměřicku, sama a její manžel z otcovského statku neměli nic, i když byla rodina od pobělohorských konfiskací uchráněna, protože starší tři manželovi bratři Jáchym Abraham, Volf Abraham a Gottfried Solhausové statek Svádov /r. 1654 měl 57 poddaných/ v letech 1626 - 76 tak zadlužili, že byl prodán. Mezitím švagr Otty Brahe Jindřich Abraham v. Solhauz i sestra zemřeli a protože také neměli děti a svádovská linie Solhauzů tak také vymřela, teoretický nárok na zadluženou pozůstalost a dědický podíl vlastně neměl kdo dědit.

Dlouho se Otto Brahe, zatím vachmistr kyrysnického pluku Vrbnova, neženil a nezakládal rodinu, vyžíval svá nejlepší léta ve vojenské službě, bojoval s císařskými proti krajanům svého děda, několik let prožil dokonce ve švédském zajetí. Jeho vojenská dráha je spoře dokumentována dodnes ve Vojenském archivu ve Vídni.[68] Po návratu ze zajetí byl již vrchním vachmistrem /majorem u svého Vrbnova regimentu/, připomíná se posádkou na Královéhradecku v červenci 1647 a na Moravě v květnu následujícího roku, ale patrně nebyl vynikajícím a nepostradatelným důstojníkem a po uzavření míru vestfálského během velké redukce armády byl Otto Brahe propuštěn r. 1650 a v následujícím roku byly likvidovány i jeho služební finanční požadavky vůči majiteli pluku bušírských /stíhacích, výzvědných/ dragounů. V tomto mezidobí se Otto Brahe oženil s Kateřinou Lidmilou Kapříkovou-Lesonickou z Lesonic, kterou snad poznal před 3 lety, když jeho pluk byl posádkou na Královéhradecku. Teprve svatbou 40-45 letého bývalého císařského důstojníka Otty Braheho, jediného reprezentanta české linie dánských Brahů, nastala reálná možnost souběžnosti české linie s dánskými Brahy, po kterých by čeští Brahové dědili dánské statky. Stalo se však, že roku

1786 při vymření dánské linie Brahů již nebyli žádní ani čeští ani jiní Brahové a podle rodových úmluv z 16. století dědili statky a jméno i znak Brahů páni Billeové, nyní Bille - Brahové, z jejichž rodu pocházela Beata Billeová, matka astronoma Tycho Brahe, vdaná r. 1544 za Ottu Braha. Jak se to stalo a jak manželé Otto Tyche a Kateřina Lidmila Brahovi nezaložili rod těchlovických Brahů, je opět jedna zajímavá a závažná kapitola české genealogie, kterou ani F. Dvorský ani jiní genealogové nevytušili.

Genealog R. Procházka správně zaregistroval toto manželství a především správné rodiče Kateřiny Lidmily Kapříkové i když ve zkomolené formě a omylem v osobě ženicha:[69] šlo o dceru Jana Jindřicha Kapříka a Marie Magdaleny Zásmucké, zvané též podle nevlastního otce a druhého matčina manžela Šípařová. Stala se patrně již r. 1650 majitelkou statku Těchlovice jen díky tomu, že mladší z jejich dvou bratrů Albr. Kapřík byl v Hradci Králové 9. srpna 1650 zabit starším bratrem a že matka statek Těchlovice ponechávaný Albrechtovi nenechala jeho bratrovrahu, ale odevzdala provdané dceři jako věno a dědictví po otci. Prvním aktem nové majitelky statku Těchlovice a novomanželky byl dokladem její čilosti, ale současně naprosté neschopnosti na poli finančním : prodala r. 1651 od statku kus lesa hraběti Harrachovi, majiteli sousedního statku Stěžery.[70] Když si takto odprodejem několika hektarů lesa zajistila start do manželství, usadila se s Ottou Tychem Brahem, někdejším vrchním vachtmistrem, na svém statku Těchlovicích a hospodařila tu. Za bratrem Ottou Brahem přijela do Těchlovic r. 1652 česko-dánská sestra a nyní saská šlechtična, vdova po Jindřichu Abrahamovi ze Salhauzu, českém emigrantu, který r. 1646 dožil v Sasku. F. Dvorský nalezl zprávu protireformačních komisařů, kteří vdovu Salhauzovou v Těchlovicích jako cizinku a protestantku ostře sledovali, ale museli nakonec uznat jak platnost jejího saského pasu, tak i důvody jejího pobytu v Čechách : vymáhala v Praze již šest let nedobytnou pohledávku u české komory.[71] Vše tedy svědčilo, že idyla rodiny Brahovy v Těchlovicích byla úplná. O nejlepší sna-

ze Otty Braheho také něčím přispět do těchlovické domácnosti svědčí jeho boj o mladou služebnou, který Otto Brahe svedl s komorním panstvím Pardubice r. 1656.[72] R. 1654 dovolil tehdejší pardubický hejtman, aby poddaný sirotek Alžběta Vaňatová z Ředic vstoupila do služby u těchlovického Braha. Po čase se mladá dívka rozhodla v Těchlovicích provdat a usadit a její vrchnost a zaměstnavatel nyní musel v Praze v české komoře vyjednat "handl" a nabídl německým, právně dobře stylizovaným přípisem podepsaným jako "Otto Tycho von Brahe, Oberst - wachtmeister", že propustí na panství Pardubice komoře a čes - kému státu svého těchlovického poddaného Václava Svobodu, usazeného v nedaleké vsi Pohřebačce, jestliže nový pardubický hejtman vystaví zhost pro Alžbětu Vaňatovou. I když šlo skutečně jen o směnu-handl osobu za osobu, v nevolnických poměrech a zbyro - kratizované správě velkostatku, muselo být nejprve provedeno v pozemkových knihách pro obec Ředice šetření, jak vysoký podíl na statku svého zemřelého otce Jakuba Vaňaty jí náleží / bylo to 19 kop 35 gr. 5 denárů podle osvědčení pardubického sirotčího písaře Jana Žehunského vystaveného z 31.10.1656/ a teprve pak bylo provedeno porovnání s využitelností nabízeného poddaného /byl tkalcem/. Pardubický hejtman pak komoře sdělil svůj návrh na vyhovění Brahovy žádosti, protože může ".... bez tý ženský újmy panství Jeho milosti císařský taková směna může učiněna býti". Tak Otto Brahe obohatil rytířský-statek o novou duši a poskytl nový doklad o feudální populační politice na malém izolovaném statku, kde by při sousedských sňatcích nakonec muselo dojít mezi usedlými generacemi nutně k příbuzenským sňatkům a jehož feudální majitelé jen nesnadno pro své poddané opatřovali vhodné nevěsty a sobě nové poddané, alespoň v období po třicetileté válce.

Někdy v té době kupodivu se ozvala v Ottovi Brahovi vojenská krev a obnovil své zařazení v dragounském pluku Vrbnově 29.10.1657 a předložil doporučení od mohučského kurfiřta-arcibiskupa, dokazující, že byl v jeho službách, i když jen krátce. Nejspíše však šlo jen o kombinaci dovolené od pluku s defini -

tivním vystoupením z regimentu, protože při posledním konečném přehledu jeho vojenské služby se r. 1664 započetly do 36 služebních let i léta, kdy Otto Brahe pobýval jako venkovský šlechtic na statku Těchlovicích. V té době však tento likvidační akt byl proveden již se vdovou po nejv. vachtmistrovi Brahovi.

Období po skončení třicetileté války bylo nejméně vhodné a snadné pro založení vlastní prosperující existence i pro feudála, vlastnícího statek s desítkou poddaných, byť ležel v blízkosti kdysi bohatého lidnatého královského města a živé silnice z Prahy do Slezska a Kladska. Manželé Brahovi v Těchlovicích celá léta společného života 1650-61 překonávali hospodářskou depresi, jejíž vyvrcholení připadlo na tato léta, přineslo s sebou pokles poptávky po zemědělských výrobcích, pokles cen i nedostatek svobodných pracovních sil, řemeslníků i poddaných. Navíc Otto Brahe od svého mládí nikdy na šlechtickém statku nehospodařil a sloužil vždy jako poddůstojník a pak důstojník v císařské armádě. Manželé na Těchlovicích tedy nezbohatli. Daleko nejvážnější byl fakt, že manželství zůstalo bezdětné. Vysvětlením tohoto faktu nebyl však příliš velký věkový rozdíl 50 letého vysloužilého důstojníka a venkovské 25 leté rytířské dcery. Pravděpodobnější příčinou byla vážná nemoc paní Kateřiny Ludmily Brahové. Je o ní zachován doklad díky pečlivé heuristice genealoga Wunšvice, který si do své sbírky rozepsal i Balbínovu Epitomu a odtud získal pro heslo Brahe společné osvědčení a prohlášení manželů Otty Tychona Braha a Kateřiny Lidmily Brahové pro staroboleslavský poutní kostel.[73] Manželé tu konstatují, že při pobytu v Boleslavi přestala Kateřina Ludmila Brahová trpět záchvaty padoucnice, která ji sužovala od velikonoc do září r. 1654 a bylo samozřejmé, že za vyléčení patřil dík zázračné moci a víře ve staroboleslavský obraz P. Marie. Ovšem padoucnice, zvláště pro ženu, byla vážná nemoc, těžce vyléčitelná a ztěžující či znemožňující mateřství. Touto nemocí a bezdětností manželů Brahových lze pak vysvětlit mnoho. Otto Brahe do tohoto manželství vložil všechny své nadě-

je na zachování rodu Brahů a usiloval překonáním hospodář - ských potíží a svých malých zkušeností o konečné zakotvení rodu Brahů mezi českou šlechtou na Těchlovicích u Hradce Králové. Nemusel se již obávat odmítavého stanoviska rytířského stavu, ostatně po zavedení obnoveného zřízení zemského ne tak rozhodujícího : jeho matka i matka jeho příštích dětí by byly z dobrých urozených rodin českého království a nevyvratitelným argumentem pro přijetí mezi šlechtu českého království. Ale právě po překonání všech objektivních pře - kážek bránících zařazení potomků slavného astronoma a matematika Tychona Brahe mezi české feudály zasáhl lidský faktor v podobě nemoci paní Kateřiny Ludmily Brahové a vše bylo zmařeno. Otto Tycho Brahe zemřel jako poslední Brahe v Čechách, nejpravděpodobněji na svém sídle Těchlovicích u Hradce Králové a byl pohřben v kostele v Libčanech. Na sklonku svého ži - vota, bez příbuzných, příliš starý na aktivní vojenskou službu a příliš slabý na zlomení osudových protivenství, udržoval jen jediné příbuzenské styky s rodinou své bohatě provdané praneteře Alžběty Ludmily hraběnky z Lissau na zámku Nový Stránov Na Boleslavsku. Byl kmotrem jejího prvorozeného syna Jana Václava hr. z Lisau dne 14. května 1658 v Stranově a to je vlastně poslední pramenná zmínka o posledním Brahovi v Čechách.

Tycho Brahe
† 1601

- Tycho Brahe †1627
  - Otto Brahe †1662 Těchlovice
- Alžběta Brahová †1613 oo František Gansneb-Tengnagel
  - Rudolf Gansneb-Tengnagel †1672
    - Alžběta Ludmila Gansneb-Tengnagelová †1698 oo Rudolf Adam z Lissau
      - Jan Václav z Lissau nar. 14.5.1658

Mladá třicetiletá vdova po Ottovi Brahovi skoncovala se svým světem po svém ovdovění rychle a rázně a ovšem i finančně výhodně. Statek Těchlovice prodala bohatému hraběti Harrachovi k jeho právě budovanému komplexu se středem ve Stěžerách a s doplňujícím horským panstvím Branná u Jilemnice. Podobně jako její bratr Jan Jindřich Kapřík Lesonický z Lesonic, majitel sousedního statku Radostova, tak usnadnila díky svým neřešitelným rodinným a majetkovým neudržitelným poměrům vznik dalšího feudálního majetkového seskupení hrabat Harrachů v Čechách. Zánik statku Těchlovice r. 1664 po 31 letech existence byl nepochybně bezproblémový a bezbolestný ; hrabě za něj zaplatil víc než slušnou cenu 4500 zl. a to umožnilo vdově nejen zbavit se dluhů, ale ještě navíc zbylo na nákup jiné reality. Kateřina Ludmila vdova Brahová zřejmě měla dobrý důvod, proč nezůstat v blízkosti svého jediného bratra Jana Jindřicha Kapříka, pána na Radostově a v Rosnicích u Hradce Králové a proč své obchodní nadání a volný peněžní kapitál neponechat v stagnujícím Královéhradecku. Dne 29. července 1662, tedy brzo po svém ovdovění a prodeji Těchlovic si koupila blíž k Praze na lichtenštejnském panství Škvorec svobodnický dvůr v Břežanech II.[74/] Třílánový dvůr jí prodal Jan Ondřej z Kotvic za třetinu ceny Těchlovic, 1500 zlatých, protože patřil do rodiny a příbuzenství paní Brahové. Někdy v téže době totiž se oženil s jedinou dcerou jejího bratra 14. Jana Jindřicha Kapříka, vyrůstající u své matky odděleně od otce a programově tedy laděná antikapříkovsky : odchod z Hradecka byl tedy u paní Brahové motivován i událostí ze srpna 1650, kdy rukou vlastního bratra přišla o mladšího bratra 15. Albrechta Kapříka a kdy vlastně de fakto zanikl i rod Kapříků - Lesonických z Lesonic a kdy na několik zbylých desítiletí byl rozdělen nesmiřitelnou nenávistí k vrahovi 14. Janovi Jindřichovi Kapříkovi.

Třetí krok energické vdovy Brahové byl též finanční transakcí uzavírající také závažnou kapitolu jejího života řečí čísel. Vypsala, jak jako "chudá a zarmoucená žena s někdy dobré paměti p. Tycho de Brahe někdejším nejvyšším vachtmistrem a manže-

lem" se vydala ze svých peněz, nic nezdědila a naopak je povinna platit manželovy dluhy a přiložila jeho kšaft a další doklady, které z ní činily nepochybnou dědičku a vše předložila české komoře s návrhem na konečnou likvidaci její celkové pohledávky vůči státu po manželovi ve výši 6261 zlatých 44 krejcarů : místo hotových peněz odebeře 400 věder vína uskladněného ve sklepích brandýského zámku ze sklizně 1665 s podmínkou, že jej bude moci ve sklepích ponechat, než sežene na víno kupce.[74] Dlouhých 36 let vojenské služby pro habsburský stát znamenající celý život Otty Braha, málo slavného vnuka astronoma, se tedy změnilo ve 400 sudů vína, které posmrtně vyrovnalo dluh nemajetného důstojníka bez věna vůči dědičce šlechtického sídla a usnadnilo jí jako vdově obchodní start do života.

Mezi čísly pohledávek a dluhů žila vdova Kateřina Ludmila Brahová pak celých skoro dvacet let, které jí zbývaly. Na první stránce kupní smlouvy jejího břežanského dvorce ve svobodnické knize úřadu desk zemských v Praze vešly dvě hypotéky ukazující na zaměření a rozsah obchodů paní Brahové.[75] První dlužní úpis zněl na částku 200 zlatých ve prospěch paní Markyty Barbory Terezie Řečanské z Rodové, když dala na úvěr 34 kamenů 8 liber vlny v ceně 160 zlatých a 30 vah železa v ceně 40 zlatých paní Brahové v roce 1662 a druhý úpis z téhož roku zajišťoval částku 300 zl. paní Evě Trakwillové rozené Deymové též na majetku paní Brahové. Její obchodní činnost se neomezovala na Prahu a je zachován doklad, že dodávala městu Náchod sůl.[76]

Ve spleti dluhů a úvěrů i pohledávek však zřejmě paní Brahová bohatla, ale současně nesmírně komplikovala své finanční záležitosti. Již od r. 1659 ještě jako manželka Otty Braha musela pro své finančně-právní věci mít svého vlastního advokáta. Za 11 let jeho právních zákroků totiž ocenila sama paní Brahová jeho služby obrovskou částkou 1000 zlatých a na úřadu nejvyššího purkrabství, kde její právník působil jako přísedící, vystavila dne 6.6.1670 darovací listinu ve prospěch doktora práv

Kryštofa Ignác Týblera.[77] Pochopitelně při rázu obchodů paní Brahové nebyla řeč o daru v hotovosti, ale jen jako hypotekární zajištění. Díky tomu je jasný i majetkový stav paní Brahové. Částka 1000 zl. byla totiž zajištěna na jejím domě ve Starém městě pražském a na nárocích na dědictví Salhouzské. Celý svazek spisů účtárny české komory byl pak doplněn dalšími doklady jejich věřitelů, když byla projednávána pozůstalost po zemřelé paní Brahové r. 1680.[78] Kromě Týblerova palmare na 1000.zl. zde byly doklady o nabytí zmíněného domu v Praze lokalizované do blízkosti Králova dvoru a pokládaného za deskový, kde spletitost starých dluhů na domě, osoba postupujícího a soudní příslušnost domu bylo pastvou pro právnické zákroky. Z ostatních hypoték je nejzávažnější a svou výší překvapující přiznání Kateřiny Lidmily Brahové ke dluhu vůči své služebné Kateřině Ludvíkové Norikové, která jí dosud sloužila a opatrovala v nemoci, ve výši 500 zlatých roku 1674. Tuto hypotéku však nezapsala paní Brahová na dům, ale dala české komoře a komornímu renthauzu příkaz k odpisu ze svých deponovaných kapitálů 6000 zlatých podložených komorním převodem od Adama Hendrycha Hrušky i jeho úpisem ve výši 700 zlatých. Naopak jsou pro svůj malý rozsah a pro svou naléhavost předzvěstí blížícího se konce tři doklady na částky 5 zlatých, 6 zlatých a 12 zlatých ze 20.5.1679, 15.9.1679 a 5.2.1680. Obě první částky jí půjčil její právník Týbler, ale jen u druhé je blíže vysvětlen důvod platby ve zpečetěném úpisu paní Brahové, prohlašující, že jde o peníze "..... který mi v mým největším neštěstí zapůjčil, když jsem byla zavřena strany moru v domě angšovským, že jsem nevěděla ke komu utéci a musela bych v tý cizině zahynouti, kdyby toho dobrého pána /tj. JUDr J.K. z Týblerů/ nebylo...". Poslední částka 12 zlatých je patrně posledním dluhem vdovy Kateřiny Brahové, rozené Kapříkové Lesonické z Lesonic : ve Vídni vysvědčuje kvartýrmistr panu Týblerovi, že paní Brahová za byt důstala dlužna 12 zlatých.

Z velkých částek ještě r. 1674 u komory deponovaných a paní Brahové náležejících zbylo po její smrti jen několik zlatých úroků, protože částku 2000 zl. předisponovala jinam a 300 zl. darovala Anně Marii Baumanové, jiné své služebné. V úředním propočtu jejího depozita u komory z 30. dubna 1680 vysvítá, že probíhá jednání o pozůstalost s jejím dědicem Janem Jindřichem Kapříkem. Zdá se, že sama v posledních dnech svého života cítila beznadějnost své finanční situace a především svou úplnou osamělost a že ve vlastnoruční a zpečetěné kvitanci na půjčených 6 zlatých prohlašuje Kateřina Brahová "... zavazuji mý dědice pod zatracením duše jejich aby mu zaplatili, to potvrzuji vlastní psaní a podepsání ruky mé vlastní a sekryt přitisknutý jehož jest datum dne 15. semtembra 1679".

Jak se stalo, že dědicem zbytku majetku paní Kateřiny Ludmily Brahové se stal její advokát, největší věřitel, a že tedy její bratr Jan Jindřich Kapřík dožívající na dvorci v Rosnicích se spokojil malou částí, kterou ostatně ani neužil, neboť 15. 1. 1681 umřel; z dochovaného fasciklu to nevyplývá, ale není pochyby, že tu byl synchronizován jak biologický konec dvou českých rodů /Kapříků a Brahů/, tak i zhroucení ekonomiky stárnoucí bohaté obchodnice a rentiérky umírající na mor /snad ve Vídni/, opuštěné ode všech.

9. Pokračování Brahů po přeslici v rodu Gansneb-Tengnagelů a hrabat z Lissau 1601 - 1695

František Gansneb-Tengnagel se zasloužil o slavného astronoma a matematika Tycho Braheho r. 1599 především tím, že více let byl pomocníkem a odchovancem Brahovým na Uranienburské observatoři. V roce 1601 se oženil s Alžbětou, třetí dcerou /nar. 1580/ svého pána a po tchánově smrti v říjnu téhož roku se stal mluvčím rodiny s oběma Tychonovými syny. Soudě podle jeho pozdějšího vývoje, byl nejspíše on iniciátorem myšlenky na odprodej observatorních hvězdářských přístrojů a knihovny zemřelého Tychona Brahe českému králi císaři Rudolfovi II. Tímto krokem totiž byla navždy opuštěna myšlenka, že by některý ze synů Bra-

Znaky vývodu

Františka Gansneb-Tengnagela † 1623 z osmi předků "Octo gradus ex paterna familia" ve Wunšvicově sbírce, odd. Tengnagel překreslili K. Liška a J. Oulík.

1. Gansneb řečený Tengnagel :

V modrém štítu tři zlaté půlměsíce hroty vpravo obrácené /2,1/, nad štítem turnajský helm s točenicí a přikrývadly modrozlatými, v klenotu dvě otevřená orlí křídla, pravé zlaté, levé modré.

2. von der Wyck :

V modrém štítu dvě křížem přeložené bílé opeřené šipky, hroty vzhůru obrácené, přes ně položeno červené břevno, nad štítem turnajský helm s točenicí a přikrývadly modro - červenými, v klenotu dvě otevřená orlí křídla, pravé stříbrné a levé černé, mezi nimi malý štítek se stejným znamením jako hlavní štít.

3. von der Wenden :

Na stříbrném štítě kosmé břevno šestkrát červenozlatě polcené, nad štítem turnajský helm s točenicí a přikrývadly červenozlatými, z točenice vyrůstá zlatý obilní snop.

4. Stegema :

Stříbrný štít s černým břevnem, na němž jsou tři červené pětilisté heraldické růže vedle sebe položené, nad štítem turnajský helm s červenostříbrnými přikrývadly a točenicí, z níž vyrůstají tři zelené stonky s lístky, zakončené červenými růžemi jako ve štítu.

5. von Ermelo :

Na stříbrném štítu černý kozorožec /?/ ve skoku, přikrývadla černostříbrná, nad černostříbrnou točenicí týž kozorožec /?/.

6. von Benendtlo :

Na stříbrném štítě dva černé krevské /?/ rohy křížem přes sebe /přeložené/, špičkami dolů, přikrývadla černostříbrná, nad točenicí týchž barev 2 černá křídla /orličí?/.

7. von Beerse :

Ve zlatém štítu červený /heroldský?/ kříž, přikrývadla červeno zlatá. V klenotu klobouk s třemi pavími pery a šnůrou, zlaté.

8. von Bemmel :

Na stříbrném štítu tři černé vázy /?/, přikrývadla černostříbrná, nad točenicí týchž barev sedící černý pes se zlatým obojkem.

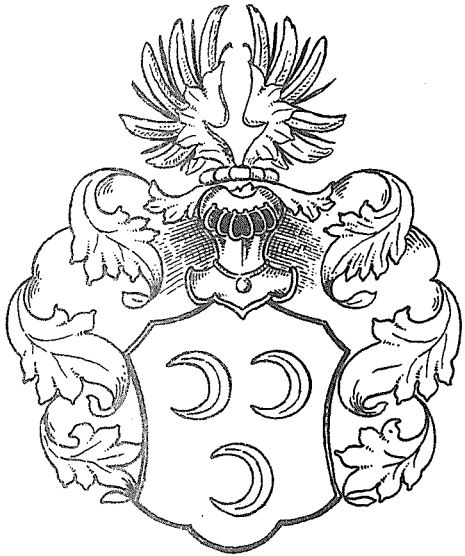

1.
Gansneb řečený Tengnagel

2.
von der Wyck

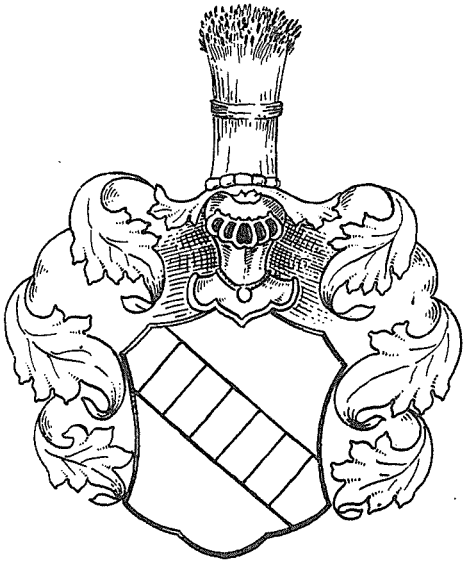

3.
von der Wenden

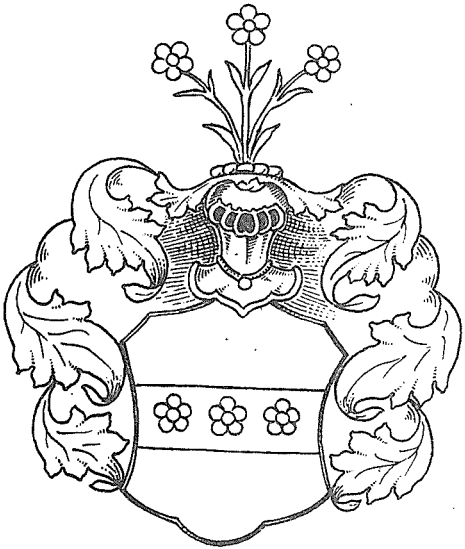

4.
Stegema

6.
von Benendtlo

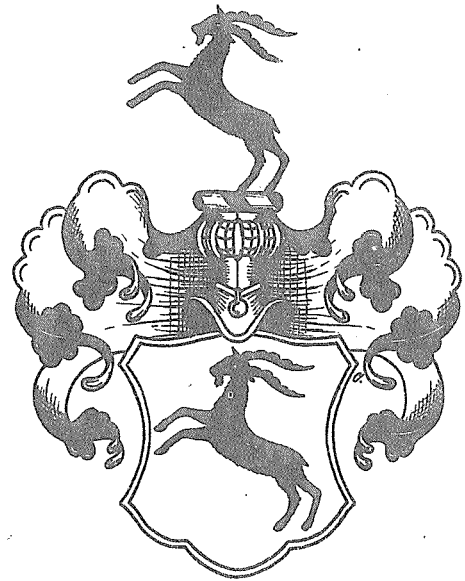

5.
von Ermelo

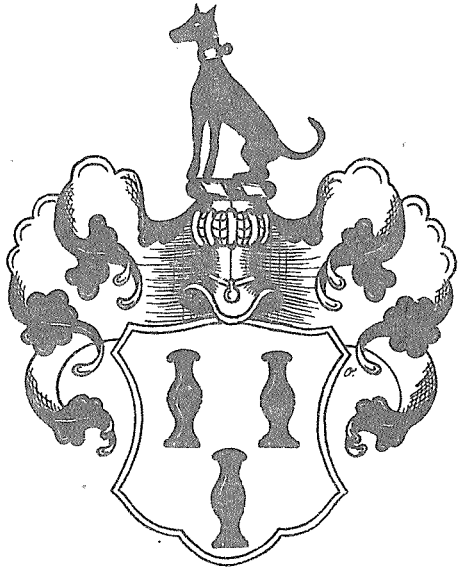

8.
von Bemmel

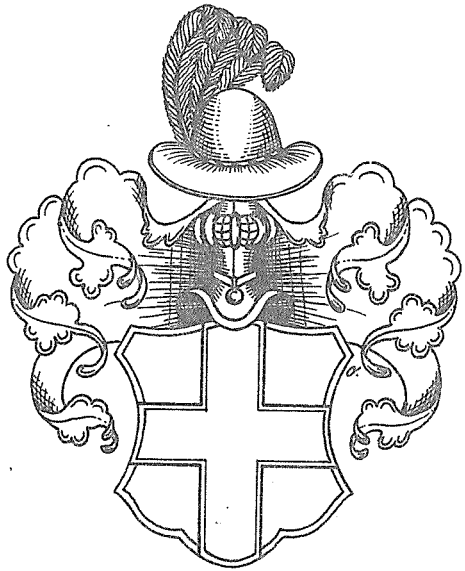

7.
von Beerse

hových či on, jeho zeť a někdejší zástupce a pomocník, po - kračovali v jeho odborné práci a zájmech. Nepochybně Fran - tiškovi Gansneb-Tengnagelovi zachutnal dvorský život v Praze a těšila ho i pověst Brahova nástupce a hvězdářského odborníka : ještě r. 1605 totiž jako apelační rada dostal na svá hvězdářská pozorování od císaře plat z komorního panství Benátky.[78] Zavlekl rodinu svého tchána do vlastní finanční transakce r. 1603, když s oběma švagry vystavil kielskému obchodníku Bernartovi Furstovi dlužní úpis na obrovskou část - ku 2000 tolarů a utajil svému věřiteli první inkasovanou splátku na 20 000 kop za astronomické knihy a přístroje, takže jim všem hrozilo vězení pro dlužníky : pražský peněžník Rebeník v zastoupení Fursta požádal o uvěznění obou Brahů a Tengnagela 14.10.1603 a jen příslib české komory na brzské zapravení další splátky je od tohoto řešení zachránil.[80] Svým přestupem ke katolictví si získal důvěru císaře Rudolfa II. a pověřen od něho tajným diplomatickým posláním ke dvoru francouzskému a španělskému. Nepochybně měli pravdu čeští stavové, když ho obvinili ze zprostředkování mezi Rudolfem II. a arcibiskupem Leopoldem Pasovským a ze zodpovědnosti za vpád pasovského vojska do Čech r. 1611. Za obou nástupců Rudolfa II. byl platným za - stáncem je jich dynastické politiky a aktivním diplomatem Habsburků. Přesto nevyužil, jak by se očekávalo, pobělohorských konfiskací k obohacení a zakoupení některého ze zabraných statků : spokojil se s částkou 15 000 zlatých jistin na statcích po popraveném Šlikovi a Budovcovi a patrně nakonec přešel i do služeb bavorských. Poměrně velmi mladý r. 1623 v Praze zemřel / 1. prosince 1623/ ve věku 47 let.[81] Snad právě tato časná smrt mu zabránila, aby korunoval svou diplomatickou dráhu v habsburských službách přijetím do rytířského stavu království českého a po - nechal tento úkol svému jedinému synovi. Své místo v českých dějinách předbělohorských si zajistil svým odvážným či až dob - rodružným bezmezně oddaným realizováním rodinné habsburské protistavovské politiky.

Dcera astronoma Tychona Braheho, Alžběta Gansneb-Tengnagelová, zemřela r. 1613 patrně první ze šesti dospělých dětí slavného otce v politické emigraci v Řezně, kde patrně pobývala než utichne rozrušení proti jejímu manželovi, příliš okatě prosazujícímu zájmy Habsburků a Bavorska při vpádu pasovských vojsk r. 1611. Měli jen dvě děti a i to byla šťastná výjimka, protože její tři sestry patrně neměly děti žádné.[81/] František Gansneb-Tengnagel využil svého ovdovění opravdu diplomaticky a oženil se s dvorní dámou polského krále jménem Ludinkhausen-Wolff,která ke dvoru do Varšavy místo sebe umístila dceru Františka Gansneb-Tengnagela a Alžběty Brahové jako dvorní dámu královny : před rokem 1629 však již byla tato vnučka astronoma Braheho v Polsku provdána za polského šlechtice Wybronovského.

První a nejzevrubnější životopis astronomova nepovedeného nástupce a zetě, Františka Gansneb-Tengnagela sepsala na základě jeho úplného archivu a všech existujících genealogických a heraldických dokumentů 29. července 1629 v Praze pětičlenná komise v čele s arcibiskupem kardinálem Arnoštem Harrachem. Komise byla ustavena, aby posoudila, zda syn někdejšího habsburského diplomata a vnuk císařského dvorního astronoma Braha, Rudolf Tycho Gansneb-Tengnagel je z dobrého šlechtického rodu a zda tedy zaslouží přijetí mezi české rytíře. Vešla do dějin české genealogie tím, že svým taktizováním a diplomatizováním vystavila prvotřídní protokol o všestranně urozeném původu Rudolfa Gansneb-Tengnagela, doložila jej třemi vývody z osmi předků /otec Františka Tengnagela † 1622, dědečka Tycho Braha † 1601 a nevlastní matky Ludinkhausen-Wolffové,vdovy po Františku Tengnagelovi/ s nepochybným úmyslem zastřít skutečnost,že žadatel o přijetí do rytířského stavu království českého má babičku z matčiny strany prostou poddanou selkou ze vsi Knudstorp v Dánsku a že tedy není s to prokázat svůj urozený původ ze 4 předků, ale jen ze tří "koutů", jak by řekla stará česká genealogie a heraldika. K protokolu pražské komise se neváhali připojit dva veřejní notáři /de Thame a Huetter/.[82/]

Komise především vážila, zda rod Gansnebů řečených Tengnagelové je rod šlechtický. Proto měla doklady v osvědčeních obou kolínských kurfiřtů /zemřelého Arnošta a nynějšího/ a v rodokmenu ověřeného dvěma přísežnými znalci sahajícím do 15. století. Podle toho pocházeli Tengnagelové z Vestfálska, kde sídlili v obvodu Borkeloe na statku zvaném Kamp nedaleko Rode a pět borkeloeských šlechticů dosvědčilo šlechtický původ Tengnagelů. I tady komise velkoryse odezřela od dvojmení Gansneb - Tengnagel svého probanta a nevyvrátila možnou námitku, že jde o osvojené jméno a erb po skutečně existujícím vestfálském rodu Tengnagelů. Místo toho zevrubně popsala funkce a zásluhy Rudolfova otce, rady Františka Gansneb-Tengnagela "... téměř každému dostatečně povědomé...", připoměla, že ještě r. 1622 před svou smrtí byl jmenován členem říšské tajné rady a že měla možnost prohlédnout si jeho korespondenci s Leopoldem Habsburským v originále a že jeho otec zanechal vdovu z rodu Ludinkhausen-Wolff, která umístila k polskému královskému dvoru jednu dceru Františka Tengnagela z manželství s A. Brahovou. Komise uvedla z žijících příbuzných zemřelé matky žadatelovy jen jednoho bratra již v té době zemřelého a jeho vdovu v. Fictumovou, zamlčela existenci druhého bratra Jiřího Braha, sasského důstojníka a protestanta a vyzvedla oba sňatky jedné matčiny sestry /syn švédského kancléře Sparra a rakouský pán v. Proessing/. Čtyřstránkový elaborát o šlechtictví Rudolfa Tycho Gansneba-Tengnagela umožnil, že se mohl svým reversem 14. prosince 1629 přiznat ke království českému jako nový plnoprávný šlechtic, vnuk dánské selky Kristiny a slavného astronoma Tycho Braheho, křestním jménem neznámého Gansneba řečeného Tengnagela, stejně tak křestním jménem neznámé jeho manželky rozené "ab Ermelo" : malou genealogickou útěchou budiž, že u obdobných imigrujících šlechticů zajistil svou vahou panovník, že jejich šlechtický původ nebyl zkoumán vůbec, a přesto se mezi šlechtou českého království pevně usadili.[83/] I znak Gansnebů, tři zlaté půlměsíce, i sedm vestfálských předků představují poučný heraldický vzorek vestfálské šlechty.

Ještě než se Rudolf-Tycho Gansneb-Tengnagel stal českým rytířem, podepřel svou pozici syna vestfálského člechtice běžnou praktikou uchazečů o inkolát a oženil se s dcerou z dobrého a starého českého rytířského rodu, Alžbětou Františkou Beřkovskou ze Šebířova. Nevěstina matka byla z katolického rodu v. Amstatt a zasloužila se o to, že r. 1623 nebyly rozsáhlé statky jejího manžela, účastníka protihabsburského povstání v Čechách /1618 - 20/ konfiskovány a prodány do cizích rukou, protože převedla Košetice a Horka na sebe a přikoupila od komory statek Onšov a vymohla manželovi zatím též pardonovanému ponechání statku Lojovice.[84/] Novomanželé Tengnagel a Beřkovská nečekali však na dědictví po Anně Julianě Beřkovské rozené Amstattové /dědilo se až r. 1639 na čtvrtiny mezi její čtyři dcery/ a zakoupili si statek Šádova Lhotice a bohatli dále. Rudolf Tengnagel se stal císařským radou, přísedícím dvorského soudu v Praze, reformačním komisařem a královským hejtmanem pro město Malou Stranu. R. 1640 se prohlásil za dědice zabitého strýce Jiřího Braha a vyhrožoval městu Rakovníku, že v případě nesplacení pohledávky J. Braha zatkne každého rakovnického měšťana, který na Malou Stranu přijede s dodávkou piva nebo pro inkaso peněz za pivo.[85/] Této hrozby a nepokrytého vydě - račství se však město Rakovník nezaleklo a počkalo, až se dědictví po Jiřím Brahovi řádně projedná a soud pak skutečně správně označil chtivého hejtmana malostranského, jako z oka vypadlému svému zadluženému otci, jen jako spoludědice vedle Otty Braha a Žofie Brahové, synovce a sestry zabitého Jiřího Braha. Přesto ovšem svou část a nakonec i v zastoupení ostat - ních dědiců od rakovnických ještě r. 1654 tvrdě vymáhal. I jiný jeho negativní rys vyšel najevo, když pro nedbalost a nad - měrné pití byl zbaven funkce malostranského hejtmana dne 2.dubna 1644, ale po několika letech získal ještě výhodnější úřad a stal se hejtmanem pražského hradu, tedy velitelem hradní posádky a správcem královského hradu. Zůstal pražským hradním hejt - manem do své smrti a z hejtmanského služebního bytu u Kláštera sv. Jiří byl proto pochován u sv. Víta. Jím 25. března 1672 vymřela česká linie rodu Tengnagelů, protože z manželství s A. G.

Beřkovskou měl jen dvě dcery. V českém prostředí rodina Gansneb-Tengnagelů nakonec odložila první příjmení a i zbylé či - nilo v písemném styku potíže. Komisaři sestavující berní ru - lu boleslavského kraje zapsali jako majitelku statku Šádovy Lhotice paní Alžbětu Tenoklovou, ale tentokrát se neopakovala editorova chyba jako u Kateřiny Lidmily Brahové a byla pro soupis české šlechty správně identifikována.[86/] Zajímavý je výskyt stejně zkomoleného jména mezi chudými pražskými měšťa- ny : r. 1654 měla Tkaničkářovský dům na Staréma městě v Dušní ulici či někde v okolí Kedruta vdova po tkaničkářovi Adamovi Tenoglovi.[87/]

Rod Tengnagelů, i když jeho vymření po meči bylo nepochybné, přesto r. 1658 slavil triumf, když mladší dcera Rudolfa Tengnagela porodila dědice velkostatku Nový Stránov z manžel - ství s bohatým svobodným pánem Rudolfem Adamem z Lissau : slavných křtin se zúčastnil i chudý příbuzný těchlovický statkář a nejvyšší vachtmistr Otto Tycho de Brahe.

Beřkovští, Tengnagelové, Brahové a v. Lissau

Tycho Brahe † 1601

Anna Juliana v. Amstattová

Mikuláš Beřkovský z Šebířova Košetice

Alžběta Brahová 1580 †1613 ∞ 1601

František Gansneb-Tengnagel †1623

Alžběta Beřkovská †1667 ∞ 1629 Šád. Lhotice

Rudolf Tengnagel †1672

Anna Florentina Tengnagelová 1635 †1672

Alžběta Lidmila Tengnagelová 1639 †1698 ∞ v. Lissau 1657

Jan Václav z Lissau 1658

Ani roku 1698, kdy zemřela poslední pravnučka slavného dánského astronoma Tychona Brahe, se nekončí genealogické sledování osudů rodu Brahů a Tengnagelů. Nejde ani tak o sledování zajímavých až románově poutavých osudů v pramenech zakódovaných českých šlechticů a šlechtičen. Jde i například o to, kde nejspíše by se mohl zachovat rodinný archiv Brahův a Tengnagelův : ještě 1733 si opisoval genealog Wunšvic protokol z r. 1629 na Stranově. Především však jde o věrné zobrazení životů, tvořících rody a rodové souvislosti a náplň české genealogie.

Poznámky :

1/ Stať je výsledkem mnohaletého shledávání materiálu v literatuře a v našich archivech a vznikla spojením dvou prací "O rytířském rodu Kapříků Lesonických z Lesonic" a "Rod Tycho Brahe a Tengnagel z Kampu" jako dva příspěvky k české genealogii : na druhém překladu textů o O.Brahovi se podílel Karel Veselý. Věnuji ji památce paní Marie Bernardové, roz. Křičenské z Prahy-Dejvic.Spoluautorství J. Honce vyplynulo z jeho redakčních,faktografických i koncepčních úprav a z jeho přátelské pomoci.

2/ Antonín Rybička, Kapřík z Lesonic, Riegrův slovník naučný 10,1873, doplňky str. 292.

3/ Martin Kolář, Kapřík Lesonický z Lesonic, Ottův slovník naučný 13,1898, str. 980.

4/ J. Menšík, Dějiny Jičína, str. 225 aj. ; L. Hraše, Starý Náchod ; A.Morávek, Svěcení nové školní budovy v Chyjicích a Historická topografie Jičína, roč. V,1939, str. 76.

5/ Pročíslování rodokmenu Kapříků provedeno podle logického systému místo mechanického sledu dospělých mužů v jednotlivých generacích a slouží k orientaci a k odkazům z textu do rodokmenu, manželky jsou označovány značkou oo, jména velkostatků slouží jen informativně.

6/ Jaroslav z Lesonic 1412 - 19, manželka Kateřina, Reimprecht z Lesonic 1406 - 1417 atd.,Jan Kužvart /Kazward/ z Lesonic 1418 - 38, 1464 - 1475, Zprávy o jednotlivých členech rodu: 1. Jaroslav z Lesonic 1412 - 19, 28.9.1419 vyznává na Bítově jako jistec s Janem z Lichtenburka, že od města Žďáru vypůjčených 99kop gr. hodlá do roka zaplatit v klášteře Žďáru. AČ 9,373. Jeho manželka byla Kateřina, která držela Ludvíkovi z Bukovin jeho zboží v Lesonicích./Ottův slovník naučný 13,980/. Reimprecht z Lesonic, také Lamprecht řečený, měl rozmanité spory v letech 1406 - 17. dtto. Reinert z Lesonic : sic prodal 1415 dva lány s lesem Hansporem Janu Leskovci /Dobiáš, Dějiny Pelhřimova/. Jan Kužvard z Lesonic,r. 1418 pohnán k soudu od Smila z Lichtenberka pro nespravedlivé držení Lesonic /OSN 13,980/. Roku 1438 se připomíná tvrz a dvůr Lesonice Johana Kazwarda z Lesonic /Schwoy, Topografie Moravy, kraj Přerov/. R. 1465 koupili bratři z Pernštejna od Václava z Rozseče mimo jiné i ves Lesonice a připojili ji k Budkovu - dtto.

7/ A. Sedláček, Hrady 5,272, podle dvorských desk, tedy jako statek manželský, až později se staly Chyjice tedy statkem zemskodeskovým /využil též A.Morávek a J. Menšík/.

8/ A.S.uv.m. podle "jičínských knih" a pak i Menšík, Dějiny Jičína, 225.

9/ Menšík uv.m. 146, 147 a 344. Spíše jde o členy rodu Bošín - ských z Bošína, z nichž druhá byla patrně manželka Diviše Pardubického z Miletínka, vnuka slavného husitského hejtmana, který r. 1479 od ní sice dvůr převzal, ale pak opět patří jí jako paní Divišové, tak 1495.

10/Heraldická problematika znaku zkřížených mečů je složitá; autoři se liší názory na barvu štítu /podle Koláře a Pilnáčka červená/. Znak je velmi starodávný,t.zv. mluvící, dodnes u vojenských řádů užívaný, patrně jej Kapříkové získali za své zásluhy bojové na poli válečném /V.Palivec, Heraldická symbolika, GHSP 1978/. Mimo Kapříky jej užívali Tluksové z Vrabí, Bradlečtí z Mečkova a další, ale odlišovali se barvami a klenoty. Zajímavé je přízvisko Kapřík, které Lesoničtí

užívali. Kapr je symbolem síly a zdraví v Japonsku, kdežto u nás je znamením odvahy a statečnosti. Tak jej získal do znaku Smil z Lichtenburka r. 1248. Kapra měli ve znaku Hodějovští z Hodějova, Přechové z Čestic a další. Přezviska byla častá a známější nežli skutečná jména rodová. Mohla vzniknout dle vlastnosti osoby nebo jako vyjádření rodové posloupnosti či způsobu dřívějších rozlišení jednotlivých generací. Doklady má Jakubičkova sbírka, např. na pečeti Jana Jindřicha Kapříka r. 1668 ve IV. díle Heraldiky, Kolář-Sedláček 1925, VI. oddíl. Staré znaky na Moravě, str. 301.

11/ AČ 5,320 /str. 15 originálu/, pak následuje skupina Petra Aršpacha z Dubé /10 pěších a vůz/ a další šlechtici z Jičínska, Karlík, Korudulové atd.

12/ AČ 19,635 a 12,540.

13/ Jejich edicí by se rozšířily i naše znalosti o šlechtě 16. století.

14/ V RT nevydán, končí rokem 1510, vklad v DZ 6 H 16 je velmi pozdní.

15/ AČ 19,200-202,111,621 aj.

16/ AČ 19,338.

17/ Hrady 5 podle reg. 3 K komorního soudu D 26 /ves Černín byla ještě v 16.století samostatným statkem rodu Černínů z Černína/ a AČ 19,439.

18/ AČ 32,381 /zápis vytěžil i A. Profous 2,296/. Pořadí synů podle M. Koláře bylo : Zikmund, Jan, Jiřík a Mikuláš, ale lépe Jiří, Jan, Aleš, Zikmund, Mikuláš a Kateřina.

19/ Byl pohnán r. 1527 od Martina Zbyňka z Letošic pozn. 30

20/ Oba spory dokumentují soudržnost bratrů pozn. 27

21/ Zápis z r. 1479 byl podle starého deskového výpisu v obnovených DZ otištěn RT II 379.

22/ V. Pešák, Berní rejstříky z roku 1544 a 1620,21.

23/ M.Kolář uv.m. 980.

24/ O. Placht, Odhad majetku stavů království českého z r.1557, 50.

25/ A. Sedláček, Hrady 5,205,podle register Komorního soudu.

26/ RT 371 podle DZM.

27/ DZ 4 v edici M. Vavrouškové str. 107-8.

28/ O. Placht str. 52.

29/ A. Sedláček na uv.m.

30/ V. Hraše na uv.m.

31/ T. Bílek,Konfiskace 250, podle SM C 315 C 1/4.

32/ A. Rybička uv.m.

33/ T. Bílek uv.m. 1160

34/ Hrady V,205.

35/ Soupis památek, okr. Hradec Králové. pozn.29

36/ Soupis 1603 st. 25, soupis 1615 str. 9 a soupis 1620 str.61.

37/ V. Pešák uv.m. 61 Anna Kapříková v Hoření Branné, není však vyloučeno chybné čtení.

38/ T.Bílek uv.m. 451-2 9900 kop čili 1155 zl.

39/ Zajímavé a závažné je důsledné užívání tvaru Losenický T. Bílkem, který si však někdy šlechtická příjmení adaptoval.

40/ Hrady I, 127.

41/ M.Kolář uv.m. ale nevytěžil ji patřičně.

42/ SÚA, NM K 105.

43/ SÚA, SM K 33/3.

44/ SM uv.m. pozn. 35

45/ Hrady V, 340, Radostov podle DZ.

46/ K. Doskočil, Popis Čech r. 1654, str. 710.

47/ A. Rybička u.m.

48/ SÚA NM K 105.

49/ Hrady V. 340, ale podle berních knih sděleno až 1680.

50/ Závět pro svou výjimečnost vytěžena mnohokrát, Hrady /Přím/, Průvodce po biskupství královéhradeckém atd.

51/ SÚA NM T 96.

52/ SOA Zámrsk, matrika fary Nechanice 108-1, fol. 13.

53/ PAM 14,190.

54/ Ke svému příjmení Kapříkové začali připojovat druhé příjmení Lesonický /podle T.Bílka Losenický/ až uprostřed 17. století.

55/ SÚA,Wunšvicova sbírka, kde již výpisy z Hammerschilda, Balbína aj.

56/ Riegrův slovník Naučný 1,352-354 /česky/ a Miltner.Neumann, Beschreibung der bisher bekannten boehmischen Privatmünzen und Medaillen, 1852, 16-17 /německy/.

57/ Lad. Peprný, Tycho Brahe v české literatuře,kde i všechna starší literatura.

58/ Časopis Společnosti přátel starožitností českých 15,1907,88.

59/ PRP-Erbovní sešit 11,1971 a Heraldika, roč. IV,č.4,1975 aj.

60/ SÚA,Wunšvicova sbírka, Brahe.

61/ František Dvorský, Nové zprávy o Tychomu Brahovi a jeho rodině. ČČM 57,1883, str. 72.

62/ Wunšvicova sbírka. Partii o matce a jejím rodu otiskl F. Dvorský ve stejnojmenném článku-ČČM 75,1901,332 /Svědectví o rodu Brahov/.

63/ Magdalena /podle Čas.Spol.př. star.1901/ byla provdána ještě v Uranienburgu za doktora lékařství G. Sacerídesa. Manželem Žofie byl údajně Adam Pelz,zemřelý již r. 1601, což je chronologicky nemožné, osudy jejich dcery Julie Pelzové jsou mě až dosud neznámy, ale asi zemřela již před matkou, jinak by po ní dědila.

64/ F. Dvorský 1883 str. 72 a 73.

65/ V.Elznic, Tycho de Brahe a Elznicové z Elznic v Čechách. Listy GHSP 1969.

66/ F.Dvorský uv.m. 1883 str. 68-69 a pozn. 6.

67/ Cimelie Národního muzea,vytěžena F.Dvorským a publikováním některých zápisů.

68/ Staatsarchiv ve Vídni, odd. Kriegsarchiv.

69/ R. Procházka, Meine 32 Ahnen, str. 31 špatné čtení /Losenský von Losé/ a nezvládnuta složitost jména matky Zásmucké - Šípařové.

70/ Otto Harrach, Rohrau. Vídeň 1906.

71/ F. Dvorský 1883, str. 77.

72/ SÚA NM K 105.

73/ Boh. Balbín, Epitome sive Historiae Boleslaviensis,lib.VII, cap. XXV, pag. 82.

74/ Liber libertinorum 1-0,x15, x19-21, SÚA.

75/ NM T 96/1.

76/ Hraše uv.m. 9.

77/ NM T 91/2.

78/ NM K 105.

70/ F. Dvorský 1883, str.71,pozn.9, s poznámkou, že byl spíše než hvězdářem frejířem.

80/ tamtéž str. 70 - 71.

81/ Zdeněk Kolowrat-Krakovský, Náhrobky a epitafy v pražských kostelích. Chrám P.Marie pod řetězem, Časopis rodopisné společnosti, 4,1932,10.

82/ Wunšvicova sbírka, jeho vlastní opis z 6.12.1733 snad z Novostráneckého archivu.

83/ Překreslený vývod jeho otce z 8 předků ve Wunšvicově sbírce.

84/ T.Bílek uv.m. 20-21 a 340.

85/ F. Dvorský 1883 uv.m. str. 76.

86/ K. Doskočil uv.m. str. 194 a 744.

87/ V. Líva, Pražská města. Berní rula 3,str. 58, pozn. 79.

Zemské desky - významný pramen pro genealogy a kronikáře

Uveřejňujeme pod tímto názvem dvě stati z připravované příručky pro genealogy. Vzhledem k tomu, že se vydání této příručky v dohledné době neuskuteční, chceme našim čtenářům alespoň touto malou ukázkou zpřístupnit část jejího obsahu a způsob jeho podání.

Pozn. red.

ČESKÉ ZEMSKÉ DESKY

Ladislav Olbrich

Zemské desky, uložené ve Státním ústředním archivu v Praze, bezesporně patří k nejcennějším archivním fondům ČSSR. Poskytují badatelům nesčetné množství pramenů pro poznání hospodářských, finančních, sociálních, kulturních a jiných poměrů feudální společnosti. Až dosud byly pokládány za důležitý zdroj údajů pro genealogii české šlechty, jejích rodových výsad a zejména jejího pozemkového vlastnictví. Bez jejich pečlivého studia by se však neměl obejít žádný kronikář ani genealog, sledující dějiny poddanského rodu.

Zejména v deskách ze starších dob, kdy genealogům chybí potřebné údaje z matrik, gruntovních knih či urbářů, najdeme v trhových smlouvách, v dílčích cedulích a v osobních vkladech výčty vesnic šlechticova panství s podrobnými popisy zámků, kostelů, far, hospodářských budov a často i velmi obsáhlé soupisy poddaných. Badatele však často odradí od studia desk veliké množství kvaternů, nesnadná orientace v nich a nedostatečná znalost deskových pomůcek.

Účelem tohoto článku je seznámit zájemce se základní literaturou včetně praktické ukázky, jak lze tohoto fondu využít.

Zemské desky, jejichž vznik se klade do roku 1260 - 1278, shořely při požáru pražského hradu roku 1541 a jen část z nich bylo možno rekonstruovat. Některé z kvaternů zemských desk obsahují obnovení shořelých zápisů. Od r. 1541 jsou pak nové zápisy pro-

váděny pravidelně.

Kvaternů zemských desk je celkem 1714, z toho větších desk 1397, menších 254 a stavovských 63. Najdeme v nich trhové zápisy, poručenství a kšafty, svatební smlouvy, hlášení se k dědictví, majestáty, královské konsensy k trhům, kvitance, zápisy dluhů, relace ze sněmů, dědičné přísahy, nobilitace, přiznání se k zemi a stavům, půhony, obeslání a žaloby, dílčí cedule, výpovědi a podobně.

Vývoj a členění zemských desk dle jednotlivých druhů je podrobněji uvedeno v Ottově slovníku naučném, díl VII.,str. 359 - 381 a v Ottově slovníku naučném nové doby, svazek II/1, str.59-61. Fond zemských desk je popsán též v Průvodci po Ústředním archivu ministerstva vnitra, str. 45-53. Přehled zemských desk, jejich celkový seznam s popisem včetně uvedení data vročení uvádí kniha Václava Letošníka Die böhmische Landtafel. Kronikáři a genealogové často mohou zjistit lokalizaci zápisů v zemských deskách v citacích různých publikací /Sedláček:Hrady a zámky, Ottův slovník naučný, Profous: Místní jména v Čechách - a různá regionální literatura/. Žádný badatel by neměl před studiem desk zemských opomenout seznámit se s Inventářem fondu Úřadu desk zemských, který včetně zajímavého úvodu zpracovala Dr. Burdová. Tento fond obsahuje 797 rukopisů a 162 kartonů spisů. Pro badatele je důležitý zejména II. díl Inventáře fondu, který obsahuje soupis pomůcek, seznamů, indexů a repertářů ke kvaternům zemských desk větších, menších, stavovských a knih svobodnických. Vynikající pomůckou pro badatele fondu zemských desk bude připravované vydání podrobného místního a osobního indexu, zahrnujícího období obnovených zápisů ze shořelých desk, a jeho druhého dílu z období přibližně do roku 1562, které rovněž pečlivě zpracovala Dr. Burdová.

Významnou, avšak méně známou pomůckou, uloženou ve fondu Úřad desk zemských, která umožní zájemcům snadnější orientaci v jednotlivých kvaternech, jsou Hasnerovy elaboráty, uložené v kartonech č. 91-162. Obsahují především osobní i místní indexy ke kvaternům 1-1084 zemských desk větších /kartony 91-131/.Ke každému kvaternu je pořízen samostatný sešit,rozdělený na dvě

části, chronologický osobní index a abecední místní rejstřík. V osobním indexu jsou uváděna pouze jména šlechticů, případně dědiníků a svobodníků, nikoliv jména poddaných, citovaná v zápisech. Kartony 137-153 téhož fondu obsahují rejstřík věcných skupin /zinventováno 625 kvaternů DZV. V kartonu 154 jsou indexy k 9 kvaternům DZM. v kartonech 154-156 jsou jmenné abecední indexy k deskám stavovským a konečně v kartonech 157-162 jsou indexy k dalšímu důležitému fondu, ke knihám svobodnickým. K těmto knihám však přímo v jejich samostatném fondu jsou uloženy abecední indexy osobní /č. 136,137,141 a 142/ i místní /č. 134, 135,138,139 a 140/. K dalšímu samostatnému fondu desk dvorských, zahrnujícím ve 156 svazcích vklady těch, kdo byli vázáni manským slibem, existují jen velmi kusů osobní, místní a věcné rejstříky, uložené ve stejném fondu ve třech kartonech /č.1 - 3/.

Genealog občanského rodu si může z Hasnerových elaborátů pořídit seznam kvaternů a označení stran se zápisy o sledované obci a pokusit se najít v těchto zápisech též jména svých předků. I při negativním výsledku získá badatel jiné poznatky o jím studované obci. Uveďme alespoň jeden příklad údajů, které může kronikář a genealog získat při studiu zemských desk :

Poslední potomek rodu Skuhrovských po meči, Oldřich Sezima Karel Skuhrovský ze Skuhrova na Louňovicích nad Blanicí, Oumoníně a Zvěstově, královský rada, místodržící, zemský soudce a nejvyšší písař v království českém, v úvodu svého kšaftu v kvaternu trhovém třetím stříbrném /DZV 151, fol. P 7-P 13/ doslovně uvádí:"... známo činím tímto listem svým, jenž kšaft a poslední vůle má slovo, obecně přede všemi a zvláště tu, kdež jej čísti a slyšeti náleží, kterak rozvažujíce při sobě sešlost věku a veliký nedostatek zdraví mého, takže jedna nemoc druhou stíhá a já z té příčiny dlouhým živobytím ujišťovati se nemohu, obzvláště pak,že nic jistějšího nad smrt lidskou a nic nejistějšího nad hodinu smrti býti nemůže", a "abych při poslední hodině smrti těmito časnými a pomíjejícími věcmi se nezaneprázdňoval" a odkazuje proto své statky Louňovice a Zvěstov oběma dcerám " k společnému rovnému rozdělení". Ukládá, aby ho jeho "nejmi-

lejší manželka " paní Kateřina Skuhrovská z Kokořova pohřbila v městě Louňovicích a aby po jeho smrti věrný a poslušný služebník Pavel, který "mně v mé nemoci až do smrti pilně sloužil", byl propuštěn na svobodu. Dosud neprovdané mladší dceři panně Alžbětě Kateřině ze Skuhrova, kterou nazýval též důvěrně "Kačenkou", měly zůstat tvrz a městečko Louňovice a navíc při volbě dílů měla mít přednost před již provdanou svojí starší sestrou Lidmilou Magdalenou z Říčan.

Paní Lidmila Magdalena z Říčan rozdělila dílčími cedulemi, zapsanými v kvaternu památném ořechovém třetím /DZV 308,fol.D 29 až G 18, tedy na 160 stránkách/, majetek po zemřelém otci na dvě části a její mladší sestře Alžbětě Kateřině ze Skuhrova zůstalo na vůli, který z nich si vybere. Oba díly jsou v kvaternu podrobně popsány a tak z dílčí cedule prvního dílu, k němuž patřily tvrz a městečko Louňovice a vesnice Křížov, Karhule, Bejkovice, Rejkovice a Hrajovice, poznáme nejenom popis louňovického zámku, "od kamene dobře vystavěného se všemi pokoji, se sklepy vrchními i podzemními, maštalemi, chlévy, kuchyní, ratejnou, zahradami při zámku a se všemi k tomu náležejícími případnostmi", ale i popis dvora Louňovického, dvora Karasovského, sýpek, pivovaru, chmelnice, vinopalny, farního kostela, polí, luk, dvora Voleského, dvora Křížovského, ovčínů, mlýna, pily, rybníků, řeky Blanice, potoka a lesů. Z dílčí cedule druhého dílu, k němuž patřily tvrz Zvěstov," od kamene vystavená, uvnitř všechna zruinýrovaná, dříví shnilé, na zdech a na klenutích skázu vzala, že se znova stavěti a nemalý náklad na ni vésti musí" a vesnice Zvěstov, Šlapanov, Lohov, Bočkovice, Rameno, Laby a Světlá, poznáme popis dvora Zvěstovského, dvora Libounského, dvora Kamenského, chmelnice, luk, polí, ovčína, Strašikovského mlýna, rybníků, potoků a lesů, cihelny a krčem.

Dozvídáme se, že na dvoře Louňovickém může se chovati "dobytka hovězího, totiž 26 krav dojných, 10 jalového a 30 sviňského", na dvoře Křížovském "krav dojných 12, jalového 6, svinského 8", atd., v ovčínu Březyským "200 bahnic a 150 jalového", atd., že na louce "Cihelna" se sklízí 18 selských vozů sena a 10 otavy, na louce "Kahounka" 10 vozů sena a 5 otavy",atd.,že

v louňovickém pivovaru se vaří "pivo bílé na 10 a ječné na 11 sudů čtyřvěderních", z chmelnice u Louňovic "se 50 i 60 strychů chmele načesává", že ke dvorům Louňovickému a Karasovskému "náleží rolí orných, na nichž se na tři zvůry 364 strychů vysít může" a v městečku Louňovicích jest "kovárna panská, v níž dává se kováři služba roční a on povinen jest všechny potřeby do dvorů zadarmo dělati", jeden řezník, který "platí ročně jeden kamen loje", a hrnčíři, z nichž každý "povinen do důchodu jednu pec hrnců za hlínu odvozovati". Krčmy jsou v Louňovicích 2, Bejkovicích 1, Hrajovicích 1, v Křížově a Karhuli, "když v Křížově přestanou, tedy v Karhuli počnou jeden po druhém šenkovati".

Znalce z oboru toponomastiky pak upoutají pomístní názvy, ku příkladu luk: Cihelna, Kahounka, Losy též Adamovská, Benešovská, Šimánkovská, Vohrada, Na velké vohradě, Březnická u Kopaniny, U Hrajovic, Podhradní, Poštěkalka, Dolejší, Na karhule, V lesíku a mejtech Popelkových, Nad Zvěstovem, Z Podevsi, Pode dvorem, Nad Kotvičným, V Půlích, Lohovská, Kamenská - nebo jména rybníků: Pod špejcharem, Pod stodolami, Podlesní, Malý podlesní, Louňov, U Karhuli, Kubátovský a podobně.

Kromě movitého majetku zdědily obě sestry i všechny poddané, kteří byli povinni platit vrchnosti úrok na sv. Jiří, sv. Havla, na sv. Martina a na vánoce, a to jak v penězích, tak i v naturáliích slepicemi, kuřaty a vejci. O sociálních poměrech feudální doby podává svědectví věta, určující, že kromě placení úroků "ti všichni lidé poddaní, jakž z městečka, tak z vesnic, povinni jsou ke dvorům panským vorati, žíti, síti, hrabati, obilí svozovati, přísti a in summa všechno, co se jim rozkáže, činiti a vykonávati a zato se jim toliko ve žni strava dává a chléb" a znovu ještě jednou " v témž městečku a vesnicích povinni jsou vrchnosti vorati, síti, žíti, síci, voziti, forovati a in summa všechno, což vrchnost poručí, dělat a zato se jim nic /mimo ve žni stravu/ nedává".

K oběma dílům, Louňovickému a Zvěstovskému, je připojena specifikace poddanských "úroků", v níž jsou uvedena nejenom jména hospodářů a výše všech jednotlivých platů, ale i počet všech dětí jednotlivých sedláků a chalupníků a jejich křestní jména a věk.

Genealog a kronikář mají možnost srovnat jména těchto hospodářů, uvedená v citovaných dílčích cedulích z r. 1652, se jmény hospodářů, uvedenými v berní rule z r. 1654. Kromě toho mají možnost srovnat jména a věk dětí s matričními zápisy jednotlivých obcí panství. Prezentovaný věk dětí v dílčích cedulích však časově předstihuje matriční záznamy, takže podle udaného stáří můžeme zjistit i rok narození dítěte, u něhož se jeho křestní matriční zápis vůbec nezachoval. Citovaný zápis v zemských deskách uvádí křestní jména a věk následujícího počtu dětí: v Louňovicích 79, v Křížově 33, v Karhuli 21, v Bejkovicích 25, v Rejkovicích 20, v Hrajovicích 27, ve Zvěstově 28, ve Šlapanově 11, v Lohově 13, v Rameni 10, v Libouni 34, v Labech 17, ve Světlé 6 a v Bočkovicích 13, celkem tedy z celého panství u 337 dětí. Nejstarší křestní zápisy uvedených obcí, dochované ve vlašimských matrikách, jsou z roku 1648, to znamená, že data narození všech dětí, starších 4 let, již v matrikách nenajdeme. V těchto případech zápis ve třetím památném ořechovém kvaternu zemských desk větších spolehlivě nahradí matriční zápisy. Takových dětí, starších 4 let, je v obou dílčích cedulích tohoto panství uvedeno celkem 259. Ani však všechna jména 78 dětí, mladších 4 let, v zachovaných matrikách z té doby nenajdeme. Z dětí celého panství jsou čtyři ve věku 30 let a starší: Anna Říhová z Louňovic /30/, Jan Kopena z Bejkovic /42/, Pavel Kopena z Bejkovic /30/ a Jakub Židů z Libouně /30/. Jan Kopena z Bejkovic se tedy narodil roku 1610, tedy 38 let předtím, než byly v této oblasti zavedeny církevní matriky. Dětí ve věku 20 - 29 let je v zápise uvedeno celkem 32, ve věku od 10 do 19 let celkem 114. Ve všech těchto případech / a ovšem i u ještě mladších dětí/ nahradí dílčí cedule v deskách zemských chybějící matriční zápisy.

Tak ku příkladu u obce Křížov jsou v dílčí ceduli louňovického panství uvedeny u všech deseti hospodářů peněžní úroky, které jsou povinni odevzdávat vrchnosti na sv. Jiří, sv. Havla, sv. Martina a na vánoce /kromě toho odváděli po jedné slepici/, ale i tato jména a věk dětí :

Matěj Hutina	- Matěj 20, Káča 9, Lída 4
Jakub Kubát	- Bartoň 3, Dorota 5
Marin Jirák	- Bartoň 15, Běta 7, Marisna 5
Tomáš Slavata	- Mariana 4, Lída 2
Šimon Zrček	- Zuzana 20, Dura 17, Kateřina 9, Mikuláš 7, Jíra 3
Mikuláš Zrček	- Alžběta 1
Havel Zrček	- Markyta 15
Bartoň Sýkora	- Dorota 12, Kateřina 10, Tomáš 4, Běta 2
Petr Voják	- Pavel 20, Dorota 12, Bartoň 5, Melichar 2, Estera 7
Pavel Trojánek	- Václav 24, Běta 22, Matěj 18, Mikuláš 16, Anna 14, Rozina 12, Jiřík 8

Z těchto 33 dětí najdeme v matrikách pouze jediný křestní zápis Jíry, syna Šimona Zrčka: "27. Martii 1650 pokřtěno jest děťátko ze vsi Křížová z rodičů pořádných,jemuž jméno dáno Jiřík. Rodičové jeho jsou Šimon Zrček, Alžběta manželka jeho" /StA Praha, sign.M 25-1/1/.

Berní rula z r. 1654 /č. 15 - Kouřimsko - vizitováno IX. - XI. 1654/ na fol. 492-493, vydaná též tiskem /Dr. Marie Haasová-Jelínková: Berní rula 18, Kraj Kouřimský I.,str. 383-383/ uvádí ve vsi Křížově tyto hospodáře: Pavel Trojánek, Petr Slavata, Matěj Hutina, Jakub Kubát, Šimon Zrček, Matěj Červenej, Tomáš Slavata, Mikoláš Zrček, Havel Zrček, Bartoň Sýkora a "stavení rozbořený a pustý sedlský: Popelkovský a Zemancvský". Ve srovnání s dílčími cedulemi jsou jména 8 hospodářů totožná, místo Petra Vojáka a Martina Jiráka z dílčí cedule se v berní rule objevují Petr Slavata a Martin Červenej.

Můžeme tedy nejenom porovnat jména hospodářů, uvedených v deskách zemských, se jmény v berní rule a jiných pramenech, ale i konfrontovat jejich rustikální majetek s poddanskými povinnostmi a doplnit chybějící matriční zápisy.

Takto podrobný zápis nalezneme v zemských deskách ovšem jen ojediněle, soupis poddaných jednotlivých panství z ještě starších

dob se však vyskytují častěji. I kdyby však badatel nenašel v zápisech o studovaném panství jména poddaných, získá alespoň velmi důležité údaje k místním dějinám, bez nichž by se nejenom on, ale ani kronikář obce neměl obejít. Účelem tohoto článku je především upozornit genealogy a kronikáře, že zemské desky nejsou tedy jenom důležitým pramenem pro studium šlechty, ale též vynikajícím a neprávem opomíjeným zdrojem informací k dějinám jednotlivých obcí a poddanských rodů a že orientace ve velikém množství kvaternů tohoto fondu (včetně dalších důležitých fondů, desk dvorských a svobodnických knih) není při použití vhodných pomůcek zdaleka tak obtížná, jak se některým badatelům dosud zdá.

MORAVSKÉ ZEMSKÉ DESKY

Miloš Kouřil

Byly založeny zásluhou Karla IV. r. 1348. Protože moravský zemský soud zasedal střídavě v Olomouci a v Brně, byly vedeny ve dvou řadách, olomoucké a brněnské. Do desk byly zapisovány vklady o změně držby statků /prodeje, směny, darování/, zápisy věna na statku, odpory proti vkladům, výmazy, ale též zápisy smluv o spolky, závěti, poručenství, nadace, dále zápisy královských listin, vklady tzv. "naučení panského" atd. Nelze tedy souhlasit s názory některých českých badatelů, že moravské zemské desky lze označit jako desky trhové, ale považujeme je za knihy, které se svým obsahem blíží českým deskám trhovým a památným. Po stránce osobní byl zemský soud příslušný pro členy stavu panského a vladyckého, po stránce věcné pro statky svobodné. Právní jednání, týkající se statků svobodných, vkládala se tudíž do desk bez ohledu na stavovskou příslušnost držitele.

Od r.1642 byly desky vedeny jen v Brně pro celou Moravu a současně byly založeny tzv. větší a menší kvaterny. K větším

kvaternům patřily m.j. kvaterny tržní, vedené dle jednotlivých krajů /z let 1642-1850/. k menším kvaternům knihy dlužní se zápisy obligací,cessí a hypoték a kvaterny odhadní. Zápisy s v o b o d n í k ů nalézáme v nejstarší době většinou v běžných kvaternech a teprve po reformě desk r. 1796 byly pro ně zřízeny zvláštní hlavní knihy.

Zemské desky byly do r. 1466 psány latinsky, od r. 1480 česky, po vydání moravského Obnoveného zřízení zemského r. 1628 pronikala do nich němčina. Jsou uloženy ve Státním oblastním archivu v Brně a do r. 1642 byly vydány tiskem. Jsou předním pramenem pro dějiny Moravy i regionální, hospodářské, právní, kulturní ovšem i pro genealogii, hlavně šlechtickou.

Edice:

Petr Chlumecký, Josef Chytil, Carl Demuth, A.v. Wolfskron, Die Landtafel des Markgrafthumes Mähren, 1348 - 1466. Olmützer Cuda, Brno 1856, Brünner Cuda, Brno 1856. Rejstřík k edici z r. 1856 sestavil Fr. Čorný: Ukazatel jmen k latinským zemským deskám brněnským a olomouckým, Brno 1914.

Literatura:

Fr. Hrubý, Moravské zemské desky z let 1348 - 1642. Brno 1931. - Fr. Matějek, K ukončení edice Moravských zemských desk. Slezský sborník 56, 1958, str. 412 - 416. - Průvodce po státním archivu v Brně, Brno 1954, s. 168-174.

Moravské knihy půhonů a nálezů

Vznikly ze sporné agendy zemského práva. Pod termínem půhon rozumíme zhruba žalobu a obeslání k zemskému soudu. Půhonů bylo několik druhů podle formy i obsahu. V řadě olomoucké cúdy dochovaly se knihy půhonů a nálezů z let 1405 - 1641 a zlomky nejstarších půhonů z let 1374 - 1398, v řadě brněnské cúdy z let 1406 - 1641. Spornou agendu převzalo r. 1642 zemské právo moravské, které pro své zásadní rozhodnutí vedlo zvláštní knihy památné.

Vyjma nejstaršího zlomku,psaného latinsky, byly půhony zapisovány česky. Nacházejí se ve Státním oblastním archivu v Brně. Jsou jedinečným pramenem pro sledování života šlechty i poddaného lidu hlavně v 15. a 16. století. Bohužel jsou vydány jen z malé části.

Edice:

Vincenc Brandl a Bertold Bretholz vydali 7 svazků pro léta 1374 - 1503 /pro olom. cúdu do r. 1493/. Podrobnější soupis viz v Průvodci po Státním archivu v Brně, Brno 1954 ,str.589.

Literatura:

Průvodce po Státním archivu v Brně, Brno 1954,str.174 - 176.

Slezské zemské desky

Zemské desky v knížectví opavském a krnovském měly náplň obdobnou jako zemské desky moravské. Nazývaly se " knihami zadními" na rozdíl od register soudních, tzv. "knih předních". Desky knížectví o p a v s k é h o dochovaly se z období 1431-1850 v 56 svazcích, půhony a nálezy z let 1413 - 1780 v 44 svazcích. Zemské desky knížectví k r n o v s k é h o začínají již r. 1404 a končí r. 1850 /18 sv./, půhonné knihy jsou z let 1498-1740 /44 sv./. Obě knížectví byla mírem vratislavským v r. 1742 rozdělena na dvě části - českou a pruskou, hranicí byla v podstatě řeka Opavice.

Úředním jazykem v opavských zemských deskách byla čeština, němčina se objevuje až r. 1747, v krnovských zemských deskách jsou německé zápisy od r. 1687.

Pro českou část knížectví n i s k é h o dochovaly se knihy kupů a knihy hypoték rytířských statků a dědičných fojtství z let 1749 - 1848 /německy/. Knihy všech tří knížectví jsou uloženy ve Státním oblastním archivu v Opavě.

Edice:

Jan Kapras, Pozůstatky knih zemského práva knížectví opavského. Díl první:Knihy přední.Část prvá/1431 - 1484/,Praha 1906. Díl

druhý: Desky zemské. Část prvá /1431 - 1536/, Praha 1908.
Miloslav Rohlík, Opavské zemské desky.Knihy zadní 1537 - 1613. Opava 1961 /rotaprint, bez rejstříků/.
Josef Zukal, Nejstarší registr zemského práva Krnovského /jde o knihu půhonů z let 1498 - 1508/. Věstník Matice Opavské 18, 1910, str. 17 - 24.

Literatura:

M. Rohlík, Zemské desky opavské - Knihy zadní 1431 - 1802. Slezský sborník 49, 1951, str. 299 - 333.
Stanislav Drkal-Jaroslav Donát, Slezský stavovský archiv v Opavě 1318 - 1850. Inventář /rotaprint/, Opava, StA 1972.

Zemské desky knížectví těšínského jsou formou i vedením dosti odlišné od zemských desk v ostatních zemích koruny České. Nejde o knihy deskového typu, jejich agendu nevedl zemský soud, ale též knížecí kancelář, což souviselo s omezenou pravomocí těšínských stavů.

Knížecí kancelář začala vést knihy o převodu majetku pod názvem matriky od r. 1549, na ně navázaly konfirmační protokoly od r. 1674. Z činnosti zemského soudu dochovaly se zlomkovitě knihy půhonů z let 1565 - 1593 a knihy položení roků a obvinění 1565 - 1595. Lépe se dochovaly knihy nálezů a výpovědí zemského soudu z let 1591 - 1780.

Úředním jazykem byla čeština, německé zápisy jsou častější ve 2. polovině 18. století.

Od r. 1809 do r. 1852 byly zavedeny tzv. hlavní knihy /20 sv./ a knihy převodu majetku svobodníků /13 sv./. Těšínské zemské knihy spravuje Wojewódzkie Archiwum Państwowe Cieszyn ve fondu Komora těšínská a ve sbírce pozemkových knih. Jejich soupis do konce 18. století vydal E. Šefčík. Jde celkem o 56 knih, z nichž 29 je t.č. nezvěstných.

Edice:

Vydány jen ukázky.

Literatura:

Erich Šeřčík, Zemské desky těšínské v 16. - 18. století /jejich vývoj a současný stav dochování/. Časopis Slezského muzea, série B - vědy historické, r.26, str.123-135. Zde též citována starší literatura a ukázky edic.

Manské knihy olomouckého arcibiskupství

Manské k n i h y /desky/ olomouckého biskupství /od r. 1777 arcibiskupství/ byly zřízeny pro evidenci držby manských statků biskupských lenníků a byly vedeny při lenním dvoře v Kroměříži od r. 1320 /s mezerami/ do r. 1850. Z agendy manských soudů jsou pro genealogy / a nejen pro ně/ nejvýznamnější knihy p ů h o n ů z let 1353 - 1788 /rovněž s mezerami/. Lenní statky tvořily skoro souvislé pásmo kolem celé olomoucké diecése a nacházely se na strategicky i hospodářsky exponovaných místech Moravy a Slezska, několik jich bylo i v Čechách.

Oba typy knih byly z počátku psány latinsky, zhruba od r. 1400 užívá se jako úředního jazyka čeština, která zvítězila v první třetině 16. století. V následujícím století ustupovala němčině. Knihy jsou dílem uloženy v kroměřížském depositáři Státního oblastního archivu Opava, pracoviště v Olomouci, dílem v Státním oblastním archivu Brno.

Edice:

Karl Lechner : Die ältesten Belehungs - und Lehensgerichtsbücher des Bisthums Olmütz. Brno 1902.

Literatura:

Beda Dudík, Bibliothek und Archiv im fürsterzbischöflichen Schlosse zu Kremsier. Wien 1870,str. 107 - 134.

Věra Kyasová,Příspěvek k problematice lenního zřízení biskupství olomouckého. Věstník musea v Kroměříži 1960,č.10, str. 148 - 155.

Pavel Balcárek, Manský soud v Kroměříži a jeho knihy v letech 1600-1618.Sborník 140 let St.obl.archivu v Brně.Brno 1979,str. 193 - 219.

MÍRA NEPŘESNOSTI JOSEFSKÉHO KATASTRU Z ROKU 1785 A PLOCHY VELKOSTATKŮ V ČÁSLAVSKÉM A KOUŘÍMSKÉM KRAJI PŘED r.1848.

Jaroslav Honc

/1.Cena josefského katastru, 2. Přínos josefského katastru do státní daňové praxe, 3. Plochy velkostatků a Topografie Čech J.G.Sommera, 4. Sommerovy dvojí výměry českých velkostatků, 5. Seznam velkostatků v čáslavském a kouřímském kraji, 6. Poměr ploch velkostatků ve stabilním a josefském katastru, 7. Souběžná obecná tématika josefského a stabilního katastru/.

1. Cena josefského katastru

Cenu a význam josefského katastru z r.1785 pro český místopis a rodopis není třeba zdůrazňovat. Poskytuje nejpřesnější a nejintimnější pohled do života a plahočení našich předků a do struktury josefinské vesnice i města před 200 lety. Nejpřesnější poznatky o rozsahu zemědělské, zcela ještě středověké výroby každé obce, velkostatku i jednotlivého poddanského gruntu a chalupy lze získat právě z příslušné fase josefského katastru, zachovaného a archivovaného v úplnosti pro každou katastrální obec. Je pravda, že při využívání osobních a pomístných údajů a údajů katastru o plochách a sklizních na jednotlivých parcelách stojí v cestě řada technických i jiných překážek. Největší z nich je způsobena tím, že josefský katastr nebyl opatřen mapou a že sled, v jakém byly číslovány, měřeny a popisovány jednotlivé parcely polí, zahrad, luk, lesů a ostatní produktivní půdy, byl zcela jiný než sled parcelních čísel v modernějším stabilním katastru a v jeho mapě-indikační skice. Vedle identifikační překážky, vyplývající z diskontinuity josefského a stabilního katastru působí vážné nesnáze převod metrologických údajů o ploše, výsevku a výnosu každé evidované parcely. Přesto je josefský katastr prvořadým historickým archivním pramenem s tisíci dosud nevytěženými informacemi o osevních postupech, sklizních obilí a sena, lesní těžbě, pomístných názvech, hranicích obcí a o žijících vlastnících domů a po-

zemků i o majetkovém rozvrstvení vesnice i města. Je pochopitelné, že v současné době jsou z josefského katastru těženy údaje nejsnáze dosažitelné - pomístná jména. Jsou řadu let excerpována a soustřeďována ve velké místopisné databance našich filologů. Z historických pozic se pomístná jména ukázala nejpřesnějším vodítkem a důkazem při místním určení celé řady pustých obcí, zachycených v berní rule r.1654 a později neosídlených či svedených do katastrů panských dvorů : editor berní ruly určil jejich polohu díky systematické analyze josefského katastru z jeho slovních označení pozemkových tratí či jednotlivých pozemků, která měla alespoň orientačně nahradit neexistující mapy. Pro nás je josefský katastr především cennou kulturně historickou památkou a dokumentem o úspěšném kolektivním díle a práci laických zeměměřičů, kteří nadšeně s minimálními technickými pomůckami a zkušenostmi uskutečnili zákonná nařízení císaře Josefa II o pořízení nového pozemkového katastru jako předpokladu pro zlepšení finanční situace tehdejšího státu a pro rovnoměrnější zdanění svobodné a nesvobodné půdy. Předpisy o sestavení josefského katastru obsahovaly i jakési geodetické minimum a usnadňovaly práci na katastru především tím,že nemusely být zaměřovány a propočítávány figurálně nejsložitější stavební parcely, cesty, okrajové pozemky a vodní toky i jiné parcely nezačleněné do zemědělské, lesní a viniční půdy a proto jako neproduktivní nezdaňované. Ze zákona nutná neúplnost josefského katastru zmenšila profesionální geodetickou cenu katastru a způsobila v rozhodné míře jeho nepřesnost. Další znepřesnění připadá na vrub lidskému faktoru. Řada měřičů a jejich pomocníků se před popisem a měřením pozemkových parcel teprve musela učit z Vavákova a z úředního návodu, jak pronásobením vyčíslit "kvadrátní" plošnou výměru pozemků, se kterou se patrně setkávali poprvé. Určování ploch polí,luk,lesů a rybníků pro tehdejší denní praxi se spokojovalo s daleko jednodušším údajem o počtu vysetých korců obilí, sklizených for sena, mysliveckých tenat a nasazených mladých ryb a zavedení zemského 52 loketního provazce pro vyměření všech druhů pozemků vedlo v praxi jen k určování ploch pomocí "okolků",přesně sečtených stran pozemku. Dokud platila zásada o nedělitelnosti poddanských statků a chalup a o neprodejnosti izolovaných nesvobodných polí, neexistoval ani cenotvěrný tlak trhu,předpokládající znalost plochy prodávaného pozemku, nemohlo se obecně rozšířit plošné měření pozemků sáhovnicemi či měřickými provazci a nakonec nejjistějším a nejjednodušším určením plochy byl součet polních záhonů, zafixovaných v

každé parcele.

Souběh obou rozhodujících okolností, nezájmu státu o zaměření neproduktivní nezdaněné půdy a geodetických a matematických omylů při laickém měření produktivní části každé katastrální obce, tedy snižuje cenu josefského katastru po profesionální stránce. Tragika josefského katastru, díla našich předků-laiků zeměměřičů a zpředmětněné nepředstavitelné energie, spočívala v negativním postoji státu k sotva dokončené akci. Nový katastr po krátké dvouleté zkušební lhůtě byl stažen zpět a daňová praxe se vrátila ke starému katastru z r.1757. Proti vůli pkruhu rádců-ekonomů císaře Josefa II se tisíce pracně sestavených fasí katastrálních obcí nestalo východiskem pro spravedlivější poddanské rustikální i svobodné feudální půdy a byly archivovány v tehdejším vrchním berním úřadě v Praze. Dílo takových nadějí a píle se tak stalo jen nevyužitelným souborem plošných údajů a údajů o sklizních na jednotlivých parcelách katastrálních obcí se součtem celé ,plochy a zemědělské výroby každé katastrální obce. Josefský katastr se stal prakticky ihned od svého pořízení jen pomůckou pro historickou statistiku v rámci tehdejšího habsburského soustátí a navíc pomůckou nepřesnou.

2. Přínos josefského katastru do státní daňové praxe

Přínos nerealizovaného daňového katastru císaře Josefa II a anulovaného ihned po jeho smrti přesto existoval a spočíval v jeho nivelizaci do té doby diametrálně odlišované daňové povaze půdy poddanských vsí a půdy panských dvorů. Po technické stránce zůstal josefský katastr jen zdokonalenou obměnou obou předchozích katastru z r. 1654 a 1757. Měl jako daňová instituce s nimi společný protifeudální osten, který je patrný ze srovnání s katastry staršími: nebyl vybudován podle prakticky nekontrolovatelných daňových přiznání jednotlivých velkostatků a měst,ale podle elaborátů státních berních orgánů. Pobělohorský habsburský stát prosobojoval zásadu, že státní daňový aparát si sám shromažďuje zevrubné potřebné údaje o každém poddaném na feudálních velkostatcích a teoreticky určuje daňovou platební povinnost jednotlivých poddaných na feudálních velkostatcích.

Střetávání zájmů státu a zájmů feudálních majitelů velkostatků na půdě zdaňování poddaných bylo oblastí, kde stát byl úspěšnější a vítězil nad feudální doktrinou nevměšování do vnitřních záležitostí velkostatků v denní i když nenápadné praxi rok od roku. Nešlo pochopitelně o to, zbavit feudály jejich suverenity v oblasti přiznávání a rozpisu-repartici daní na své poddané. Vrchní berní úřad a jeho sta-

vovští ředitelé /Stavovský zemský výbor/ měli ve svém archivu dostatek průkazných a přesných podkladů o rozsahu orné půdy patřící ke každému poddanskému statku a chalupě i vsi ve všech velkostatcích. Měl však též k malé radosti feudálních vrchností i dostatek podkladů o rozsahu poddanské půdy podléhající zdanění i když byla zatím před či po roce 1654 vrchnostmi zabraná a svedená a většinou i zatajená v plužinách nezdaňovaných panských dvorů. Díky tomuto bohatství obou katastrů byly ve prospěch poddaných vyřizovány jejich stížnosti proti jejich feudálním vrchnostem pro neplacení daní z dominikalizovaných, původně poddanských polí, luk a lesů a pro daňové přetěžování nespravedlivým rozpisem daní i z odejmutých pozemků. Půldruhého staletí byly oba katastry, stará berní rula i nový tereziánský katastr, nejjednoduššími početními úkony udržovány v chodu a v ažuritě tím, že podle žádostí majitelů velkostatků či svobodníků prováděl vrchní berní úřad daňové separace a opravy dosavadních daňových správních jednotek při odprodeji, vyčlenění či oddělení části velkostatku. Proto mohly být bez nesnází používány jako východisko při každoročních rozpisech daní na jednotlivé kraje a velkostatky a při určování daňových předpisů : ze součtu orných polí na velkostatku byl za použití krajského divizoru určen počet berních usedlých (kalkulus) s přesností na jednu šestnáctinu či později na 1/64 a vynásoben povolenou a pro každý rok vyhlašovanou částkou kontribuce na jednoho berně usedlého.

Tuto staletou, prostoduchou, ale dobře fungující mechaniku státní daňové administrativy měl změnit nový josefský katastr hned ve třech směrech : 1. všechny zemědělské a lesní parcely mělv být spolehlivě změřeny, 2. při měření ploch parcěl neměl být činěn rozdíl mezi půdou poddanskou-zdaňovanou a mezi půdou panskou-nezdaňovanou a 3. pro každou parcelu měl být vypočten její katastrální výnos obilí,sena,dříví či jiných produktů. Myšlenka detailizace katastrů až na jednotlivé parcely a myšlenka rovnosti v evidenci půdy poddanské a panské byla realizována již postupně při pořizování podkladů pro josefský katastr od r.1713. Plochy však byly udávány jen v nepřesných výsevkových korcích a údaje o plochách dvorů a panských lesů zůstaly jen velmi nepřesnými a do praxe nezavedenými čísly. Zeměměřicky přesný,rovnostářský a z objektivních katastrálních výnosů vycházející josefský katastr tedy představoval zásadní kvalitativní změnu ve státní daňové praxi a anuloval by zcela navyklou prostoduchou soustavu z poloviny 17. století. Při zaměřování jednotlivých parcel zemědělské produktivní půdy byly v Čechách poprvé použity dolnorakouské plošné jednotky,

jitra /dnešních 0,575464 hektarů/ a čtverečné sáhy /jitro-1600 sáhů/ a případně šestiny sáhů. Logicky řazené postupně zaměřované parcely v jednotlivých katastrálních tratích v rámci katastrální obce byly do katastru zaneseny s průběžnými čísly /tzv. numera topografického pořádku, předchůdci dnešních katastrálních čísel/ a místně určeny jménem svého majitele i jmény majitelů sousedních pozemků a případně i pomístným názvem. Na tuto identifikační část katastrálních záznamů všech parcel navazuje nejpřevratnější přínos josefského katastru, záznam o ploše pozemku a o jeho katastrálním výnosu. Laičtí pomocníci při pořizování josefského katastru po vyměření pozemku a výpočtu jeho plochy jako poslední úkol vytypování bonity každého polního pozemku formou tzv. zrnování a údajem o pěstovaných druzích obilí na pozemku. Z těchto jejich tří hodnot - plochy,bonitní třídy a druhu obilí- vypočetli tak profesionální taxátoři pro každou polní parcelu v dolnorakouských měřicích obilní výnos pozemků za dva roky /třetí rok pozemek ležel úhorem/ a výsledek zanesli do příslušných rubrik katastrálního záznamu. Obdobný byl postup při bonitaci a výpočtu výnosu luk, zahrad, lesů a dalších produktivních ploch. Avšak těmto cenným propočtům tříleté zemědělské produkce jednotlivých parcel i celých katastrálních obcí byl určen stejný osud jako celému josefskému katastru a zůstaly trvalým "ladem" bez užitku v tehdejší daňové praxi i v pozdější historické statistice. Jen zřídka je užívali autoři vesnických monografií jako ilustrativní materiál a zahájené práce na jejich vytěžení pro výpočet úživnosti zemědělské půdy z hlediska demografického /1970 J.Honc a H.Janderová/ zůstaly jen sondou.

Když byl tedy nový josefský katastr okleštěn o své nejcennější přínosy - proměřené plochy,podklady pro zdanění panské půdy,katastrální výnosy - stal se jen téměř bezcenným torzem v archivu vrchního berního úřadu a zdrojem pro poznání ploch tehdejších katastrálních obcí a velkostatků.

3. Plochy velkostatků a Topografie Čech J.G.Sommera

Rozvoj technických věd, statistiky a geodezie na přelomu 18. a 19. století ssebou přinesl reálnou možnost vyčíslit ve srovnatelných jednotkách a s největší přesností plochy jednotlivých správních jednotek, velkostatků, krajů a zemí. Žádný z celozemských katastrů pořízených r.1654 a r.1757 takové vyčíslení neumožňoval. Tehdejší metrologické náhražkové plošné jednotky v katastrech používané /korce, fůry sena,leče,násady ryb/ byly nepřevoditelné a nepřesné a zahrnovaly jen zdaňovanou část území. Měřiči josefského katastru odstraňovali

téměř všechny tyto nedostatky, protože použili nekompromisně novou celostátně platnou plošnou jednotku-jitro, pracovali se zeměměřickou technikou slušné úrovně a ignorovali dosavadní výsadu ploch do té doby nezdaňovaných a neměřených. Díky tomu se alespoň část bohatství josefského katastru, mrtvě narozeného dítka českého daňového systému, dočkala oživení, ocenění a uplatnění jako zdroj moderních přesných údajů o plochách všech českých velkostatků a ostatních daňových administrativních jednotek, odvozených z ploch jednotlivých katastrálních obcí v josefském katastru. V rámci každé této katastrální obce byly odlišovány jako záruka kontinuity se staršími daňovými katastry plochy svobodné dominikální a nesvobodné rustikální půdy a v obou těchto skupinách byly dále sčítány plochy podle kultur /pole, lada, louky, zahrady, pastviny, lesy a jiné/. Proto tyto soubory plošných údajů jednotlivých velkostatků či jiných správních jednotek dostaly název "Sumáře katastrálního rozčlenění"/Katastral-Zergliederungs-Summarium/. Tyto sumáře josefského katastru uvedl do vědecké literatury Jan Gottfried Sommer ve svém šestnáctisvazkovém díle "Království Čechy statisticko-topograficky popsané"/ Das Königreich Böhmen, statistisch-topographisch dargestellt/. Sommer totiž ochotně převzal r.1831 od výboru společnosti Národního muzea úkol utřídit, doplnit a publikačně využít materiály soustředěné profesorem Josefem Eichlerem a konsistoriálním úředníkem Jakschem a nahradit tak zastaralou topografickou příručku Karoslava Schallera.

J.G.Sommer měl smysl pro praktickou potřebu tehdejších správních úřadů ústředních, velkostatkových a městských, volajících po informacích a srovnatelných údajích všeho druhu. Doplnil proto z úředních zdrojů Eichlerovy podklady o výsledky sčítání obyvatel, o stavy dobytka a ekonomiky na velkostatcích a o současných majitelích velkostatků a případně i o jeho trhové ceně. Skutečně se jeho Topografie staly neodmyslitelnou součástí každé úřední knihovny. Výsledky enormní píle jejich autora a praktická využitelnost obrovského bohatství shromážděných údajů o každé správní jednotce i jednotlivé obci celých Čech byla téměř zmařena zánikem feudálního společenského řádu. S ním totiž r. 1848, v roce vydání posledního svazku Sommerovy Topografie, zanikly i kraje, všechny nižší správní jednotky /velkostatky, královská města, daňově vyčleněná poddanská města a svobodnické čtvrtě/ a celý organizační feudální systém. I když vydavatel díla chtěl jeho další použitelnost uchránit tím, že by vydal po popisu pražských měst ještě doplňující svazek a rejstřík míst s údaji

o jejich staré příslušnosti k jednotlivým feudálním panstvím a statkům i o jejich nové příslušnosti k novým okresům a magistrátům, jakoby se opakoval osud josefského katastru a Sommerovo celoživotní dílo /autor zemřel během tisku 16. svazku 12.11.1848/ se tohoto svázku nedočkalo a bylo tak antikvováno a anulováno.

Statistické a historické údaje J.G.Sommera byly proto znovu objevovány a využívány jen autory regionálních historických studií a monografií obcí, měst a velkostatků v Čechách pro pohodlné a spolehlivé vylíčení poměrů na konci feudálního období. Naposledy ve větším měřítku byly Sommerovy údaje o majitelské řadě a velikosti velkostatků využity při popisu archívních velkostatkových fondů v zemědělsko-lesnických částech průvodců po archivních fondech státních archivů. Ojediněle, ale stejně důvěřivě, byly tyto Sommerovy plošné údaje využívány k propočtům hustoty obyvatelstva v posledním desítiletí před r.1848 nebo k propočtům poměru dominikálu a rustikálu před r. 1848. Přitom i pouhá logická úvaha musela zpochybnit předpoklad, že by Sommerovy údaje o plochách velkostatků v prvních desíti dílech jeho Topografie mohly být současné a spolehlivé : Sommer v nich přece ještě nemohl mít výsledky tehdy ještě neukončeného měření stabilního katastru a mohl používat jen výsledky měření neúplného katastru josefského z r.1785. Sám J.G.Sommer se ocitl před skutečností dvou plošných údajů pro velkostatky r. 1843 a 1844 při vydání XI. /kraj čáslavský/ a XII. /kraj kouřimský/ dílu své Topografie.

4. Sommerovy dvojí výměry českých velkostatků

Druhé údaje o plošných výměrách velkostatků kraje čáslavského a kouřimského dostal J.G.Sommer k dispozici až potom, když 13.7.1843 a 6.7.1844 /z těch dnů jsou datovány předmluvy k XI. a XII. svazku/ odevzdal do tisku oba díly. Nestačil je tedy vmontovat do popisů jednotlivých velkostatků jako v pozdějších letech a dílech, ale stačil je z technických důvodů jen vytisknout za popisy posledních správních jednotek, svobodnických čtvrtí obou krajů bez jakéhokoliv bližšího vysvětlení a textu jen s nadpisem "Přehled celkové plochy jednotlivých panství podle nového katastrálního měření" /Uebersicht der Gesamt-Area der einzelnen Dominien nach der neuen Katastral-Vermessung/ vydávaného XI./str.401-402/ a XII. /str.369/ dílu Topografie.

Tak vznikl největší známý soubor 180 takových plošných údajů,

které umožní porovnat měření obou katastrů z r.1785 a 1840 a vypočítat spolehlivě míru nepřesnosti josefského katastru.

Soubor Sommerových výměr velkostatků
přidaných k XI. a XII. dílu jeho Topografie

počet jednotek	druh správních jednotek	jejich plocha v jitrech
158	feudální velkostatek	945 469
8	královská a horní města	23 855
10	vyčleněná daňově samostatná poddanská města	17 870
4	svobodnické čtvrtě	7 098
180		994 292

Oba krajské seznamy nejsou úplné a nezachycují všech 200 správních jednotek čáslavského a kouřimského kraje. Z větších statků byly vynechány Jankov, Dolní Břežany, Chvatěruby, Panenské Břežany a Odolená Voda, tři zcela malé statky Blinka, Práč a Horní Podolí a v příměstské oblasti těsně u Prahy Olšany, tři deskové statky ve Vysočanech, Invalidovna a město Vyšehrad. Složitější byla situace šesti vynechaných statků, které byly v josefském katastru zaměřeny jako samostatné daňové jednotky, ale v novém stabilním katastru tuto samostatnost ztratily a byly začísleny do jiných velkostatků : do stejnojmenných velkostatků statky měst Ledeč nad Sázavou a Načeradec, do královského města Havlíčkův Brod velkostatek patřící tomuto městu, do velkostatku Záběhlice statek Roztyly a do velkostatku Veliká Ves statky Kojetice a Doubravice.

Dobrá autorova snaha modernizovat své statě o nejnovější výměry popisovaných velkostatků a jiných správních jednotek alespoň formou přítisku ke zmíněným dvěma svazkům a pak v dalších svazcích prostými vsuvkami jako "nové" katastrální měření bezprostředně ze sumáře katastrálního rozčlenění,pocházející z r.1785, by měla být doplněna údaj o zdroji druhého číselně značně odlišného "nového" měření plochy, aby tak používatel nebyl na pochybách, kterému plošnému údaji má důvěřova Tak by ještě více vynikla zásluha J.G.Sommera o zveřejnění výměr 180 správních jednotek dvou krajů, které jsou prvními doklady o skončení stoleté cesty české geodezie za poznáním skutečné přesné dodnes použi telné výměry Čech a jednotlivých obcí a okresů. Není totiž pochyby o

tom, že se J.G.Sommerovi r.1843 a 1844 dostaly do rukou první úřední součty katastrálních obcí v jednotlivých velkostatcích a jiných správních jednotkách Čáslavska a Kouřimska, které krátce předtím vyšly z pracoven profesionálních geodetů, vyměřujících všechny parcely katastru pro nový stabilní katastrální elaborát a který pohotově jako první publikoval. Trvalou platnost a použitelnost těchto publikovaných Sommerových výměr velkostatků označovaných jako "nové" až do dnešních dnů,lze dokumentovat na stovkách příkladů, ale nejjednodušeji v takových případech, kdy správní jednotka doby Sommerovy a stejnojmenná jednotka doby dnešní nezměnila svůj rozsah ať jako feudální velkostatek či jako dnešní katastrální obec. Nahodile vybrané malé rezistentní někdejší rytířské velkostatky Dolní Počernice a Brnky zůstaly i po zániku feudalismu samostatnými katastrálními obcemi.Proto jejich výměra ve stabilním katastru a v Sommerově topografickém popisu po převodu jiter na hektary zůstala dodnes stejná a je tak jedním z dokladů o totožnosti Sommerových "nových" výměr velkostatků, výměr ve stabilním katastru a dnešních výměr katastrů. Pro znázornění neúplnosti a nedokonalosti tří starších katastrů jsou uvedeny jejich údaje o výměře těchto dvou katastrů a velkostatků.

Porovnání plošných výměr
velkostatků-obcí Dolní Počernice a Brnky
v katastrech 1654-1840 a dnes

katastr,plošná jednotka	Dolní Počernice kat.výměra	tj. ha	Brnky kat.výměra	tj. ha
1654,korce	373	107,32	53	15,24
1757,korce	487	163,14	218,1	62,76
1785,jitra,sáhy	907.441	521,94	347,355	199,81
1840,Sommer,jitra	1032	593,87	466	268,06
lexikon 1930		594		268

Ne vždy tak jednoduše srovnat jiné velkostatky a jejich výměry lze v Sommerově souboru pro oba kraje. Vlastnímu srovnávacímu výpočtu musí předcházet pečlivé roztřídění všech 200 správních jednotek Čáslavska a Kouřimska soustředěných v abecedním seznamu.

5. Seznam velkostatků v čáslavském a kouřimském kraji

Přetištění si zaslouží pro svůj klíčový význam Sommerův soubor 180 správních jednotek v obou krajích i s doplněnými 20 správními jednotkami vynechanými stejně jako východisko pro komparaci obou geodetických eleborátů z r.1785 a 1840. Navíc po doplnění údajů o

majitelích r.1843 a 1844 /sloupec 4/ a o typovém rozřazení všech 200 správních jednotek /sloupec 7/ bude tento upravený Sommerův seznam východiskem pro šetření k jiným širším problémům, na př. k typologii a struktuře velkostatků, ke genealogicko-sociální příslušnosti majitelů feudálních velkostatků těsně před r.1848 a k dalším. Pro usnadnění výpočtu míry nepřesnosti josefského katastru je do seznamu zařazena upozorňovací poznámka o plné či částečné srovnatelnosti obou plošných údajů /sloupec 6/ a ovšem vlastní zaměřené plochy velkostatků r.1785 /sloupec 3/ a r.1840 /sloupec 5/, český název velkostatku /sloupec 2/ a ovšem i průběžné číslo velkostatku /sloupec 1/, usnadňující orientaci a odkazy.

Plochy velkostatků
čáslavského a kouřimského kraje
v josefském a stabilním katastru

1.pořadové číslo, 2.název velkostatku či jiné správní jednotky, 3.plocha v josefském katastru, jitra, sáhy, šestiny sáhů, 4.majitel velkostatku r.1843 či 1844, 5.plocha ve stabilním katastru, jitra, 6.poznámka o nesrovnatelnosti obou měření, 7.zařazení do velikostních skupin.

č.	velkostatek	plocha 1785			majitel 1843-4	plocha 1840		pozn.
1	2	3			4	5		6
1	Bačkov	502	181		Leopold Limp	544		
2	Bašta	33	753	3	státní montán.statek	40		
3	Bečváry	1 971	163	4	Martin Liška	2 062		
4	Bělá	2 504	399		Štěpán Langer	3 054		
5	Běstvina	3 282	488		Vil.Schönovec v.Ung.	3 656		
6	Brandýs n.Labem	41 045	491		císař Ferdinad V	46 800		
7	Brandýs n.Labem	1 318	430		vyčl.podd.město	1 508		
8	Blinka	73	1170		Ignác Růžek			sch.
9	Brnky	347	355		Jan Gallus	466		přír.
10	Břevnice	867	1284	4	Josef B.Heller	970		
11	Březiněves	510	1259		maltézský řád	529		
12	Cerhenice	3 611	1318		Tereziánský ústav	3 369		úbyt.
13	Církvice	444	1082		Gottf.hr.Rumerskirch	425		úbyt.
14	Ctěnice	1 672	920		Al.hr.Desfoursová	1 810		
15	Ctiboř	653	414	3	město Vlašim	792		
16	Čakovice	630	460		Al.hr.Desfoursová	548		úbyt.
17	Čáslav	2 849	776	4	král.město	3 094		

7	2	3			4	5		6	7
	Čelakovice	1	165	731	vyčl.podd.město	1	502		R
J	Červ.Janovice	4	761	1130	město Kutná Hora	6	699	přír.	J
K	Český Brod	1	087	1271 5	královské město	1	286		P
J	Český Šternberk	11	490	93	Zd.hr.Šternberk	13	523		K
P	Ďáblice	2	339	522	řád křižovníků	2	617		H
J	Dobřejovice	6	875	395	arcibiskupství Praha	6	864	úbyt.	J
H	Dolní Břežany	16	752	1212 4	arcibiskupství		-	sch.	L
K	Dolní Kralovice	36	585	987	V.K.kn.Auersperg	44	751		M
P	Dolní Krč		574	1368	Jan V.Růžička		501	úbyt.	F
F	Dolní Krupá	4	297	627	Frant.Lamprecht	4	712		J
F	Dolní Počernice		907	441	J.Enis v.Atter	1	032		G
F	Doubkov		526	452	J.P.Cebo v.Brachf.		564		F
G	Doubravice		124	1135	sv.Štěpán,Praha		-	sch.	D
F	Drasty		259	896	Jiří Novotný		370	přír.	F
G	Filipov		498	775	Jan v.Eisenstein		522		F
L	Frydrychov		71	441	A.Prokop v.Lilienw.		44	úbyt.	C
P	Golčův Jeníkov	9	726	1221	Fried.v.Neupauer	10	471		K
L	Habry	8	723	309	Jos.v.Badenthal	10	866		K
G	Havlíčkův Brod	3	043	1058	královské město	6	871	v.37	P
M	Havlíčkův Brod	3	461	927	město Havl.Brod		-	sch.	J
R	Herálec	9	665	827 3	J.hr.Trautmansdorf	10	984		K
K	Hlaváčova Lhota		267	672	Anna Milnerová		529	přír.	F
H	Hlízov		888	1494	Jindř.hr.Chotek	1	010		G
P	Hodkov	1	510	502 3	státní mont.statek	1	730		G
K	Hoješín		451	261	Václav v.Demuth		556		F
J	Horka		865	1255 5	Josef hr.Špork	1	640	přír.	G
P	Horní Kralovice	1	788	631	Dionys Locke	1	994		H
G	Horní Krč	1	190	1157 2	chud.nadace,Praha	1	167	úbyt.	G
G	Horní Podolí		12	1092	F.hr.Trautmansdorf		-	sch.	A
L	Hrádek n.Pačousy	3	007	435	V.Vražda z Kunvaldu	2	987	úbyt.	H
R	Hrdlořezy		666	506	chud.nadace,Praha		521	úbyt.	F
F	Humpolec	1	675	113 4	vyčl.podd.město	2	207		R
G	Chlum		710	440 3	Jos.J.Brzorád		769		F
J	Chotěboř	7	734	1402	M.A.hr.Dobřenská	7	623	úbyt.	J
H	Chotěboř	2	408	1204 4	vyčl.podd.město	3	631	přír.	R
	Chotýšany	2	071	864	F.J.Vratislav z M.	2	302		H
K	Chvaly	2	517	605 3	chud.nadace,Praha	2	452	úbyt.	H
G	Chvatěruby	1	800	584	F.M.v.Riese		-	sch.	H
G	Invalidovna				invalid.nadace		-	sch.	D
J									

1	2	3				4	5	6
57	Jankov	4	378	1015		Henr.hr.Chotková	-	sch.
58	Jemniště	8	628	1571	3	Ver.kn.Windischgr.	9 528	
59	Jihlavské vsi	7	053	702		město Jihlava	6 695	úbyt.
60	Jílové	1	672	1308	5	král.horní město	1 943	
61	Jindice	3	537	1143		Václav Zikm.Moravec	4 641	
62	Jirny	2	122	1381		Martin Wagner	2 408	
63	Kácov	12	246	441		Leop.velk.Toskánský	12 914	úbyt.
64	Kaňk		239	687	1	král.horní město	325	
65	Karlín		77	80		řád křižovníků	362	přír.
66	Kbel		607	1063	3	Em.Náchodský v.Neudf.	527	úbyt.
67	Klášter.Skalice		400	28		Anna Ledererová	579	přír.
68	Klecany	1	392	579		Jan V.Vobořil	1 800	
69	Klokočov		344	872		Jan V.Lohr	385	
70	Kojetice		894	306	3	P.M.Týn,Praha	-	sch.
71	Kolín	17	673	1032		Václav Veith	20 454	
72	Kolín	3	987	247		královské město	5 298	
73	Komorní Hrádek	19	377	272	4	Rich.kn.Khevenhüller	22 049	
74	Konárovice	1	446	132		Ludv.v.Schmidthal	1 644	
75	Kostelec n.Č.L.	58	044	375	5	Al.kn.Lichtnštejn	57 836	úbyt.
76	Kostelec n.Labem	1	051	1061	4	vyčl.podd.město	1 407	
77	Kounice	10	167	439	3	Al.kn.Lichtnštejn	11 674	úbyt.
78	Košetice	1	859	1517	2	Gottfr.v.Böhm	2 249	přír.
79	Kouřim	1	754	371		královské město	2 521	přír.
80	Křesetice	10	330	1157	2	Jan Fr.Svoboda	11 571	
81	Kunratice	3	106	600		K.K.Korb v.Weidenh.	3 572	
82	Kutná Hora	1	859	757		královské město	2 517	přír.
83	Kutná Hora	1	858	689		město K.Hora	920	úbvt.
84	Květenov	1	424	1254	3	Josef Kundrath	1 545	
85	Ledeč n.Sáz.	20	645	1193		Tereziánský ústav	22 578	
86	Ledeč n.Sáz.	1	074	239		vyčl.podd.město	1 882	
87	Ledeč n.Sáz.		604	548		město Ledeč n.S.	-	v.86
88	Lerchenhof	1	053	1058		Josef B.Heller	1 190	
89	Libeň	4	795	358	4	město Praha	6 723	přír.
90	Libice n.Doubr.	1	574	354		B.Ritter v.Ritterst.	1 810	
91	Lipnice	9	627	924		Jos.hr.Trautmansdorfová	10 834	
92	Lobkovice	1	368	766	3	JUDr Jan Mocnura	1 561	
93	Lojovice	1	429	1190	3	Ervín hr.Nostic	1 603	
94	Loučany	3	564	1420		město K.Hora	3 637	

1	2	3				4	5	6	7
95	Louňovice	3	672	218		arcibiskupství	4 097		J
96	Lukavec	5	282	1434	1	J.V.kn.Löwenstein-W.	6 187		J
97	Maleč	4	553	230	2	F.X.hr.Auersperg	4 948		J
98	Malešov	11	267	849	5	F.K.hr.Dalberg-O.	13 436		K
99	Mezilesí Týn		907	1502		August v.Sternegg	912		G
100	Michle	3	424	534	2	Karlova universita	4 214		J
101	Miškovice		466	1029		Otakar hr.Černín	498		F
102	Modletice		517	765		Ignác Vyšín	597		F
103	Moravany		728	1594		Milessimov.nadace	709	úbyt.	F
104	Načeradec	3	642	1387		Josef Müller	4 819	přír.	J
105	Načeradec		372	1016		město Načeradec	-	v.104	F
106	Nová Ves	2	055	1352	2	Valpurga Bergerová	2 199		H
107	Nová Ves Thunov.		-			Jan hr.Salm-Reif.	4 631	přír.	J
108	Nové Dvory	10	876	771		Jindřich hr.Chotek	11 311		K
109	Nusle		322	1442	5	Jiří hr.Buquoy	502	přír.	F
110	Obříství	5	616	544	1	Jakub Rohrbach	6 901		J
111	Odlochovice		888	242		Václav Rombald	834	úbyt.	F
112	Odolená Voda	2	149	1272	4	M.F.v.Riese	-	sch.	H
113	Okrouhlice	10	107	301	2	Strakova nadace	11 541		K
114	Olšany		93	1426		Emanuel Ekhard	-	sch.	D
115	Ostrov	1	275	1259	3	J.J.Löwenthal	1 233		G
116	Ostředek	2	155	1369		Václav Žemlička	2 271		H
117	Pakoměřice	6	588	1285		Ervín hr.Nostic	6 721		J
118	Panens ś Přežany	3	261	837	2	M.F.v.Riese	-	sch.	J
119	Pečky	5	716	726		Th.v.Hrubý-Jelení	7 010		J
120	Petrovice		337	338		Jáchym hr.Voračický	360		F
121	Podhořany	2	269	414		Agnes hr.Kinská	2 721		H
122	Pohled	6	727	42		Eugenie hr.Sylva-Taroucca-Ungwerthová	7 647		J
123	Polná	46	438	681	4	F.J.kn.Ditrichštejn	53 920		M
124	Polná	2	517	361		vyčl.podd.město	2 770		R
125	Polní Voděrady		732	457		Alžběta Novotná	701	úbyt.	F
126	Práč		199	1596		Alois Meissler	-	sch.	E
127	Pravonín	4	549	1182	3	Jan v.De Fin	5 207		J
128	Preitenhof		251	301		Aloisie hr.Dobřenská	317	přír.	E
129	Průhonice	3	228	1131		Albert hr.Nostic	3 890		J
130	Předboř		903	1350		řád piaristů	1 059		G
131	Přibyslav	1	442	11	3	vyčl.podd.město	1 719		R
132	Pyšely	4	514	351		F.hr.Auersperg	4 812		J

1	2	3				4	5		6
133	Radim	3	974	771		Al.kn.Lichtenštejn	3	900	úbyt.
134	Radovesnice	1	595	40		Ludv.hr.Pourtales	1	672	
135	Rataje n.Sáz.	11	394	1532		Al.kn.Lichtenštejn	14	705	přír.
136	Ratboř	2	182	1584	2	M.Anna Kračmerová	2	375	
137	Ronov n.Doubr.	5	027	1173	1	Millesimov.nadace	5	411	
138	Rozsochatec	2	398	117		Adolf Bechvně z Lažan	2	532	
139	Roztyly		302	86		K.Korb v.Weidenh.		-	v.189
140	Sázava	3	950	255		děd.Vilém Tiegel	4	751	
141	Sedlec	8	119	375		B.kn.Švarcenberk	10	361	
142	Soutice	1	786	956		Vincenc Zahn	2	256	
143	Stará Boleslav	3	411	984		Kapitula St.Boleslav	2	728	úbyt.
144	Stiřín	1	899	1142		Ervín hr.Nostic	2	867	
145	Strančice		369	566		řád piaristů		376	
146	Střítež	24	342	519		K.A.kn.Hohenzollern	26	830	
147	Střížkov		118	1233		JUDr Josef Frič		123	
148	Studenec	6	812	1372	4	A.V.Leveneur v.Gr.	7	534	
149	Světlá n.Sáz.	12	741	582	4	Jan hr.Salm-Reif.	7	333	úbyt.
150	Světlá n.Sáz.		399	968		vyčl.podd.město		882	přír.
151	svob.čtvrt I Křm.	1	340	883		svobodníci kouř.kraj		460	úbyt.
152	svob.čtvrt II Křm.	1	141	1120		svobodníci kouř.kraj	1	874	přír.
153	svob.čtvrt I Čsl.	3	912	630	3	svobodníci čásl.kraj	3	255	úbyt.
154	svob.čtvrt II Čsl.	2	470	172	2	svobodníci čásl.kraj	1	509	úbyt.
155	Svojšice	3	386	972		M.J.hr.Althan	3	478	
156	Škvorec	8	946	799		Al.kn.Lichtenštejn	11	820	přír.
157	Štěpánov	1	501	1412		A.V.Leveneur v.Gr.	1	627	
158	Tis	3	898	1281		Josef v.Badenthal	3	902	úbyt.
159	Třebešice	3	823	1161		klášter Emauzy	4	470	
160	Třebovel		782	564		Anna Milnerová	1	040	přír.
161	Třemošnice	3	830	694		Millesimova nadace	4	600	
162	Tupadla	9	793	973		V.K.kn.Auersperg	10	825	
163	Tvoršovice	2	144	378		Jan Riedel	2	770	
164	Uhrov	3	778	490	4	Václav hr.Dobřenský	4	198	
165	Uhříněves	15	346	565	4	Al.kn.Lichtaštejn	24	107	přír.
166	Úsobí	2	512	712		J.Fučíkovský v.Gr.	2	866	
167	Veletov		978	296	2	špitál Kutná Hora		917	úbyt.
168	Velká Ves		856	770		sv.Petr,Praha	1	957	přír.
169	Velké Popovice	1	797	520		Ervín hr.Nostic	1	959	
170	Vestec	2	920	5		Millesimova nadace	3	342	

1	2	3	4	5	6	7
171	Větrný Jeníkov	12 192 49	K.hr.Rumerskirch	13 736		K
172	Věž	1 512 1104	Eduard Křivánek	1 654		G
173	Viklantice	658 7	Jan v.Puteany	1 183	přír.	G
174	Vilímov	5 002 880 4	J.kn.Caretto-Mil.	5 535		J
175	Vilímovice	-	Jan hr.Salm-Reif.	1 497	sch.	G
176	viniční úřad	-	město Praha	1 367	sch.	G
177	Vinoř	4 378 46 5	Otakar hr.Černín	5 340		J
178	Vlašim	26 024 220	Karel kn.Auersperg	29 266		L
179	Vojnův Městec	11 196 190	J.F.kn.Ditrichštejn	12 357		K
180	Vrbice	5 575 226	Jan v.Eisenstein	6 179		J
181	Vršovice	616 90	Jiří hr.Buquoy	914	přír.	G
182	Vysočany č.1	164 1414	Jan Urfus	-	sch.	E
183	Vysočany č.20	110 735	Jan Jindřich	-	sch.	D
184	Vysočany č.26	92 670	František Kunz	-	sch.	D
185	Vyšehrad	2 148 1177	kapitula Vyšehrad	1 989	úbyt.	H
186	Vyšehrad	-	vyčl.podd.město	-	sch.	R
187	Vyšetice	1 049 1010	Antonín Bubník	1 301		G
188	Waldhof	309 547	město Jihlava	1 933	přír.	E
189	Záběhlice	649 633	K.Korb v.Weidenh.	1 307	přír.	G
190	Zásmuky	9 837 442 4	Leopold hr.Šternberk	11 674		K
191	Zboží	987 862	Josef v.Badenthal	1 414	přír.	G
192	Zbraslavice	2 024 1553	J.J.v.Löwenthal	2 225		H
193	Zdiby	337 842	Jiří Ahsbahs	890	přír.	G
194	Zlatníky	1 196 828	řád dominikánů	1 354		G
195	Zruč	3 081 83 1	J.J.v.Löwenthal	3 285		H
196	Zvěstov	1 864 1166 2	Tomáš Málek	2 366		H
197	Žáky	903 185	V.K.kn.Auersperg	2 673	přír.	H
198	Žehušice	15 874 518	J.M.hr.Thun-Hoh.	18 846		L
199	Želiv	18 579 23 4	řád premonstrátů	21 659		L
200	Žleby	8 334 1441	V.K.kn.Auersperg	9 896		K
		898 844. 709.2		994 292		

Čáslavský a kouřimský kraj, pro které J.G.Sommer vytvořil svými dvěma seznamy a svými topografickými statěmi spolehlivé východisko k výpočtu míry nepřesnosti josefského katastru, měly ve svých 200 správních jen malý zanedbatelný nefeudální podíl, 23 měst a svobodnických jednotek vlastnících jen něco přes 4 % půdy v celém kraji Čáslav a Kouřim. Ke 177 velkostatkům patřilo podle měření stabilního katastru

v obou krajích 95,09 %, tedy prakticky půda všechna.

Druhy správních jednotek v čáslavském a v kouřimském kraji a jejich plochy v josefském a ve stabilním katastru

počet jednotek	druh správních jednotek	plocha správních jednotek /jitra,sáhy/ r.1785		r.1840
177	feudální velkostatky	860 357.	25.3	945 469
8	královská a horní města	16 494	77 3	23 855
11	vyčleněná daňově samostatná poddanská města	13 129	400 3	17 870
4	svobodnické čtvrtě	8 864	1205 5	7 009
200		898 845.	109.2	994 292

6. Poměr ploch velkostatků ve stabilním a josefském katastru

Z pouhého součtu ploch Sommerových 200 správních jednotek /J.G. Sommer sám součty svých "nových" výměr podle krajů neprovedl /je zřejmé, že zeměměřiči stabilního katastru naměřili v obou krajích značně větší celkovou plochu /5721,795 km^2/ než starší zeměměřiči josefinští /jen 5172,531 km^2/. Z mechanického porovnání těchto dvou výsledků měření /100 : 90,40/ však míru nepřesnosti josefského katastru správně nelze, i když zásadně touto mírou nepřesnosti je matematicky poměr obou měření, jestliže měření stabilního katastru jako správné a dodnes platné je označeno indexovou hodnotou 100. Míru nepřesnosti josefského katastru lze tedy hladce vypočítat podle vzorce $M = \frac{100\ J}{S}$, jestliže M je míra nepřesnosti josefského katastru, J plocha v josefském katastru a S plocha ve stabilním katastru. K celému souboru je nutno v zájmu zcela přesného výsledku přistupovat diferencovaně a rozdělit jej na skupiny podle matematické spolehlivosti a plné, částečné nebo nemožné srovnatelnosti. Nestejná spolehlivost a srovnatelnost je dána tím, že ne všechny velkostatky zůstaly mezi lety 1785 a 1840 bez územních změn. Na územní přírůstky nebo úbytky některých velkostatků proto poukázala poznámka zařazená do seznamu 200 správních jednotek /sloupec 6/. Zúžení výpočetní základny pro poznání míry nepřesnosti josefského katastru je v první fázi hledání té míry nezbytné a obdobný vylučovací a diferencující přístup bude třeba zachovat i v propočtech poměru nového stabilního katastru ke star-

šímu josefskému katastru v XII-XVI díle Sommerovy Topografie.

Srovnatelné skupiny správních jednotek v čáslavském a v kouřimském kraji a jejich plochy

počet jednotek	míra jejich srovnatelnosti a použitelnosti pro výpočet míry nepřesnosti, označení v poznámce /sloupec 6/	plocha správních jednotek /jitra, sáhy/ r.1785	r.1840
116	plně srovnatelné, žádné územní změny, bez poznámky	633 149.1507.2	724 915
29	nesrovnatelné, mezi 1785 a 1840 územní přírůstek, pozn. "přír."	77 947 138 4	112 125
26	nesrovnatelné, mezi 1785 a 1840 územní úbytek, pozn. "úbyt."	130 889 650 3	125 588
11	nesrovnatelné, 9 velkostatků po 1785 včleněno do 5 jiných velkostatků, pozn. "viz č."	15 026 205 3	16 836
3	nesrovnatelné, 1 velkostatek po 1785 rozdělen na tři, pozn. "sch."	12 741 582 4	13 461
2	nesrovnatelné, nezaměřeny ani 1785, ani 1840, pozn. "sch."	-	-
1	nesrovnatelný, nezaměřen 1785	-	1 367
12	nesrovnatelné, nezaměřeny 1840	29 091 224 4	-
200		898 845. 109.2	994 292

Pro přesvědčivý a matematicky spolehlivý výpočet míry nepřesnosti josefského katastru lze tedy bez jakýchkoliv dalších doplňků, úprav a vysvětlení použít 116 párů výměr správních jednotek v obou krajích. Podle výsledků měření v obou katastrech odpovídá každému 100 hektarů dnešní plochy zaměřené r.1840 plocha 87.341 hektarů v josefském katastru a míra nepřesnosti josefského katastru tedy činí 87.341. Plošné údaje josefského katastru je tedy nutno chápat jen jako sedm osmin /87,341 %/ plochy dnešní a pokud tedy josefské měření uvádí výměru vždy 100 jiter, jde ve skutečnosti a v měření dnešním a stabilního katastru o plochu 114,49 jiter. Tento propočet míry nepřesnosti josefského katastru, získaný z porovnání dnešní plochy 4171,58 km^2 v obou katastrech, je pevný, spolehlivý a odpovídá i dosavadním odhadům, které předpokládaly jednu šestinu až desetinu mezerovitosti josefského katastru.

I když výměry všech velkostatků a ostatních správních jednotek byly získávány vždy součtem výměr katastrálních obcí, teoreticky by mohla být míra nepřesnosti závislá na tom, zda měřený velkostatek patřil do kategorie zcela malých jednotek s pečlivějším přístupem k

zeměměřickým úkonům, nebo do kategorie tzv.latifundií s možnou povrchností laických měřičů. Protože v seznamu 200 správních jednotek obou krajů se počítá s rozdělením všech jednotek do velikostních skupin, lze anticipovat příslušnost sledovaných 116 jednotek k některému velikostnímu typu označovanému písmeny A až S /sloupec 7 seznamu/ a v rámci každé skupiny propočítat míru nepřesnosti josefského katastru zvlášť.

Propočet míry nepřesnosti josefského katastru podle velikostních skupin správních jednotek r.1785 a 1840

typové označení a rozmezí výměr správních jednotek	počet správních jednotek	plocha správních jednotek r.1785	r.1840 /index 100/	míra nepřesnosti josef. kat.
A do 10 ha	-			
B do 20 ha	1	33. 753.3	40	83,625
C do 50 ha	-			
D do 100 ha	1	118 1233	123	96,544
E do 200 ha	-			
F do 500 ha	14	7 016 975	7 780	90,187
G do 1000 ha	18	22 232 1172 1	24 897	89,298
H do 2000 ha	21	45 237 1044 5	51 224	88,313
J do 5000 ha	26	117 228 28 3	133 348	87,911
K do 10000 ha	16	159 917 296 1	182 914	87,427
L do 20000 ha	7	142 516 578 2	161 682	88,146
M do 50000 ha	3	124 069 559 4	145 471	85,288
N do 100000 ha	-			
O nad 100000 ha	-			
P král.města	3	5 610 157 2	6 323	88,725
R podd.města	6	9 169 1108 5	11 113	82,513
S svobodníci	-			
	116	633 149,1507.2	724 915	87,341

Ve velikostních skupinách dotovaných jen malým počtem správních jednotek jsou patrné odchylky od vypočtené míry nepřesnosti směrem nahoru i dolů. Pro nepočetnost a nepatrnost těchto odchylek nemohlo dojít ve výpočtu k větším rozdílům nebo k potvrzení možnosti, že by existovala závislost mezi velikostí velkostatku a mírou nepřesnosti josefského měření. Existující rozmezí míry nepřesnosti od 82.513 u poddanských vyčleněných měst až po nejnižší míru nepřesnosti u velkostatku Střížkova /96,544 %/ by mohl vysvětlit jen rozbor katastr s velkým či malým podílem josefskými měřiči nezaměřované neplodné půdy nebo posunem v hraničním území jinak neevidovaným.

Spolehlivou nespornou výpočetní základnu tvořenou 116 velkostatky a městy se 700 000 jitry půdy vybranými pro výpočet nepřesnosti josefského katastru v první fázi lze dále zvýšit o dalších 69 velkostatků s 250 000 jitry půdy, jestliže by se připustila určitá logická či spekulativní volnost. Tyto velkostatky totiž mezi léty 1785 a 1840 prošly buď územními nebo organisačními změnami a výsledky jejich měření v josefském a stabilním katastru tyto posuny zřetelně obrážejí. Soubor 55 velkostatků lze pro výpočet míry nepřesnosti zachránit za předpokladu, že plochy, o které se 29 velkostatků mezi oběma katastry zvětšilo, jsou ty plochy, o které se v téže době 26 velkostatků zmenšilo a že tedy územní přírůstky a úbytky se navzájem kompenzují. Podobnou kompenzaci lze připustit u 14 velkostatků a měst s výměrou 30 000 jiter, které jejich majitelé a patronátní úřad města Prahy libovolně v rámci svých majetkových komplexů buď organizačně osamostatňoval nebo naopak včleňoval a které proto v obou katastrech jsou buď zaměřeny samostatně nebo v rámci jiného velkostatku. Skutečně obě skupiny 55 a 14 správních jednotek a jejich míry nepřesnosti josefského katastru zapadají dobře ke skupině nesporně totožných a neměnných 116 správních jednotek. Kompenzovaných 55 párů velkostatků s územními změnami má totiž míru nepřesnosti 87,852 % a 14 malých reorganizací dotčených velkostatků vykazuje v josefském katastru ještě vyšší kvalitu josefského měření hodnotou 91,60 %.

Souhrnný výpočet míry nepřesnosti josefského katastru podle odlišné metodické ceny výpočetní základny

počet jednotek	metodická spolehlivost souboru	plocha správních jednotek v metodickém souboru r.1785	r.1840	míra nepřesnosti
116	plná spolehlivost, bez metodických výhrad	633 149.1507,2	724 915	87,341
55	předpoklad vyrovnání přírůstků a úbytků v rámci kraje	208 836 789 1	237 713	87,852
14	předpoklad vyrovnání odchylek v rámci majitelského komplexu	27 767 788 1	30 297	91,650
185	přijatelné s metodickými výhradami	869 753 1484 4	992 925	87,595
15	nepřijatelné, nezaměřené v obou katastrech	29 091 224 4	1 367	
200		898 845. 109.2	994 292	

Jak ukazuje toto konečné shrnutí, obavy z metodicky neopatrného rozšíření výpočetní základny pro zjištění míry nepřesnosti josefského katastru v čáslavském a v kouřimském kraji se nesplnily. Vypočtená hodnota této nepřesnosti se téměř neliší, ať je získána z menšího naprosto spolehlivého souboru výměr 116 velkostatků /87,341 %/ nebo ze všech 185 velkostatků, měst a svobodnických čtvrtí obou krajů /87,595 %/. Laičtí josefinští zeměměřiči v těchto dvou krajích nezaměřili do svých katastrálních elaborátů celkem 123 171 jiter 516 1/3 čtv. sáhů pozemků. Tento jejich proměrek ve výši 14,19 % připadá na vrub jejich neumění i na vrub zásady nevyměřovat neproduktivní půdu / u menšího souboru 116 velkostatků činí tento proměrek 14,49 %/ a nikterak nezmenšuje úctu k jejich geodetickému dílu.

Plocha všech 185 správních jednotek obou krajů, která nakonec po stažení metodických výhrad byla vzata za základ pro výpočet míry nepřesností josefského katastru a přinesla konečnou hodnotu 87,595 % nepřesnosti a neúplnosti josefského katastru, tvoří poměrně rozsáhlou sondu 571 392 hektarů /992 925 jiter podle měření stabilního katastru/ a reprezentuje tak z celé plochy Čech /5 206 216 hektarů/ značný podíl 10,9 %. Obdobným způsobem bude možno provést z XII. až XVI. svazku Sommerových krajských topografií ověřovací výpočty nepřesnosti a přesnosti josefského katastru pro další české kraje. Bude zajímavé, zda odlišná struktura zemědělství a větší podíly neproduktivní půdy ve srovnání s lepšími půdami Čáslavska a Kouřimska se projeví jako zvýšení nepřesnosti a proměrku josefinských zeměměřičů.

Současně však nelze zapomínat na možnost, vypočítat v souboru přesně identifikovaných parcel s nezměněnými hranicemi mezi r.1785 a 1840 míru nepřesnosti josefinské geodetiky. Výsledky takové mikroanalyzy budou cenným doplňkem i korekturou velkoplošných propočtů celých krajů.

7. Souběžná obecná tématika josefského a stabilního katastru

Výpočet míry nepřesnosti josefského katastru, hlavní téma řešitelné ze dvou doplněných Sommerových seznamů nových výměr správních jednotek čáslavského a kouřimského kraje, není přes svou závažnost a metodickou náročnost jediným přínosem a jedinou možnou tématikou z této pramenné nabídky datové báze pro 200 velkostatků, tvořící jakýsi schematismus či urbář dvou českých krajů. Již jen z důvodu

hospodárnosti je třeba klást takovémuto pracnému souboru dat ještě mnohé další otázky složitější,než pouhé šetření o umění josefinských geodetů, tvůrců josefského katastru z r.1785. Z oborů historie a genealogie by tento soubor mohl být užitečný pro otázku homogennosti společenské skupiny vlastníků velkostatků a pro otázku struktury velkostatků před rokem 1848.

Z doplněného seznamu s údaji o vlastnících velkostatků v čáslavském a kouřimském kraji r.1843 a 1844 je na prvý pohled patrný značný podíl nešlechtických majitelů. Již téměř celé století před tím tu zakupovali menší i větší velkostatky zbohatlí měšťané a svobodníci,kteří však pro svůj rod nezískali ani nejnižší formu nobilitace a ostře se tak odlišovali od svých sousedů, svobodných pánů, hrabat a knížat zvučných jmen. Někteří z nich se stali však majiteli velkostatků rozsahu vskutku knížecího : Veit jako držitel Kolína /položka 71 seznamu/ byl pánem 101.7 čtv.kilometrů půdy a 7704 obyvatel /bez města Kolína/ a Svobodův velkostatek Křesetice měřil 66,58 čtv.kilometrů /položka 80 seznamu/ a žilo tu 5580 poddaných obyvatel. I když infiltraci nešlechticů do řad velkostatkářské šlechty nelze přeceňovat, protože neměla vliv na změnu způsobu výroby a na existenci poddanství, bude jedním ze záslužných činů české genealogie zjistit počátky a postup buržoizace feudálních velkostatkářů před r. 1848 a rozsah změn původně homogenní velkostatkářské šlechty : východiskem tu budou seznamy velkostatků a jejich majitelů, konstruované obdobně vždy nejlépe pro každých 25 let od polovice 18.století,ze kterých by se dal vyčíslit podíl nešlechticů jak co do počtu, tak i do rozsahu jejich velkostatků. Nesnadné bude přitom dodržet zásadu pojmu "šlechtic". Díky čilé nobilitační praxi českých králů,ochotně zaplňujících řady po vymírajících starších šlechtických rodech, byl pojem šlechtv nebývale rozmělněn a zatemněn a stal se pestrou směsicí nesourodých skupin. Seznam velkostatků Čáslavska a Kouřimska ukazuje, v jaké menšině se ocitlo deset příslušníků starých českých rodů /Šternberk,Vratislav,Dobřenský.Voračický,Chotek,Vražda a Náchodský/ mezi cizí a novou šlechtou obou krajů. Pestrá škála vlastníků velkostatků od knížat až po měšťany a svobodníky si proto vyžádá pečlivou diferenciaci a analýzu.

Pro české dějiny v období poslední fáze feudálního společenského řádu je podobnou neméně závažnou otázkou průběh derivace a integrace

českých feudálních velkostatků, ústící v tvorbu velkostatků se 100 km^2 i více půdy a v zánik malých rytířských statků s plochou do 1000 hektarů. Studium velikostní struktury českých velkostatků se zaměřovalo především na 16. a začátek 17. století. Prameny historické statistiky českých velkostatků sahají ojediněle do r. 1379 /Plzeňsko/ a 1453-4 /církevní a královské zastavené statky/. Až seznam české šlechty z r.1505 a pak serie berních rejstříků od r.1528 do r.1623 a berní rula z r.1654 dovolují šetření o počtech a velikostních typech velkostatků v Čechách: edice tereziánského katastru z r.1757 dosud k této problematice využita nebyla. Statisticky nebyly zpracovány ani Sommerovy krajské topografie,Schaller,Palackého soupis velkostatků a početné schematismy druhé poloviny 19. a začátku 20.století, ani Voženílkův seznam velkostatků v pozemkové reformě a seznamy konfiskátů při revizi pozemkové reformy po r.1948.Vedle technických potíží při zpracování tak početných a stále důkladnějších statistických souborů odrazuje od studia struktury českých velkostatků metodické úskalí srovnatelnosti. Rozčlenění českých velkostatků let 1505-1948 podle počtů vyslaných pěších či jízdných válečníků, ceny velkostatků v kopách českých, počtu poddaných, počtu berních "usedlých", výměr ve výsevkových či plošných korcích,výměr v jitrech josefského a stabilního katastru, výměr režijní půdy dvorů a lesů a výměr nad hranici 50 ha jsou téměř nepropojitelná a těžko se hledají cesty k jejich sladění a překlenutí rozdílů. J.G.Sommer si v této problematice zaslouží ocenění za to, že alespoň pro šest českých krajů zachoval zatím nejpřesnější východisko pro rozdělení českých velkostatků před r.1848 do velikostních typů tím, že do svých krajských topografií uvedl i výměry z r.1840.

V čáslavském a v kouřimském kraji zachytil J.G.Sommer 200 velkostatků a ostatních správních jednotek v tak bohaté a pestré rozmanitosti, že z jeho obou seznamů je možno vyjít a navrhnout typologii platnou nesporně pro poslední staletí feudálních velkostatků.Byla vytvářena tak, aby splňovala hledisko matematické i funkční a aby byla transponovatelná i do staletí dřívějších,pokud se podaří opatřit údaje o výměrách velkostatků stejně přesně,jako autorům stabilního katastru.Tvorba velikostních typů vychází ze zdvojnásobování předchozího velikostního typu,opakuje hodnoty 10-20-50.100-200-500 atd. a používá jako míru hektary,případně čtverečné kilometry: pro ulehčení převodů s plošné míry sáhové se uvádí i mezní hodnoty skupin v ji-

trech a sázích. V seznamu velkostatků čáslavského a kouřimského kraje bylo již toto roztřídění anticipováno /sloupec 7 seznamu/ písmenným označením typu a velikostní skupiny : města a svobodníci zůstávají mimo velikostní řadu A až O a mají své označení P, R a S. Slovní nomenklatura všech 14 velikostních skupin a typů byla předurčena přijatou matematickou řadou, končící typem s plochou nad 100 000 hektarů / 1000 km^2 / a má proto pomocnou,názornou a popularizující funkci. Byla vytvořena empiricky v souladu s historickou literaturou i z vlastních monografických sledování velkostatků různých velikostních typů,jejichž výměry i pro 16. a 17. století v hektarech musely být propočítávány z ploch katastrálních obcí stabilního katastru jako nezbytné východisko pro studium cen jednoho hektaru feudální půdy /Dolnokralovicko, Líšeň , Lanškroun aj./.

Velikostní skupiny a typy
českých velkostatků před r. 1848

písmenné a slovní označení	plošné vymezení skupiny a typu hektary	jitra, sáhy
A menší svobodnický dvůr	do 10 ha	do 17.604 j.
B střední svobodnický dvůr	do 20 ha	do 34.1207 j.
C větší svobodnický dvůr	do 50 ha	do 86.1418 j.
D menší rytířský statek	do 100 ha	do 173.1236 j.
E malý rytířský statek	do 200 ha	do 347.874 j.
F střední rytířský statek	do 500 ha	do 868.1382 j.
G větší rytířský statek	do 1000 ha	do 1737.1264 j.
H menší panský velkostatek	do 2000 ha	do 3475.728 j.
J střední panský velkostatek	do 5000 ha	do 8688.1019 j.
K větší panský velkostatek	do 10000 ha	do 17 377.438 j.
L menší knížecí panství	do 20000 ha	do 34 754.877 j.
M střední knížecí panství	do 50000 ha	do 86 886.593 j.
N větší knížecí panství	do 100000 ha	do 173 772.1185 j.
O největší knížecí panství	nad 100000 ha	nad 173 772.1186 j.

Vlastní rozřazování všech 200 správních jednotek Čáslavska a Kouřimska do některé z 17 skupin a typů takto zvolených nečiní

potíží, i když do jejich seznamu nemohl být z technických důvodů zařazen sloupec s převodem výměr v jitrech na hektary a km^2, ve kterých jsou určeny hranice velikostních skupin a typů velkostatků. Do strukturální analýzy velkostatků jihovýchodních Čech před r. 1848 nelze zahrnout 19 královských a poddanských daňově samostatných měst a 4 svobodnické čtvrtě obou krajů, protože jsou jen feudálními správními jednotkami a ne velkostatky a jejich historická statistika je metodicky odlišná : tak zbývá z celého souboru pro statistické vytěžení jen 177 feudálních velkostatků, panství, statků a dvorů. Většina 158 velkostatků má k dispozici naprosto přesné a spolehlivé "nové" Sommerovy plošné výměry odvozené z ploch jednotlivých katastrálních obcí ve stabilním katastru a hladce zapadají do příslušné velikostní skupiny. Zato určitá opatrnost je nutná při třídění těch 18 velkostatků čáslavského a kouřimského kraje, které v obou Sommerových seznamech "nově" zaměřených velkostatků chybí a pro které je třeba vzít zavděk jen jejich výměrami z josefského katastru, jehož plošné údaje jsou spolehlivé jen z 87,595 % a je třeba k nim připočítávat proměrek josefinských geodetů ve výši 14,19 %: teprve takto korigovaný plošný údaj je rozhodný při vřazení do příslušné statistické velikostní skupiny. Příkladem je statek Vysočany č. 1 /položka 182 seznamu/, zaměřený v josefském katastru plochou 164 jiter 1414 sáhů a při mechanickém zařazování náležející do typové skupiny D - menší rytířský statek /plošné rozmezí od 86 jiter 1419 sáhů do 173 jiter 1236 sáhů/. Protože však jeho výměra byla asi o 23 jiter větší vinou nepřesnosti josefského katastru, překročil statek Vysočany již horní hranici této skupiny a je statisticky začleněn do skupiny E - malý rytířský statek. U ostatních rozřazovaných statků nebyly jejich výměry tak těsně u rozmezí velikostních typů a přesnost a konstrukci strukturální analýzy neztížily. Výjimečný byl případ statku Invalidovna v Praze - Karlíně, který nebyl J. G. Sommerem zpracován v rámci kouřimského kraje a zůstal proto bez výměr v josefském i stabilním katastru. Jeho plocha se naštěstí nezměnila a byla proto akceptována z pozdějších schematismů velkostatků ve výši 55,43 ha /96 jiter 519 sáhů/.

Zmenšený a zpřesněný statistický soubor českých velkostatků dvou krajů těsně před zánikem feudalismu je přesvědčivým dokladem o správní feudální roztříštěnosti a o hlubokých rozdílech ve velikosti velkostatků, tehdejších základních správních, ekonomických i politických složek.

Struktura velkostatků
v čáslavském a kouřimském kraji před r. 1848

velikostní typ velkostatku	velkostatky zaměřené r.1840 počet	výměra jitra	velkostatky zaměření jen r.1785 počet	velkostatky nezaměřené ani r.1785 ani r.1840	celkový počet velkostatků
A do 10 ha			1		1
B do 20 ha					-
C do 50 ha	2	84	1		3
D do 100 ha	1	123	4	1	6
E do 200 ha	1	317	4		5
F do 500 ha	25	13 704	1		26
G do 1000 ha	31	41 110	1		32
H do 2000 ha	30	74 471	2		32
J do 5000 ha	36	192 537	3		39
K do 10 000 ha	20	234 027			20
L do 20 000 ha	8	185 789	1		9
M do 50 000 ha	4	203 307			4
	158		18	1	177
správ.jednotky					
P král.města	8	23 855			8
R podd.města	10	17 870		1	11
S svobodníci	4	7 098			4
	180	994 292	18	2	200

V grafickém zmázornění této statistické tabulky by ještě více vynikla koncentrace půdy v rukou majitelů velkostatků před r.1848. Do čtyř celkem vyrovnaných velikostních skupin s 201 až 5000 hektary půdy bylo soustředěno 129 velkostatků /72,2 %/ a 33 největších velkostatků typů K,L a M zahrnovalo 2/3 veškeré půdy obou krajů.

Poznání přesných velikostí feudálních velkostatků před r.1848,zpočástku podniknuté pro kritické hodnocení umění josefinských katastrálních měřičů,se uplatnilo při třídění feudálních velkostatků do vytvořených velikostních skupin a zkvalitnilo analýzu podílu nešlechtických vlastníků velkostatků i analýzu struktury velkostatků před r.1848. Toto tématické propojení není nahodilé: dokazuje plnoprávné postavení české genealogie mezi pomocnými vědami historickými.

HUDEBNÍ SKLADATELÉ FRANTIŠEK VINCENC KRAMÁŘ A FRANTIŠEK IGNÁC LOUSKA ŽÁCI TUŘANSKÉHO KANTORA ANTONÍNA MATYÁŠE KRAMÁŘE

Bohuslava Šťastná

František Vincenc Kramář, narozen před 220 lety /27.11.1759/

Třetí proud české hudební emigrace směřoval do Vídně. Tehdy odešel i Frant. Vincenc Kramář, narozen v Kamenici /v tamní matrice zapsán Kramarž/. Strýc jeho Antonín Matyáš Kramář regenschori v Tuřanech /dnes Brno-Tuřany/, za něhož byla zde církevní i světská hudba na výši, když zjistil velké nadání svého synovce Frant., dal mu první výuku v hudbě a sám jej vyučoval v l. 1774 - 84 kontrapunktu, v tehdejší době velmi důležité nauce a generálnímu basu. Do Tuřan přišel 15ti letý, po deseti letech odešel jako 25tiletý do Vídně r. 1784, kde pobyl asi rok, potom k hraběti Styrumovi do Szimonthurmu (v Maďarsku/, jako koncertní mistr jeho kapely, po dvou letech se tu stal prvním kapelníkem. Kolem roku 1790 byl ředitelem kůru v Pětikostelí. Tehdy vydal své první skladby u hr. Krályiho /1793/; nespokojen vrátil se do Vídně jako koncertní mistr kapely hraběte Grassalkoviče. Po rozpuštění kapely byl činný jako pedagog a vydával četné své skladby komorní a orchestrální. Ucházel se o místo houslisty ve dvorní kapele /od r. 1807/, obdržel čestnou funkci u dvora /1815/. Po smrti Leopolda Koželuha se stal nejen dvorním skladatelem, ale i kapelníkem dvorní komorní hudby. V této funkci navštívil Itálii, Francii a r. 1820 dirigoval dvorní hudbu na kongresu v Opavě. Získal četná vyznamenání. Na návrh Ant. Rejchy se stal r. 1818 čestným členem pařížské konservatoře, též konservatoře milánské a filharmonického spolku v Benátkách, dále členem spolku přátel hudby v předních rakouských městech. I když působil v cizině, udržoval styk s domovem, jak svědčí dochovaná korespondence v třebíčském archivu. Návštěva rodného kraje roku 1829 byla asi poslední.

Skladatelsky vychází z Haydna, Mozarta a Beethovena. Bohatost jeho melodií je blízká Beethovenovi s prvky romantickými i českými lidovými. Jeho skladby byly oblíbeny i v domácím "panovnickém kvartetu", v němž hrával sám i panovník. Počet skladeb Kramářových je veliký a seznam ještě není úplný. Známe přes 150 opusových čísel, do nichž však skladatel zahrnuje i několik samostatných děl, tím se počet jeho skladeb víc než zdvojnásobil.

František Vincenc Kramář je melodikem, který ovládá nástrojovou techniku. Dlouhou dobu byl opomíjen, avšak v poslední době znovu zaznívá jeho hudba z koncertních podií a rozhlasových stanic. Jisté je, že nejen naše, ale i zahraniční archívy skrývají nejedno dílo nám posud neznámé nebo nedoceněné.

Z vyprávění Frant. Vinc. Kramáře, který se hrdě hlásil k prvému svému učiteli, Antonínu Matoušovi Kramáři, tuřanskému kantorovi, znal i Tuřany sám Beethoven.

Dalším významným žákem tuřanského kantora byl <u>František Ignác Louska</u> /nar. v Brně 13.1.1764/. Již jako hoch prahl po hudebním umění. Jeho rodiče vyhledali v celém kraji věhlasného tuřanského kantora a organistu Antonína Matyáše Kramáře, který mladičkého nadšence po předložení svých prvých skladebních pokusů a poslechu jeho interpretačních schopností klavírní hry, s radostí přijal. Ve 12 letech se stává Louska /psán také Lauska a Lausca/ ve Vídni žákem Albrechtsbergrovým, později je pianistou u vévody Serbelloniho v Římě. Po čase je dvorním hudebníkem u bavorského falckraběte. Podnikl koncertní cestu přes Frankfurt n.M. do Hamburku /1794/, v letech 1796/97 a 1799 do Mnichova. V r. 1798 do Kodaně. Česká hudební emigrace směřuje do Berlína. Mezi nimi i Louska, který se v tomto roce usadil trvale v Berlíně; Louska byl oblíbeným pianistou oduševnělého přednesu a hudebním pedagogem. Stal se členem Singakademie /1799/ a Zelterovy Liedertafel /od 4.7.1808/. Se svou chotí, vynikající harfenistkou, byl na

koncertním turné r. 1821 v Itálii /Řím a Neapol/. S Beethovenem jej pojilo pěkné přátelství, z vyprávění Louskova znal nejen A.M.Kramáře, ale i Tuřany s nevšední hudební úrovní, nějaký čas byl kapelníkem na carském dvoře. U Lousky, pianisty, byla ceněna jeho pohotovost v preludování a v improvisaci. Byl znamenitým učitelem klavírní hry. Jeho žáky byli C. Detroit, J.G. Meyerbeer, J.F. Schmidt. Tvůrčí činnost Fr. Ig. Lousky spočívá zvláště v klavírních skladbách. Jsou to : variace, ronda, capriceia, polonésy a 23 sonát, dále houslová a cellová sonáta, písně, četné sbory, chrámové skladby, ba i zednářské písně. V Berlíně r. 1812 vydal u Schlesingra s Antonínem Fr. Bečvařovským školu klavírní hry. Skladby Louskovy se vyznačují jemným vytříbeným klasickým slohem, blížícím se hudební mluvě Mozartově, Clementiho a Hummelově. V harmonii směřuje dokonce k ranému romantismu /C.M. Weber/. V gradacích s oblibou používá zmenšeného septakordu. Frant. Ignác Louska † 18.4.1825 v Berlíně.

Seznam použitých pramenů a literatury :

1. Mähr.-schlesischer Wanderer auf d. J. 1812, herausgegeben v. Zeman
2. Allgemeines historisches Künstler-Lexikon für Böhmen und zum Theil auch für Mähren und Schlesien. Gesammelt und bearbeitet von Gottfried Johann Dlabacz, Zweiter Band. Prag 1815. Gedruckt bei Gottlieb Haase.
3. Batka Richard, Geschichte der Musik, II. Band, Verlag v. Carl Grüninger /Klett u. Hartmann/.
4. d'Elvert Christian, Geschichte der Musik in Mähren u. Oester. Schlesien, II. Brno 1873, Beilagen 125 a d.
5. Biographisches Lexikon des Kaiserthumes Oesterreich, Dr. Constant von Wurzbach XIV. 225, Wien 1877.
6. Hugo Riemanns Musik-Lexikon, 1919 Max Hesses Verlag Berlin V 15.
7. Pazdírkův hudební slovník naučný, II. Část osobní, 1937. Nakl. Ol. Pazdírka v Brně, Česká 32.

8. Racek Jan, Česká hudba, KLHU Praha 1958.
9. Česko-slovenský hudební slovník osob a institucí. I. díl 1963, II. díl 1965. Státní hudební vydavatelství Praha.
10. Seeger Horst, Musiklexikon in zwei Bänden, 1966. VEB deutscher Verlag für Musik, Leipzig.

RŮZNÉ

I. SETKÁNÍ GENEOLOGŮ A HERALDIKŮ

/Ostrava 18. - 19.10.1980/.

Varhanní skladba "Bílý kůň a zlatá růže", zkomponovaná k této příležitosti profesorem ostravské konservatoře Dr.Leonem Juřicou symbolicky uvedla ve vítkovickém Domě kultury I. setkání československých genealogů a heraldiků.

Iniciativa i realizace myšlenky náleží ostravské pobočce GHS, která pracuje při vítkovickém muzeu. Po prvé v dějinách obou vědních disciplin u nás se sešli pracovníci kateder pomocných věd historických na universitách, archivů, vědeckých institucí a společností, zabývajících se genealogií a heraldikou na dvoudenním semináři, na kterém bylo předneseno 32 referátů. Mezi účastníky je třeba jmenovitě uvést doc. Dr. Ivana Hlaváčka, CSc z Karlovy university v Praze, doc. Dr.Josefa Nováka z university Komenského v Bratislavě a Dr. Stefana Glogowského z Bytomi v PLR. Všechny referáty byly otištěny ve stejnojmenném sborníku, který vyšel v květnu 1981.

Přednesené referáty lze tematicky rozdělit do třech skupin : syntetisující a metodologické; společné pro haraldiku a genealogii /6 referátů/: heraldické /17 referátů/, genealogické /9 referátů/. Jak vidno, převažoval podstatně zájem heraldický.

Úvodní referát podal zasvěcený přehled historického vývoje genealogie a heraldiky v českých zemích, s ním pak korespondovaly referáty o současném stavu heraldického a genealogického bádání na Slovensku a o vývoji studia genealogie

a heraldiky na brněnské universitě od r. 1919. Další dva příspěvky se zabývaly rozborem heraldické a genealogické pramenné základny, a to v moravských muzeích a archivech a náhrobními kameny. Tematicky sem náleží též přehled dosavadního stavu české bibliografie heraldické, genealogické a sfragistické. Současně byla podána zpráva o činnosti Bibliografické skupiny pobočky Heraldika při České numismatické společnosti, která zpracovává bibliografii české heraldiky, genealogie a sfragistiky v návaznosti na Zíbrtovu bibliografii od r. 1901 do r. 1975.

Referáty ryze genealogické ukazují, jak si tato věda hledá cestu ke společenskému uplatnění i k propracování vlastních exaktních metod. Proto mezi nimi převažují příspěvky metodologické, ať je to metoda komplexního identifikačního rozboru náměty metod přípravy genealogického materiálu pro počítače, nebo přepisování příjmení středověkých rodin. Blížícímu se výročí úmrtí významného českého genealoga Bohuslava Balbína /†1688/ byla věnována zatím úvodní Balbínova biografie s podněty pro přípravu další větší akce, např. kritické vydání genealogické části Miscellanei.

K této skupině se volně řadí i příspěvek Štefana Glogowského, který podává obraz vývoje polské genealogie a jejích metod, zejména v období od r. 1945 do současnosti.

Heraldická část - nejrozsáhlejší podává širokou paletu temat, v nichž se uplatňují též vazby na další vědní obory - dějiny umění, často ve spojení s památkovou péčí, archeologií a ovšem tradičně na sfragistiku, kde se často vyskytují na sfragistickém materiálu heraldické symboly. Projevuje se snaha o aktualizaci heraldiky, zejména při stanovení současných městských znaků, znaků a odznaků různých společenských skupin, razí se pojem užitá heraldika, uplatňuje se též studium novodobých razítek od r. 1850. Při hodnocení heraldické pramenné základny byla věnována zvláštní pozornost erbovním listinám, heraldickým sbírkám a i v této souvislosti opět náhrobníkům.

V tematice městské heraldiky se opět připomíná a dokumentuje spojitost sfragistického a heraldického materiálu u čes -

kých měst, nezapomíná se ani na problematiku erbovních mě - šťanů a cechovních pečetí.

Z činnosti komise pro znaky měst se dozvídáme o pří - pravě Kodexu městských znaků. Cenným přínosem byl referát o církevní heraldice se zvláštním zřetelem k českým zemím, v němž byl podán evropský přehled o vývoji znaků katolického světského i řádového kléru a do tohoto rámce byl pojat vývoj v českých zemích.

Mezi tematy byla ovšem zastoupena jmenovitě heraldická problematika moravská a slezská, věnovaná pečetem a erbům českých knížat, moravským a slezským městským znakům a soupisu heraldických psmátek v Ostravě.

Zasedání uzavřel Doc.I.Hlaváček,CSc. hodnotícím referá - tem o stavu, potřebách a perspektivách současné heraldiky, v němž poukázal na význam heraldiky pro jiné vědy a na mož - nosti využívání jejích poznatků a zdůraznil přínos tohoto semináře, zejména v oblasti městské a církevní heraldiky.

A na tento závěrečný referát lze navázat konstatováním, že setkání umožnilo získat přehled o stavu bádání v obou vědních disciplinách včetně rozpracovaných temat, výměnu zkuše -ností, metodologický přínos a nastínilo další perspektivy.

J. Honcová

ZNAKY MĚST NA SEVERNÍ MORAVĚ

Ladislav Baletka a Jiří Louda: Znaky měst Severomoravského kraje, vydané nakladatelstvím Profil v Ostravě, 1980.

Tato nevelká, ale velmi pěkná publikace o znacích měst a městeček Severomoravského kraje navazuje na předchozí práci jednoho z autorů /L.Baletky/, kterou v r. 1971 uveřejnil pod názvem "Znaky měst a městeček Severomoravského kraje" ve Sborníku Státního archivu v Opavě, 1968 - 1971. Recenzovaná publikace je vlastně novým vydáním předchozí, která je dopl-

měna dalšími poznatky a doprovázena černobílými a barevnými znaky, kreslenými druhým autorem /J.Loudou/. Má rozsah 98 stran s 32 přílohami se 113 barevnými a 3 černobílými znaky a 34 černobílými znaky v textu. Je rozdělena do čtyř kapitol, rejstříku hlavních symbolů a seznamem literatury. V úvodní kapitole /str. 7 - 9/ pojednávají oba autoři o rozvoji městské heraldiky nejen u nás, ale i v ostatních socialistických státech, včetně Sovětského svazu. Přehledně je zmíněna literatura o našich městských znacích, počínaje prací V.R.Widimského z r. 1864 a konče publikací J. Dřímala, I.Štarhy a kolektivu jihomoravských archivářů, nazvanou "Znaky a pečetě jihomoravských měst a městeček", Brno 1979. V další kapitole /Počátky městských znaků a jejich symbolika/ - /str.10 až 17/ se pisatelé této práce zmiňují nejen o vzniku prvních znaků jako ustálených znamení na štítu, ale též o dosavadních poznatcích ve vývoji znaků měst a městeček Severomoravského kraje, o době povýšení jednotlivých vesnic na městečka a na města a stručně pojednávají o městských pečetních znameních, z nichž mnohé znaky vznikly. Současně připomínají, že valná většina měst a městeček, která nevlastní znakové privilegium, se může vykázat nejen velmi starými městskými pečetěmi, ale většinou pečetěmi dochovanými až z období 16., ale hlavně 17. a 18. století, ačkoli se mnohdy jedná o města a městyse, vzniklá již ve 14. a 15. století, u kterých lze předpokládat existenci pečetí už od doby jejich vzniku.

Nejrozsáhlejší kapitola /str. 18 až 91/ obsahuje popisy znaků jednotlivých měst a městeček Severomoravského kraje, ve které je uvedeno a popsáno 120 měst a městeček a zmíněny některé jejich pečetě. U některých měst jsou v textu připojeny černobílé kresby městských znaků, kdežto na 32 přílohách jsou vyobrazeny barevné a černobílé znaky. Mnohé znaky pocházejí již ze 14. století /např. znak města Opavy/, jiné z 15., 16. až 18. století. Je zajímavé připomenout, že mnoho městských znaků /např. měst Hodolan, Hrušovan, Mariánských Hor, Přívozu aj/ byla udělena teprve v I. polovině 20. století. Mnohá

města zmíněného kraje /např. Havířov, Kopřivnice, Kravaře, Petřvald, Vratimov aj./ získala městský znak až po 2. světové válce. Tyto nové znaky nesou často symboly tamnějšího průmyslu /např. automobil, člun, okřídlené kolo aj./. U každého města či městyse je uvedena, pokud to autoři mohli zjistit, doba jeho vzniku, počátek užívání městské nebo obecní pečeti, popř. i znaku.

V Severomoravském kraji bylo mnoho měst, hlavně hornických , přejmenováno /např. Břidličná, dříve Frydlant nad Ostravicí, Horní Město dříve zv. Hangenstein, Jeseník , původně nazývaný Frývaldov, Ryžoviště, bývalý Brunzejt aj./, takže čtenář se dozví i původní, většinou německý název toho kterého města nebo městečka.

Na závěr uvádějí oba autoři krátkou kapitolu "Města a městečka bez znaku" /str. 91 až 94/, ve které je uvedeno 16 městeček, u nichž užívání městského znaku není doloženo, dále rejstřík hlavních symbolů znaků zmíněných měst a městeček /str. 95 - 96/ a seznam použité literatury /str. 97/, týkající se městských znaků českých, moravských, slezských a slovenských měst.

I když ve zmíněné publikaci se vyskytlo několik drobných nedostatků, většinou nezaviněných autory, lze ji doporučit všem heraldikům, historikům, archivářům i milovníkům české historie. Tato publikace vyšla v dostatečném nákladu 10 000 výtisků, takže každý zájemce si ji může opatřit.

Dr.Alois Přibyl, CSc.

DIPLOMATICKÉ A EKONOMICKÉ ÚSPĚCHY I NEÚSPĚCHY PRVNÍCH VÍTKOVCŮ V LETECH 1169 – 1278

Vratislav V a n í č e k, Vítkovci a český stát v letech 1169 - 1278. Československý časopis historický 29 /1981/, s.89-110, rusné a německé resumé a mapky Vítkovská držba do roku 1278 a Schéma vítkovských vnějších vztahů.

Autor navázal na své hodnocení a soustředění literatury o počátcích Vítkovců /V.Vaníček, Vzestup rodu Vítkovců v letech 1169 - 1269, Folia historica Bohemica 1,s. 101-104/ a úspěšně vylíčil zásahy členů prvních pěti generací rodu Vítkovců do politiky českých knížat a králů, císařů, biskupů pasovských, vévodů rakouských a vévodů bavorských. Současně s politickými profily Vítkovců zachytil i postup jejich majetkových zisků, koncentrovaných v jižních Čechách, na Jindřichohradecku a v Podunají. Vysledoval orientaci Vítkovců na jednotlivé členy panujícího rodu Přemyslovců na jednotlivé císaře Štaufovce a Welfovce. Protože se neomezil jen na české prameny a literaturu, mohl získat nové cenné pohledy na Vítkovce z hlediska bavorské a rakouské literatury o vývoji velkostatků a šlechty ve 12. a 13. století. Díky takto všestranně založené heuristice a problematice vylíčil V. Vaníček serii význačnějších členů rodu Vítkovců nověji a podrobněji, než kdysi F. Palacký, J. Šusta, V. Novotný a Z. Fiala v příslušných partiích jejich syntés českých dějin.

Vítek z Prčice /zemř. 1194/, vrstevník českého knížete Bedřicha /zemř.1189/, nejstarší syn krále Vladislava I./, byl členem královského dvora v Praze a r. 1169 tu měl funkci číšníka. Založil svou politickou dráhu na prosazení Bedřicha Přemyslovce na trůn ihned po smrti jeho otce Vladislava r. 1174 a tedy tím i na rozbití přemyslovského rodového dědického řádu, podle něhož se na pražském trůně měli střídati všichni členové rodových linií postupně podle pořadí svého věku od nejstaršího : tak určil Bedřichův otec za svého života r. 1173. Války o trůn mezi jednotlivými Přemyslovci urychlily vznik české šlechty a jejich velkostatků, protože každý z Přemyslovců si hleděl získat maximum stoupenců a upevnit jejich spolehlivost dary celých vsí, újezdů a dvorů či udělováním výnosných úřadů. První Vítkovec od Bedřicha získal v pozdějším kraji Vltavském významný majetek Prčice někdy po r. 1179. Ze čtyř Vítkových synů, pozdějších feudálních pánů na Č. Krumlově, J.Hradci, Rožmberku a Klokotech, byl nesporně nejvýznamnější syn třetí, Vítek Mladší, protože již

jako mladý muž v letech 1191 - 94 získal po své manželce část panství bohatého rodu Schönhering-Blankenberků v Podunají, užíval střídavě predikát z Prčice i z Blankenberka a přidružil se ke straně pasovského biskupa. R. 1220 se v majetku Vítka Mladšího z Prčice připomíná i ves Přídolí v blízkosti Krumlova, v majetku jeho dvou bratří byly Klokoty a Třeboň. Z takových skromných počátků další dvě generace Vítkovců nerušeně rozšiřovaly své statky a uchovávaly i dědictví ostatních větví rodu v Sepekově, v okolí Milevska i další.

V. Vaníček si všímá i výběru manželek Vítkovců z řad rakouské šlechty /Schaunberkové, Kuenringové, Hardekové/, postupného vyhrocování postoje vůči králi Přemyslu Otakarovi II. na přelomu šedesátých a sedmdesátých let 13. století, vrcholící očividnou zradou a spojenectvím se šlechtou alpských a rakouských zemí proti českému králi a završené na Moravském poli r. 1278.

V. Vaníčkovi představují Vítkovci prvních pěti generací i při existenci samostatných linií soudržný rodový organismus, který realisuje "společnou rodovou politiku", jejichž působení se neomezuje jen na pražský knížecí a pak královský dvůr a kteří soutěží o přední dvorské úřady s Hrabišici a dalšími českými rody. Podobný obraz mu prameny a literatura vykreslily v případě rodu Hrabišiců, o němž právě dokončuje podrobnou studii: první verzi připravil pro sympozium "Genealogia-problemy metodyczne w badaniach nad polskim spoleczeństwem średniowiecznym na tle porównawczym" jako referát "Příspěvek k problematice studia feudální třídy v přemyslovských Čechách." Referovaná studie o Vítkovcích tak má dokreslit monografickou formou dosavadní jednostranné nebo neúplné či zastaralé partie věnované počátkům šlechty u nás a postavit se po bok monografií o Černínech /Z. Kalista/, Markvarticích /archivář Berthold Waldstein-Wartenberg/ či doktorských prací pražské FFUK posledních let /Vartenberkové - I. Horáková - Raková, Lichtenburkové - J. Urban/. Těmto pracem je společný rys nepřípustnosti jakékoliv spekulace a tím i jakéhokoliv "genealogizování", míněného jako

volné a nadměrné i plané vymýšlení rodových vztahů bez pramenné opory. Ve snaze distancovat se od tohoto genealogického spekulování oprostil autor referované práce i autoři další své práce o počátcích českých šlechtických rodů zcela od všech genealogických vyjadřovacích pomůcek, tedy i od rodokmenů a časového vročení jednotlivých členů rodu. Pro nezasvěceného čtenáře je tím ztracena informovanost o vzájemných vztazích jednotlivců alespoň hypotetických. F.Palacký tyto obavy nesdílel a za knihu V svých Dějin národu českého zařadil jako přílohu F soubor stručných studií o 22 českých a moravských rodech 12. a 13. století, jen aby váhu svého líčení dějin zvýšil. I tak ovšem je referovaná práce nejen dokladem,že česká šlechtická genealogie, metodicky i problémově vyzrálá, se vrátila i mezi profilující historické statě. Pro naše genealogy představuje referovaná studie především příklad maximálního využití veškeré literatury a pramenů při zamontovávání dějin sledovaného rodu do nejširších dějinných souvislostí. Nemůže však být příkladem pro ty genealogy, kteří na první a někdy i poslední místo kladou splnění základního cíle genealogie jako pomocné vědy historické, objasnit všemi genealogickými technickými prostředky rodové souvislosti a až na jejich úplné rekonstrukci budovat historické, sociologické a další dedukce.

J. Honc

IN MEMORIAM KARLA VYŠÍNA

Dne 15. června 1981 zemřel nečekaně ve věku 82 let náš člen, heraldik a genealog Karel Vyšín z Davle.

Snad celý život zasvětil těmto oblíbeným vědám, mnoho publikoval, přednášel a hlavně jeho archiv byl za léta pilného budování jedním z největších soukromých našich archivů zmíněných oborů. Jeho sbírky dosáhly skutečně enormních rozměrů.

Ochotně a rád pomáhal všem badatelům, kteří se na něho obrátili o radu a pomoc. Jeho neúnavná pracovní vitalita až do konce posledních dnů života byla příkladná. Byl členem všech našich ge-

nealogicko-heraldických společností. Některé, jako Svaz přátel rodopisu, sám zakládal, dávaje mu do vínku motivaci občanského rodopisu. Byl jedním z prvních členů Genealogické a heraldické společnosti v Praze, vlastně hlavním iniciátorem při jejím zakládání a také Heraldického odboru muzea v Jílovém.

Nezapomenutelná je i jeho kulturní práce pro rodné město Unhošť. Věříme, že paměť na tohoto dobrého člověka a vzorného badatele bude mu vždy zachována.

V. Palivec

PÁTRÁ SE PO ...

Rodina Brixi /též Bryxi, Brixj, Prixi/, usedlá ve středních a severních Čechách a na Plzeňsku. Prosím o jakékoliv zprávy.

Ing. Vladimír Novák
Nad Rokoskou 27
182 00 Praha 8

Byl bych velmi vděčen za upozornění na výskyt jména Langkramer /v minulosti snad též Longkromer neb Langkroner/ a o sdělení adres nositelů tohoto jména v přítomnosti. Kromě Jičína se jméno vyskytlo v Berouně, Dašicích a snad i jinde. Za sdělení mnoho díků předem.

Ing. Otakar Langkramer CSc
Na viničních horách 16
160 00 Praha 6-Dejvice
tel. Praha 34 18 32

Žádám o sdělení, kde se vyskytovalo v roce 1760 příjmení ASCHLAR neb ASCHLAN. V Brandýse n/L. si vzal v listopadu 1761 F. B. Köhler /Keller/ Kateřinu Barbaru Aschlarovou.

Pavel Liška
Kounická 50
100 00 Praha 10

OBSAH dvojčísla 1 a 2 z ročníku 1981:

Alois Přibyl : Vznik presbytáře kostela sv.Martina v Třešti a nález znaku pánů z Třeště v tomto kostele.

Vojtěch Losenický a Jaroslav Honc : Rodové spříznění českých Kapříků z Losenic, dánských Brahů a vestfálských Gansneb-Tengnáglů v letech 1460 - 1695.

Ladislav Olbrich : České zemské desky

Miloš Kouřil : Moravské zemské desky

Jaroslav Honc : Míra nepřesnosti josefského katastru z r. 1785 a plochy velkostatků v čáslavském a kouřimském kraji před r. 1848.

Bohuslava Šťastná : Hudební skladatelé František Vincenc Kramář a František Ignác Louska,žáci tuřanského kantora Antonína Matyáše Kramáře.

Různé : I. setkání genealogů a heraldiků.
Znaky měst na severní Moravě.
Recenze k: Vratislav Vaníček, Vítkovci a český stát v letech 1169 - 1278 /diplomatické a ekonomické úspěchy i neúspěchy prvních Vítkovců.

In memoriam Karla Vyšína.

Pátrá se po ...

-- 00 --

Poznámka:

V důsledku sloučení Genealogické a heraldické společnosti v Praze s Heraldickou sekcí při Okresním muzeu Praha-západ v Jílovém u Prahy končí i vydávání Listů genealogické a heraldické společnosti v Praze z let 1969 až 1978 a pokračování ve Zpravodaji téže společnosti v letech 1979 až 1981.

-- 00 --

ZPRAVODAJ číslo 1 a 2, ročník 1981.

Pro své členy vydává Česká heraldická a genealogická společnost při Okresním muzeu Praha - západ v Jílovém u Prahy.

Vydávání povoleno čj. 943/ OK 73/Č - ONV Praha-západ.

Odpovědný redaktor Jiří Zemánek, ředitel Okresního muzea v Jílovém u Prahy.

Za obsah článků ručí autoři.